

**T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

İRLANDA-İNGİLTERE İLİŞKİLERİ (1845-1852)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Akif BAYĞIN

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Haydar ÇORUH

Hatay-2019

**T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

İRLANDA-İNGİLTERE İLİŞKİLERİ (1845-1852)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Akif BAYĞIN

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Haydar ÇORUH

Hatay-2019

ONAY

Akif BAYĞIN tarafından hazırlanan “İRLANDA-İNGİLTERE İLİŞKİLERİ (1845-1852)” adlı bu çalışma jüri tarafından Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oy çokluğu/oy birliği ile *TARİH ANABİLİM DALINDA YÜKSEK LİSANS TEZİ* olarak kabul edilmiştir.

16/ 07 /2019

JÜRİ ÜYELERİ	İMZA
Prof. Dr. İlhami YURDAKUL (Üye) (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi)	
Dr. Öğr. Üyesi Haydar ÇORUH (Tez Danışmanı-Başkan) (Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi)	
Dr. Öğr. Üyesi Özer ÖZBOZDAĞLI (Üye) (Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi)	

Akif BAYĞIN tarafından hazırlanan *İRLANDA-İNGİLTERE İLİŞKİLERİ (1845-1852)* adlı tez çalışmasının yukarıda imzaları bulunan jüri üyelerince kabul edildiğini onaylarım.

Doç. Dr. Mustafa Onur KAN
Enstitü Müdürü

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile “*İrlanda-İngiltere İlişkileri (1845-1852)*” konulu tez çalışmamda yer alan bilgilerin tamamının akademik kurallara ve etik ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyân ederim. Söz konusu kural ve ilkelerin gereği olarak tezde yararlandığım eserlerin tamamına uygun bir şekilde atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi ayrıca beyân ederim. (/ /2019)

İmza

Akif BAYĞIN

ÖNSÖZ

İrlanda ve İngiltere tarih boyunca aralarında sürekli olarak mücadelelerin yaşandığı devletler olmuştur. İngiltere ile olan ilişkiler bağlamında 1845 yılında yaşanan patates kıtlığı İrlanda'nın tarihi sürecinde önemli bir kırılma noktası oluşturmaktadır. İrlanda'da 1845 yılında ortaya çıkan mikroskobik bir mantarın neden olduğu genel bir kıtlık sonucu 8,2 milyonluk nüfusunda ¼'lük bir düşüşün gerçekleştiği görülmüştür. İrlanda nüfusunda yaşanan bu belirgin düşüş kıtlık yıllarında (1845-1852) İngiltere'nin uygulamış olduğu politikaların başarısızlıkla sonuçlandığını göstermektedir. İngiliz Hükümetinin başarısız politikaları sonucu göç etmekten başka çıkış yolu olmayan yaklaşık 2 milyon kişinin İrlanda'yı terk ederek denizaşırı ülkelere gittiği tespit edilmiştir.

Bu çalışmada İrlanda'da 1845-1852 yılları arasında meydana gelen patates kıtlığının ülke üzerindeki etkileri ve İrlanda'nın İngiltere ile olan ilişkileri incelenmiştir. Patates kıtlığının yaşandığı yıllarda İrlandalı yerel yöneticilerin ve İngiltere hükümetlerinin yaşanan olumsuzluklara yönelik uyguladıkları çözüm politikaları, İrlandalıların karşılaştıkları problemler, yaşanan kıtlık döneminde İrlanda'daki fakir insanlar için gönderilen yardımlar kapsamında Osmanlı Devleti'nin göndermiş olduğu yardım ve İrlandalıların denizaşırı ülkelere göç sürecinde karşılaştıkları problemler incelenmiştir.

Ayrıca bu çalışmada kıtlık sürecinde İngiltere'nin İrlanda'ya yönelik politikalarının başarısızlıkla sonuçlanmasından kaynaklanan sorunların sebep olduğu isyan hareketlerinin iki ülke arasındaki siyasi, ekonomik ve mezhepsel sorunların iki ülke ilişkileri açısından incelenmesi amaçlanmıştır.

Bu çalışmanın konu edinmesinin bir diğer sebebi de İrlanda ve İngiltere ilişkilerinin Avrupa tarihi ve uluslararası ilişkiler alanlarındaki Türkçe literatür boşluğunun görülmesidir. Bu nedenle İrlanda patates kıtlığı özelinde İrlanda-İngiltere ilişkilerinin araştırılmasına karar verilmiştir.

Tez çalışmasının tüm aşamalarında yardımcı olup engin tecrübeleri ile beni yönlendiren danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Haydar ÇORUH'a saygı ve şükranlarımı

sunuyorum. Yüksek lisansa başlamamda beni cesaretlendiren ve tecrübeleri ile bana yol gösterip destek olan değerli hocalarım Dr. Öğr. Üyesi İsa KALAYCI ve Dr. Öğr. Üyesi İsmail BÜLBÜL'e de teşekkürü bir borç bilirim. Her konuda olduğu gibi tez çalışmamda da maddi ve manevi desteklerini benden esirgemeyen aileme, ihtiyaç duyduğum her an yanımda olan çok değerli arkadaşlarım, Meltem TEMİZKAN, Ahmet ÇAPARLAR, Eda ÇAPARLAR, CebraİL SÜLE ve Serena BİZZARRO'ya çok teşekkür ederim.

Antakya-2019

Akif BAYĞIN

İRLANDA-İNGİLTERE İLİŞKİLERİ (1845-1852)

Akif BAYĞIN

Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019, viii+69 s.

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Haydar ÇORUH

ÖZET

Coğrafi konumları itibari ile birbirlerine yakın iki komşu devlet olan İrlanda ve İngiltere tarih boyunca gerek siyasi gerekse de ekonomik anlamda sürekli bir etkileşim içerisinde bulunmuşlardır. Bu etkileşime bağlı olarak, İngiltere'nin 12. yüzyıldan itibaren İrlanda'da başlatmış olduğu kolonizasyon faaliyetleri uzun bir dönemi kapsamış ve İngiltere'nin zamanla İrlanda topraklarına hâkim olduğu gözlemlenmiştir. Bu kolonileşme faaliyetleri ile İngilizler, 16. yüzyıldan itibaren Katolik İrlanda'yı Protestanlaştırmaya yönelik bir toprak mülkiyet sistemi oluşturmayı hedeflemiştir. İngiliz yayılcılığına karşı koyan İrlandalıların 1798 yılındaki bağımsızlık girişimleri başarısızlık ile sonuçlanınca 1801 yılında imzalanan Birlik Yasası ile de iki ülke birleşerek Büyük Britanya ve İrlanda Birleşik Krallığı'nı oluşturmuştur.

1845 yılına gelindiğinde İrlanda'da Phytophora Infestans mantarının, temel besin kaynağı olan patates mahsulünün çürümesine neden olduğu ve bunun sonucunda ülke çapında büyük bir kıtlığın meydana geldiği görülmüştür. İrlanda nüfusunun 1/3'ünün temel besin ürünü olan patatesin çürümesi ile gıda talebine olan artış yükselmiş, bu da fiyatların artmasına neden olmuştur. İngiltere ile olan ticari anlaşmalar gereği gıda ürünlerini ihraç eden İrlanda'da yeterli alım gücü olmayan yaklaşık 1.200.000 kişi açlık ve buna bağlı hastalıklardan dolayı hayatını kaybederken, neredeyse 2.000.000 kişinin de Amerika, Avustralya ve Avrupa'ya göç ettiği tespit edilmiştir. 1845-1852 yılları arasında meydana gelen kıtlık sonucu İrlanda, nüfusunun ¼ 'ünü kaybetmiştir.

İngiltere'nin, İrlanda'daki patates kıtlığının neden olduğu olumsuzluklar karşısında uygulamış olduğu yardım politikalarının yetersiz görülmesi ve kısa süre sonra bu politikaların da terk edilmesi sonucu İrlandalıların arasında İngiltere'ye karşı tepkiler ortaya çıkmıştır. Buna karşılık dünyanın diğer ülkelerinden yoğun bir yardım alan İrlanda'ya Osmanlı Devleti'nin de hatırı sayılır bir yardım yapması, bugün dahi İrlandalıların arasında Türklere karşı sempati duyulmasına sebep olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İrlanda, İngiltere, Protestan, Katolik, Patates, Kıtlık, Göç.

RELATIONS BETWEEN IRELAND-ENGLAND (1845-1852)

Akif BAYĞIN

History Department, Master's Thesis, 2019, viii+69 p.

Supervisor: Asst. Prof. Haydar ÇORUH

ABSTRACT

The two neighboring states of Ireland and the United Kingdom, have been in constant conflict both politically and economically throughout history. As a result of this conflict, the colonization activities that Britain initiated in Ireland in the 12th century onwards have been full of difficulties. Through these colonization activities, the British aimed to establish a land ownership system for Protestantization of Catholic Ireland from the 16th century onwards. The independence attempts of the Irish against the British expansionism in 1798 were unsuccessful, however in 1801 an act of union law was finally signed to form the United Kingdom for Great Britain and Ireland.

In 1845, *Phytophthora infestans*, a microorganism that destroys potatoes, Ireland's main food source, rapidly spread throughout the country resulting in a major countrywide famine. With the decay of potatoes, which is the main food product of 1/3 of the Irish population, the food demand increased and this led to an increment in prices. In Ireland, which exports food products in accordance with trade agreements with the United Kingdom, approximately 1,200,000 people died due to hunger and illnesses, while nearly 2,000,000 people emigrated to America, Australia, and Europe. As a result of the famine between 1845-1852, Ireland lost 1/4 of its population. Anger and frustration towards the England was widespread due to the inadequate response to the potato famine and the effects that it had on the Irish population. On the other hand, the significant assistance the Ottoman Empire provided to Ireland is the reason why the Irish still have so much gratitude towards the Turks, even today.

Keywords: Ireland, England, Protestant, Catholic, Potato, Famine, Migration.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	İ
ABSTRACT	İİ
İÇİNDEKİLER	İİİ
TABLolar LİSTESİ	V
KISALTMALAR LİSTESİ	VI
GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Problemi	1
1.2. Araştırmanın Amaç ve Önemi	1
1.3. Araştırmanın Yöntemi	2
1.4. Araştırmanın Kapsamı	2

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. İrlanda-İngiltere İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı	3
1.2. Tudor Hanedanlığı Dönemi (1485-1603)	9
1.3. Stuartlar Dönemi (1603-1714)	13
1.4. İrlanda Halkının Bağımsızlık Girişimleri	19

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Kıtılık Öncesi İrlanda'da Bölgesel Ekonomi Modelleri	22
2.1.1. Küçük Çiftlikler	23
2.1.2. Süt Üretimi	24
2.1.3. Sığır Besiciliği	24
2.1.4. Ketan Üretimi	25
2.2. Kıtılığa Giden Süreçte Patatesin Ekonomik Rolü	25
2.3. Kıtılık ve Öncesi İrlanda'nın Demografik Yapısı	28
2.4. İrlanda Patates Kıtılığı (An Gorta Mór) (1845-1852)	30
2.4.1. Patates Mantarının Ortaya Çıkışı	30
2.4.2. İngiltere'nin Kıtılık Politikası	32
2.4.3 Genç İrlanda İsyanı	43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. Kıtık Esnasında Yapılan Yardımlar	45
3.1.1. Osmanlı Devleti Tarafından Yapılan Yardımlar	47
3.2. Göç: Tabut Gemilerde Umut Arayışı	50
3.3. Kıtık Sonrası İrlanda'daki Durum	55
SONUÇ	59
KAYNAKÇA	62
EKLER	68

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1 1845-1846 Yılları Arası Patates Üretim, Tüketim ve Düşünününün Yıllara Göre Karşılaştırılması.	27
Tablo 2 İrlanda Nüfusu Grafiği	28
Tablo 3 1844-1846 Yılları Arası İngiltere'ye İhraç Edilen Tarımsal Ürünler	38
Tablo 4 1846 Yılında İrlanda'dan İngiltere'ye İhraç Edilen Hayvan Türlerinin Miktarı	38
Tablo 5 Liverpool Limanına Gelen Göçmen Sayısı.....	52
Tablo 6 İrlanda'da Kıtık Yıllarındaki Dolaşımdaki Para Miktarı	56

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
BOA:	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Bkz:	Bakınız
C:	Cilt
Çev:	Çevirien
Ed:	Editör
Edl:	Editörler
p:	Page
s:	Sayfa
S:	Sayı
UK:	United Kingdom
USA:	United States of America
Vol:	Volume
yy:	Yüzyıl

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Problemi

İrlanda'da 1845-1852 yılları arasında yaşanan patates kıtlığı yakınçağ tarihinin en dramatik olaylarından biri olarak görülmektedir. 8,2 milyonluk İrlanda halkının 1/3'ünün temel besin maddesi olan patatesin *Phytophthora Infestans* mantarı nedeniyle çürümesi patates kıtlığının yaşanmasına yol açmıştır. Temel geçim kaynağı patates olan 1,2 milyon (%14,6) İrlandalı açlık ve sefalet yüzünden hayatlarını kaybetmiş, yaklaşık 2 milyonu (%24) da ABD, Kanada ve Avustralya gibi denizaşırı ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır. Bu felaketin yaşanmasına neden olan toprak mülkiyetindeki eşitsizliğin kaynağı açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca İngiliz hükümetinin İrlanda'daki patates kıtlığı sürecinde uyguladığı ekonomik ve siyasi politikaların olumsuz sonuçlanması beraberinde birçok tartışmaya sebep olmuştur. Çünkü İrlanda tarihinde bu büyük felaketin sorumlusu olarak İngiliz Hükümeti gösterilmektedir. Bazı tarihçilere göre yüksek oranda ölüm ve göçlerin yaşanmasında İngiliz Hükümeti ve onun Hazine Müsteşarı olan Charles Trevelyan'ın kıtlığa yönelik başarısız politikalarının yol açtığı iddia edilmektedir. Buna karşı çıkan diğer araştırmacılar ise kıtlığın sebebini İrlandalıların tek tip besin maddesine bağlı olarak yaşamalarından kaynaklandığı görüşündedir.

1.2. Araştırmanın Amaç ve Önemi

Bu çalışmada, 12. yüzyıldan itibaren başlayan İrlanda-İngiltere ilişkilerinin tarihsel sürecini ele alarak kıtlığa giden süreç boyunca önemli olaylara temas edilmiştir. Şüphesiz ki bu iki ülke ilişkileri açısından 1845-1852 yılları arasında meydana gelen patates kıtlığı önemli bir kırılma noktası olmuştur. Kıtlık yıllarında yaşanan önemli sorunlara temas ederek, bu dönemde İrlandalılara gönderilen yardımlar kapsamında Osmanlı Devleti'nin yaptığı yardım ele alınmıştır. Bu bağlamda bu çalışma hem söz konusu döneme ışık tutarak iki ülke ilişkilerini anlamak hem de İrlanda'da yüzbinlerce kilometre uzaktaki ülkelerin kıtlığa kayıtsız kalmayıp yardım göndererek İrlandalıların hayatta kalmalarına katkı yapmaları dünya tarihinde önemli yer edinmelerini sağlamıştır.

Bu çalışma ayrıca İrlanda ve İngiltere ilişkileri konusunda Avrupa Tarihi ve

Uluslararası İlişkiler alanlarında var olan Türkçe literatür boşluğunu doldurmaya yönelik hazırlanmıştır.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Yöntem olarak sosyal bilimler disiplinin araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi sistemi kullanılmıştır. Öncelikli olarak İrlanda-İngiltere ilişkilerini konu edinen literatür taranmış ve söz konusu alanda yapılan araştırma-incelemeler temin edilmiştir. Literatür taraması sonucu elde edilen veriler sınıflandırıldıktan sonra belirli bir eleştiriye tabi tutularak tahlil edilmiştir. Daha sonra elde edilen veriler sentezlenerek yazım aşamasına geçilmiştir.

1.4. Araştırmanın Kapsamı

İrlanda-İngiltere ilişkileri çerçevesinde 1845 ile 1852 yılları arasında meydana gelen patates kıtlığının İrlandalılar üzerinde yaratmış olduğu etkileri, iki ülkenin siyasi ve ekonomik ilişkilerinin gelişimi irdelenmeye çalışılmıştır. Bu sebeple çalışmanın kapsamı 1845-1852 yılları arasında meydana gelen *İrlanda Patates Kıtlığını* araştırma olarak sınırlandırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. İrlanda-İngiltere İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı

İrlandalılar 8. yüzyıldan itibaren topraklarını işgal eden Vikingleri 11. yüzyılın başlarında mağlup edip İrlanda topraklarının kontrolünü yeniden ele geçirmişlerdir. İrlandalılar bu dönemde barışçıl bir yaşam sürmekten ziyade otoritelerini güçlendirmek ve adada kontrolü ele almak için kendi aralarında bir dizi kanlı savaş yaşamışlardır. 12. yüzyıla gelindiğinde İrlanda savaşların ardından birkaç bölgesel krallığa bölünmüş durumdaydı. Bu bölgesel krallıklar Ulster'de O'Neills, Munster'de O'Briens, Connaught'da O'Connors ve Leinster'de MacMurrough olarak şekillenmiştir¹.

İrlanda ile İngiltere arasındaki ilk siyasi ilişkiler 1169 yılında başlamıştır. İrlanda'nın kuzeyinde yer alan Leinster Kralı Dermot MacMurrough, Connacht Kralı Roderic'e karşı yaptığı savaşta yenilince askeri destekte bulunması için İngiltere Kralı II. Henry'den yardım talep etmiştir. MacMurrough, II. Henry'ye yardım etmesi karşılığında kontrolündeki toprakları ve altın vadetmiştir². İrlanda üzerinde hâkimiyet kurmayı amaçlayan II. Henry bu fırsatı kaçırmamıştır. İrlanda'yı ele geçirme düşüncesi II. Henry saltanatından önce, büyük babası I. Norman Kralı William the Conqueror³ (1066-1087) döneminden itibaren tartışıla gelen bir konu olmuştur. Ancak bu düşünce askeri yönden zayıf durumda olan Anglo-Normanlar tarafından hayata geçirilememiştir⁴. Diğer önemli bir nokta ise ilk ve tek İngiliz Papa olan IV. Adrian'nın İrlanda'da dinsel yolsuzluk ve istismarı sebep göstererek 1155 yılında *Laudabiliter* olarak da bilinen bir papalık fermanı çıkartmasıydı. Papa, bu ferman ile II. Henry'den İrlanda'ya bir sefer düzenleyerek dini ve kültürel olarak yozlaşan barbar bir topluluğa dönüşen İrlandalıları daha gerçekçi bir Hristiyanlığa döndürmesi talebinde bulunmuştur⁵. Papa'nın bu isteğini yerine getirmesi halinde Hristiyanlık

¹ Ruth Dudley Edwards-Bridget Hourican, *An Atlas Of Irish History*, 3. Edition, Routledge, New York 2005, s. 79.

² Paul F. State, *A Brief History of Ireland*, Facts On File, New York 2009, s. 66.

³ Fransa'nın kuzeyinde yer alan Normandiya Krallığı 1066 yılında William öncülüğünde İngiltere'yi işgal ederek yönetimi ele geçirmiştir. 1066 yılından itibaren iki ülkenin tek çatı altında yönetildiği Anglo-Norman Krallığı tesis edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için Bkz: Stephen Morillo, *Warfare Under the Anglo-Norman Kings, 1066-1135*, Boydell Press, Woodbridge 1997; Sharon Turner, *The History of the Anglo-Saxons From the Earliest Period to the Norman Conquest*, Longmans, London 1852.

⁴ P. F. State, *A Brief History of Ireland...*, s. 65.

⁵ Edmund Curtis, *A History of Ireland: From the Earliest Times to 1922*, Routledge, Londra 2002, s. 46.

dünyasında güç ve nüfuz elde etmek isteyen II. Henry için büyük bir fırsat olmuştur⁶.

II. Henry, MacMurrough'a yardım etmesi için *Strongbow* olarak bilinen Richard de Clare önderliğinde bir İngiliz şövalye grubunu İrlanda'ya göndermiştir. Leinster Kralı, galip gelmeleri durumunda Richard de Clare'yi kızı ile evlendireceği sözünde bulunmuştur⁷. Anglo-Normanlar askeri güçleri ve üstün silahları sayesinde 1169 yılına kadar İrlanda'nın doğusundaki Waterford ve Doğu Ulster'den önemli kasabalara sahip zengin güneydoğu bölümünün tamamını ele geçirmişlerdir. Kral sözünü tutmuş ve Richard de Clare'yi kızı ile evlendirmiştir. Richard de Clare bu evlilik ile Leinster Krallığında büyük bir nüfuz elde etmeyi başarmıştır. Bu olay İrlanda ve İngiltere ilişkileri açısından önemli bir durum olarak değerlendirilmiştir⁸.

MacMurrough'un 1171 yılında ölmesi üzerine Richard de Clare İrlandalı lordların ve kilise liderlerinin bağlılık yemini etmesi üzerine İrlanda'nın ilk Anglo-Norman Kralı olarak tahta geçmiştir⁹. İrlanda da rakip bir İngiliz devletinin kurulmasından endişelenen II. Henry, ertesi yıl güçlü bir orduyla İrlanda'ya hareket ederek İngiltere'nin İrlanda üzerindeki otoritesini sağlamlaştırmıştır. Bu gelişmenin ardından bağımsız İrlandalı krallar ya II. Henry ile savaşım mücadelesi etmek ya da bölgelerinde tavizler vererek hâkimiyetlerine devam edeceklerdi. İrlanda'daki bölgesel krallar, Anglo-Normanlara karşı koyacak güçte olmadıklarından II. Henry'ye sadakatlerini bildirerek savaşmaktan vazgeçmişlerdir. Bu konuda ilk adım Connacht Kralı olan Rory O'Connor'dan gelmiştir. II. Henry'ye bağlılığını bildirerek vassalı olmayı kabul etmiştir. 6 Ekim 1175 tarihinde imzalanan Windsor Antlaşması'na göre O'Connor, her yıl İngiltere'ye vergi ödeyecekti. Bunun karşılığında Anglo-Normanlar Leinster, Meath ve Waterford dışında kalan İrlanda topraklarında onun hakimiyetini tanıyacaktı¹⁰.

II. Henry, kan dökmeden izlediği barışçıl politika sayesinde hem otoritesini güçlendirmiş hem de kraliyet hazinesini zenginleştirmiştir. II. Henry, yıllık vergi

---

⁶ Thomas E. Hachey-Lawrence J. McCaffrey, *The Irish Experience Since 1800: A Concise History*, 3. Edition, M.E. Sharpe, New York 2010, s. 3.

⁷ P. F. State, *A Brief History of Ireland...*, s. 65.

⁸ E. Curtis, *A History of Ireland...*, s. 44.

⁹ Paul Adelman-Robert Pearce, *Access to History: Great Britain and the Irish Question 1798-1921*, 3. Edition, Hodder Education, Londra 2010, s. 2.

¹⁰ Robin Frame, *Ireland and Britain 1170-1450*, Hambledon Press, Londra 1998, s. 16.

karşılığında İrlanda'daki krallara kendi bölgelerinde hâkimiyetlerine devam etmelerine izin vermiştir. II. Henry'nin bu tutumu İngiliz tarihçi William of Newburgh tarafından; *"Romalılar tarafından bile fethedilemeyen, ilk çağlardan bu yana özgürlüğü doğuştan gelen bir hak olarak gören bu insanlar şimdi İngilizler tarafından kontrol altına alındı."* sözü ile İngilizlerin, İrlanda üzerinde kurdukları hâkimiyetin ülke tarihi açısından ne kadar çarpıcı olduğuna dikkat çekmektedir¹¹.

İngiliz göçmenler 12. ve 13. yüzyıl boyunca İrlanda Denizi'ni aşarak İrlanda Adası'na yerleşmeye başladılar. Bu durum zamanla İrlandalıların aleyhine gelişmiştir. İngilizlerin hakimiyet alanlarını genişletmesi sırasında ciddi sıkıntılar ile karşılaşmamıştır. Bunun temel sebebi İngilizlerin İrlanda krallıklarını birbirleri ile olan mücadelelerini destekleyerek krallıkların güçlenmelerine engel olmuş ve etki alanlarını genişletmeyi başarmışlardır¹². Öyle ki, bir dönem adanın güney batısı yoğun bir İngiliz göçüne maruz kaldığından, İrlandalılar adanın başka bölgelerine göçmek zorunda kalmışlardır. Bu kolonileşmeye karşı koyan İrlandalılar ise düzenli askeri birlikler tarafından mağlup edilmişlerdir. İrlanda bu tarihten itibaren İrlanda şiddet olaylarının ve çatışmalarının eksik olmadığı bir bölge olmuştur.

13. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde İrlanda topraklarının dörtte üçü Anglo-Normanlar tarafından kontrol altına alınmış durumdaydı. Ovaları, kıyıları ve nehir bölgelerini de içeren verimli tarım arazilerini Anglo-Normanlar ele geçirirken bataklıklar, tepeler ve ormanlar gibi araziler yerlilere bırakılmıştı. Toprak paylaşımındaki bu eşitsizlik İrlandalıların kendi topraklarında ikinci sınıf halk konumuna indirgenmesine sebep olmuştur. İrlanda'ya yerleşen İngiliz lordlar geniş toprakları küçük alt bölümlere ayırarak adaya gelen İngiliz çiftçi ve tüccarlara kiraya vermişlerdir. Anglo-Normanlar İrlanda adasında kalıcı olarak yaşamayı hedeflediklerinden bölgede güçlü İrlandalı beylerin kızları ile evlenerek nüfuzlarını genişletme fırsatı bulmuşlardır. Anglo-Normanların büyük İrlandalı aileleriyle olan evlilikleri nüfuzlarını arttırırken bir yandan da İrlanda geleneklerinin ve kültürünün asimilasyonu ile İrlanda'da siyasi ve sosyal değişimi gerçekleştirmeyi

---

¹¹ John Gillingham, *Conquests, Catastrophe and Recovery: Britain and Ireland 1066-1485*, Vintage Books, Londra 2014, s. 133.

¹² Mesut Şöhret, "Etno-Dinsel Milliyetçilik Bağlamında İrlanda Sorunu" *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 2/4 (2013), s. 44.

amaçlanmışlardır¹³.

Avrupa'nın neredeyse tamamında takip edilen Anglo-Norman feodal sisteminin birçok özelliği bu yüzyılda İrlanda'da da görülmeye başlanmıştır. Feodalizm, bütün toprakların sabihi olan kralların sahip olduğu bu toprakları ihtiyaç duyulan ticari mallar ya da asker karşılığında himayesindeki lordlara yıllık vergi karşılığında verildiği bir sistemdir. Bu sistemde lordların bir kısmı vergilerini aynı veya nakdi olarak öderken, diğer bir kısım lord ise vergilerini kralın yanında savaşa girmek veya şövalyelik yaparak ödemişlerdir. Toprağı bu şekilde kiralayan veya hibe yoluyla alan lordlar ise bu toprakları köylülere parseller halinde bölerek vermişlerdir. Bunun karşılığında köylülerden savaş zamanında asker, elde ettikleri ürünlerden belli oranda bir vergi ya da bazı ticari mallar talep etmişlerdir. Lordlar bu vergileri toplamak için ticaretin teşvik edildiği ve malların paraya çevrildiği pazaryerlerine sahip kasabalar veya kaleler inşa ettirmişlerdir. Bu kaleler önceki yapıların aksine taş ve betondan yapıldıkları için İrlandalıların saldırılarına karşı dayanıklılık göstermiştir. Bu gibi büyük yapıların inşa edilmesi İrlanda'ya yerleşen İngilizlerin burada kalıcı olacaklarının bir göstergesi olmuştur¹⁴.

Askeri güvenliğin sağlanması birçok İngiliz tüccarın ve çiftçinin İrlanda'ya yerleşmesinin önünü açmıştır. Anglo-Norman toplumunda zengin topraksız insanlar ele geçirilen toprakların kral tarafından kendilerine verileceği umuduyla fetih hareketlerine katılmışlardır. Bu durum İrlanda'daki kolonilerin genişlemesinin motivasyon kaynağı olmuştur. Bir diğer neden de ucuz iş gücü ve rekabetin az olmasından faydalanarak zenginleşmektir. Bu bağlamda İngilizler tarafından önemli liman kentleri ve verimli tarım arazileri tespit edilerek koloniler oluşturulmuştur.

İrlanda'da ürettikleri ticari malları İngiltere'ye ihraç eden İngilizler neredeyse iki katından daha fazla kâr elde etmiştir. Nitekim II. Henry askeri birlikleri için gerekli olan gıda maddelerini İngiltere'den almak yerine İrlanda'dan alarak ordu maliyetini önemli ölçüde azaltmıştır. Bu dönemde İrlanda'dan, başta İngiltere'ye olmak üzere birçok Avrupa ülkesine tahıl ürünleri, şarap, yün, deri, kereste ve hayvan ihracatı yapılmıştır. Özellikle 13. yüzyılda Dublin Limanı uluslararası ticaretin en önemli

¹³ P. F. State, *A Brief History of Ireland...*, s. 72.

¹⁴ P. Adelman-R. Pearce, *Access to History: Great...*, s. 2.

noktalarından biri haline gelmiştir. İngilizler ekonomik hayatın canlandırılması için adaya para ekonomisini getirmiş ve madeni paralar genel dolaşıma girmiştir. Yün ve deri gibi ticari mallar üzerindeki gümrük vergileri sayesinde İngiliz Kraliyet Hazinesi büyük miktarlarda gelir elde etmiştir¹⁵.

Yüzyıl boyunca genişleyen İngiliz kolonilerinde ekonomik ve sosyal hayatın geliştirilebilmesi için İrlanda'da yeni kanun düzenlemeleri yapılmıştır. 1215 yılında İngiltere Kralı John ile İngiliz baronlar arasında yapılan müzakereler sonucunda *Magna Carta* denilen belge imzalanarak kanun üstünlüğü kabul edilmiş ve kralın yetkileri kısıtlanmıştır. Sıradan insanlara neredeyse hiç atıfta bulunmayan bu anlaşma ile kralın baronlara danışmadan vergileri arttırması, suçluluğu ispatlanmamış kişinin mallarına el konulması ve insan hak ve özgürlüklerine yönelik kararlarda keyfi davranışlar sergilenmesi engellenmiştir¹⁶. Anlaşmanın ikinci yılında (1217) III. Henry, bu belgeyi yeniden düzenlemiş ve belgeye İrlanda da dahil edilerek "*Great Charter of Ireland*" adı ile yeni bir ekleme yapılmıştır. Bunun sonucunda İrlanda'da Brehon Yasaları olarak bilinen geleneksel hukuk sistemine, İngiltere'de faaliyette olan hukuk sisteminin maddeleri entegre edilmiştir. İngiltere'de yürürlükte olan yasaları İrlanda'da da geçerli kılan ve böylece iki yasal sistemi birleştiren bir karar çıkartılarak İngiltere ve İrlanda ortak anayasası yürürlüğe sokulmuştur. Magna Carta'nın sağlamış olduğu imtiyaz ve güvence sayesinde İrlanda'da topraklarını genişleten Anglo-Norman baronlar haklarını güvence altına almıştır. Ancak bu kanunlardan İrlanda'nın yerli halkı yararlanamamıştır¹⁷.

Anglo-Normanlar İrlanda'da idari yönetimin oluşturulması için bazı adımlar atmıştır. Bu amaçla 18 Haziran 1264 tarihinde Castledermot'da bir parlamento oluşturmuştur. Oluşturulan parlamento halkı temsil eden üyelerden seçilmemiştir. Parlamento üyeleri Kral tarafından seçilmiş toprak sahibi şövalyeler, soylular ve din adamlarından oluşmaktaydı. Bu dönemde İrlanda'da Anglo-Norman yönetici sınıfından oluşan feodal beylerden bağımsız bir sivil hükümet kurulmuştur. İngilizler tarafından, İrlanda idari olarak bölgelere ayrılmış, İngiliz hukuk kuralları getirilmiş ve

---

¹⁵ Benjamin T. Hudson, "The Changing Economy of the Irish Sea Province: AD. 900-1300", *Britain and Ireland, 900-1300 Insular Responses to Medieval European Change*, (Ed. Brendan Smith), Cambridge University Press, Cambridge 2004, s. 59.

¹⁶ Davies, R. R., *Lords and lordship in the British Isles in the late Middle Ages*, (Ed. Brendan Smith), Oxford University Press, New York 2009, s. 21.

¹⁷ *Encyclopedia of Irish History and Culture*, Vol. 2, Farmington Hills, USA 2004, s. 790.

Anglo-Norman baronlarının özgürlüklerini azaltmak için girişimlerde bulunulmuştur. 1297 yılına gelindiğinde ise İngiltere’de olduğu gibi İrlanda’nın Dublin kentinde de halkı temsil eden yöneticilerin bulunduğu bir parlamento toplanmıştır. Bu parlamento, toplumun birçok kesiminden gelen üyelerden oluştuğundan toplanan ilk gerçek İrlanda Parlamentosu olarak kabul edilmektedir¹⁸.

Norman Krallığı topraklarını genişletmek için 1296’da İngiltere Kralı I. Edward öncülüğünde kuzeye doğru ilerleyerek İskoçya’yı işgal edip ülkenin kontrolünü ele geçirmiştir. Anglo-Normanların işgaline karşı 1306’da Robert Bruce isimli bir asker İskoçların bağımsızlığını yeniden kazanması için harekete geçmiş ve İskoç lordlarının da yardımıyla 1314 yılında Bannockburn Savaşı’nda Anglo-Normanları yenmeyi başarmıştır. İskoçya’daki bu gelişmeden etkilenen İrlandalı lordlar Robert Bruce’tan İrlanda’daki Anglo-Normanlarla mücadele etmek için yardımcı olmasını talep etmiştir. Robert Bruce kardeşi Edward’ın İrlanda Kralı olarak kabul edilmesi şartıyla yardım etmeyi kabul edeceğini bildirmiştir. Talebi kabul edilen Robert Bruce’un yardımıyla İrlandalı lordlar, Anglo-Normanları 1317 yılında mağlup etmeyi başarmışlardır. Daha sonraki yıllarda Anglo-Normanlar kontrolü yeniden ele geçirmiş olsalar da otoriteleri zayıflamıştır. Bu tarihten sonra İrlanda’da Anglo-Normanların mağlup edilebileceği inancı artmıştır¹⁹.

Takip eden yıllarda Kral III. Edward İrlanda’nın Anglo-Norman hâkimiyetindeki bölgelerinde kontrolünü kaybetme eşiğinde olduğunu fark etmiştir. Bu düşüş eğilimini tersine çevirmek için oğlu Lionel’i 1361’de yeni bir orduyla Dublin’e göndermiştir. Lionel yerel Normanları topladıktan sonra Leinster ve Munster’a bir dizi harekât başlatmıştır. Ancak bu harekâtlar başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Lionel askeri başarısızlıkların ardından idari yolla kontrolü ele almaya çalışmıştır. Bu bağlamda 1366’da Kilkenny Parlamentosunu toplamıştır. Bu Parlamentosunda İrlanda’nın Anglo-Normanlar tarafından kontrol edilen bölgelerine ilişkin yasaları yeniden düzenlemiştir. Bu yeni yasalara göre; İrlanda dili olan Gaelce’yi konuşmak, İrlandalılarla evlenmek, İrlandalı çocukları evlat edinmek, İrlandalı isimler kullanmak ve İrlanda kıyafetlerini giymek yasaklanmıştır. Lionel,

---

¹⁸ Clyde Jones (Ed.), *A Short History of Parliament: England, Great Britain, the United Kingdom, Ireland & Scotland*, The Boydell Press, Woodbridge 2009, s. 321.

¹⁹ Sean Duffy, *Ireland in the Middle Ages*, St. Martin’s Press, New York 1997, s. 137-138.

değiştirilen yeni yasalar sonucunda İrlanda ve Anglo-Norman kültürünü ayırarak Anglo-Normanların düşüş eğilimini tersine çevirmeye çalışsa da Kilkenny tüzükleri amacına ulaşamamıştır. Bu durum İrlanda'ya yönelik büyük ölçekli bir askeri müdahalenin başlaması ve Anglo-Normanlar ile İrlanda arasındaki ilişkilerde yeni bir dönüm noktası olması açısından önem taşımaktadır. Bütün uğraşılara rağmen İrlanda'da Anglo-Normanların düşüş eğilimi yüzyıl boyunca devam etmiştir. 13. Yüzyıldan 15. Yüzyıl kadar devam eden bu düşüş zaman içerisinde merkezi hükümet otoritesinin de zayıflamasına sebep olmuştur²⁰.

İngiltere monarşisi, *Yüz Yıl Savaşları* (1337 – 1453) ve *Güller Savaşı* (1455–85) dönemlerinde kargaşa içerisinde olmuştur. Bu savaş dönemlerinde kendi iç meselelerine daha fazla eğilmek zorunda kalan İngilizler, İrlanda üzerindeki kontrol güçlerini artırmak için askerî harekât düzenlemekten ziyade kendilerine siyasi olarak yakın aileleri desteklemeyi ve kendi çıkarları doğrultusunda bu ailelere mali ve askeri destekte bulunmayı tercih etmişlerdir. Kendi iç meseleleriyle uğraşmak zorunda kalan İngiltere, İrlanda'ya geniş çaplı bir müdahalede bulunamadığından, sadece Dublin etrafında 30 km genişliğinde “*Pale*” adıyla da bilinen bir alanı kapsayan bölgede hâkimiyetini sürdürmek zorunda kalmıştır²¹.

1.2. Tudor Hanedanlığı Dönemi (1485-1603)

Fransa ile İngiltere arasında meydana gelen Yüzyıl Savaşlarının sonucunda mağlup ayrılan İngiltere'de Kral V. Henry'ye karşı tepkiler yükselmiştir. Kralın akıl sağlığının yerinde olmadığını ileri süren York Hanedanı ile kralın soyundan geldiği Lancaster Hanedanlığı arasında 1455 yılından 1485 yılına kadar devam eden 30 yıllık bir çatışma dönemi yaşanmıştır. York Hanedanlığının simgesinin beyaz gül Lancaster Hanedanının simgesinin kırmızı gül olmasından dolayı bu savaş dönemine Güller Savaşı veya Çifte Gül Savaşı denilmektedir²². İki hanedan arasındaki şiddetli savaşlar sonucunda tahta geçecek bir varisin kalmamış olmasından dolayı Lancaster Hanedanlığının desteklediği Henry Tudor İngiltere tahtına geçmiştir. Henry Tudor, York Hanedanlığından Elizabeth ile evlenerek hanedanlar arsındaki savaş dönemini

---

²⁰ Plantagenet Somerset Fry, *A history of Ireland*, Routledge, London 1988, s. 92-93.

²¹ P. Adelman-R. Pearce, *Access to History: Great...*, s. 4.

²² Merry E. Wiesner-Hanks, *Early Modern Europe 1450-1789*, 2. Edition, Cambridge University Press, Cambridge 2013.

sonlandırmıştır²³.

İrlanda üzerinde zayıflayan İngiliz kontrolünü yeniden güçlendirmek isteyen Tudor Hanedanlığından Kral VIII. Henry, kendisinden önceki hükümdarlardan farklı bir yaklaşım benimsemiştir. İrlandalı lordlar arasında İngiltere'ye sadık bir destekçi kalmamış olması nedeniyle barışçıl bir politika benimsemeye karar vermiştir. VIII. Henry, İrlandalı lordlar ile görüşmelerde bulunmuştur. Kendisini kral olarak tanıyan ve İngiliz yasalarına uymayı kabul eden yerel lordlarla bir barış anlaşması imzalamıştır. İngiltere de itaatleri karşılığında bu lordlara bölgelerinde yönetici olma hakkının yanı sıra kendilerine İngilizlerden herhangi bir tehdit gelmeyeceğinin garantisini vermiştir. Bu politika ile VIII. Henry, İrlanda'nın büyük bir bölümünün kontrolünü çok kısa bir sürede ve şiddete başvurmadan ele geçirmeyi başarmıştır²⁴.

16. yüzyılda mezhepsel farklılıkların sebep olduğu gelişmeler İrlanda ve İngiltere tarihi açısından oldukça önemlidir. VIII. Henry ilk eşi Aragonlu Catherine'den boşanmak ve Anne Boleyn ile evlenmek istemiştir. Bu amaçla Papa VII. Clement'e bir mektup göndererek boşanabilmesi için bir papalık fermanı çıkarmasını talep etmiştir. Catherine'nin yeğeni olan Kutsal Roma İmparatoru V. Şarl'ın Papa üzerindeki baskısı nedeniyle Henry'nin bu talebi reddedilmiştir. Talebi reddedilen VIII. Henry, din adamları ve İngiliz Parlamentosunun da desteğiyle Papa'nın İngiltere üzerindeki yetkisini sonlandırmıştır. Yaşanan bu olaydan sonra VIII. Henry 1533'te eşi Catherine'den boşanmış ve Anne Boleyn ile evlenmiştir²⁵.

Roma Katolik Kilisesi'nden ayrılan VIII. Henry 1534 yılında Anglikan Kilisesi'ni kurarak başına geçmiştir. VIII. Henry, Başpiskopos Thomas Cranmer öncülüğünde Anglikan Kilisesi aracılığıyla reformlar yapmaya başlamıştır. Katolik Kilisesi'ne ait olan toprakları satmış ve gelirlerini zimmetine geçirmiştir. 1536 yılında İrlanda Parlamentosu VIII. Henry'yi kilisenin başı olarak kabul etmiştir. Parlamantonun bu kararına rağmen Katolik İrlandalılar bu durumu reddetmiş ve Papa'yı lider olarak benimsemeye devam etmişlerdir. Bunun üzerine VIII. Henry,

---

²³ Ahmet Melih Aşan, *İngiltere 1648-1763*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ 2012, s. 22.

²⁴ T. E. Hachey-L. J. McCaffrey, *The Irish Experience Since...*, s. 4.

²⁵ T. E. Hachey-L. J. McCaffrey, *The Irish Experience Since...*, s. 5.

İrlanda ve İngiltere’de bulunan birçok manastırı yıkarak rahiplerini dağıtmıştır²⁶. Bu olay özellikle İrlanda’da büyük tepki çekmiş ve bir dizi isyan hareketinin başlamasına neden olmuştur. İrlanda üzerinde azalan otoritesini güçlendirmek isteyen VIII. Henry, önceden kullandığı İrlanda Lordu unvanı yerine İrlanda Kralı unvanını kullanmaya başlamıştır. VIII. Henry’nin İrlanda Kralı unvanı 1542 yılında İrlanda Parlamentosu tarafından da kabul edilmiştir. Bu sayede İrlanda üzerinde doğrudan yönetme hakkı elde eden VIII. Henry, kısa bir süre içerisinde isyanları bastırarak İrlanda üzerinde otoritesini yeniden tesis etmeyi başarmıştır²⁷.

Papa’nın İngiltere üzerindeki otoritesinin kaldırılması ile başlayan süreç ve reform hareketleri, İrlanda ve İngiltere ilişkileri açısından bir diğer önemli husustur. Avrupa’da ortaya çıkan reform hareketleri İngiltere’yi de etkilemiştir. Fakat İrlanda halkının büyük çoğunluğunu oluşturan Katolikler Roma Kilisesi’nin öğretilerini benimsemeye devam etmiştir. İrlanda, Roma Katolikliğini benimsemeyi sürdürürken İngiltere’de Protestanların sayısı giderek artmıştır. VIII. Henry’nin ölümünden sonra tahta çıkan hükümdarlar İngiltere’deki Protestanlara karşı şiddetli müdahalelerde bulunmuş ve onları kafir olarak tanımlamıştır. I. Elizabeth döneminde Katolikler ve Protestanlar arasında yaşanan çatışmalar had safhaya ulaşmıştır. I. Elizabeth yaşanan bu çatışma dönemine son vermek için 1560 yılında *Birlik Yasası*’nı hazırlayarak mecliste oy çokluğu ile kabul ettirmiştir. Bu yasa ile Protestan mezhebini benimseyenlere özgürlüğü verilmiştir. Bu dönemde İrlanda’da otoritesi zayıflayan I. Elizabeth daha fazla güç kaybetmemek için Katolikler üzerinde baskı yapmamıştır. Bunun yerine Protestan İngilizleri İrlanda’ya yerleşmeleri konusunda desteklemiştir. Bu politika ile İrlanda’da Katoliklerin yoğunlukta olduğu bölgelere Protestanlar yerleştirilerek ileride oluşabilecek İngiltere karşıtlığının önüne geçilmesi amaçlanmıştır²⁸.

Kraliçe I. Elizabeth, İrlanda üzerinde hâkimiyetini güçlendirebilmek için aşamalı bir fetih politikası benimsemiştir. Bu dönemde İngiltere’deki ortak fikir İrlandalıların ilkel ve barbar oldukları, bu nedenle de uygarlaştırılması gereken

²⁶ Michael A. Mullett, *Catholics in Britain and Ireland, 1558-1829*, Macmillan Press, London 1998, s. 55.

²⁷ Stephen. R. Howe, *Ireland and Empire: Colonial Legacies in Irish History and Culture*, Oxford University Press, Oxford 2005, s. 22.

²⁸ P. Adelman-R. Pearce, *Access to History: Great...*, s. 4

insanlar olduklarıydı. Ancak I. Elizabeth, İrlandalıları doğrudan Protestanlığa zorlamanın toplu bir isyana sebep olabileceğini düşünerek ihtiyatlı bir politika benimsemiştir²⁹. Bu sırada İrlanda’da artan İngiliz kontrolünün, Kelt mirasına, Brehon yasalarına ve Katolik inancına bir tehdit oluşturduğuna inanan İrlanda’da yaşayan Anglo-Norman lordları ile yerli İrlandalı lordlar ittifak kurarak I. Elizabeth’e karşı bir isyan hareketi başlatmıştır. Elizabeth’in saltanatının en büyük ve en tehlikeli isyanı 1595 yılında İrlanda’nın kuzeyindeki Ulster şehrinde bulunan Hugh O’Neill adlı İrlandalı bir lord tarafından gerçekleştirilmiştir. İngiltere’ye karşı İspanya ve İskoçların da desteğini alan O’Neill 1601 yılına kadar adanın kuzeyindeki İngiliz yerleşkelerini yakıp yıkmıştır³⁰. Bu isyan hareketi I. Elizabeth’in otoritesi için ciddi bir tehdit oluşturmuştur. Bu nedenle isyanı bastırması için Charles Blount öncülüğünde güçlü bir ordu göndermiştir. 1603 yılında Hugh O’Neill ve İspanyol müttefikleri Kinsale Savaşı’nda mağlup edilmiştir. Taraflar arasında 30 Mart 1603 tarihinde Mellifont Antlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre; ele geçirilen bölgelerde Katoliklerin kolej kurmaları yasaklanmış, Brehon Yasalarının yerini İngiliz Yasaları almış, Gaelce yasaklanmış ve İngilizce resmi dil olarak kabul edilmiştir³¹. İsyân hareketinin sonlandırılmasının ardından bölgedeki otoriteyi güçlendirmek için yerel bir yönetim oluşturulmuştur. Bu savaştan sonra ilk defa tüm İrlanda, İngiliz yönetiminin yeni gücünü temsil eden Dublin kentinden yönetilmeye başlanmıştır³².

O’Neill’in başlattığı isyanın İngiltere tarafından bastırılmasının ardından birçok İrlandalı Kont’un İrlanda’dan Avrupa’ya kaçması üzerine bu döneme “*İrlanda Kontlarının Kaçışı*” (The Flight of the Earls) adı verilmiştir. Kontların kaçışı ile ortaya çıkan güç boşluğu Ulster halkını savunmasız bırakmıştır. Ortaya çıkan bu güç boşluğu İngilizlerin bölgeye yoğun şekilde kolonileşme faaliyetlerinin yapılmasına olanak sağlamıştır³³. İngilizler daha önceki kolonilerde yapmış oldukları hatalardan ders çıkarmış ve Ulster’de kurulan yeni yerleşkelerde daha ciddi politikalar

---

²⁹ Jefferson Holdridge, “Great Hunger, Unspeakable Home: Landscape, Nature and Original Sin in Lady Morgan’s *The Wild Irish Girl* and William Carleton’s *The Black Prophet*”, *Ireland’s Great Hunger Relief, Representation, and Remembrance*, (Ed. David A. Valone), 2. Edition, University Press of America, New York 2010, s. 41.

³⁰ John Patrick Montanno, *The Roots of English Colonialism in Ireland*, Cambridge University Press, New York 2011, s. 133.

³¹ Liam Kennedy, *Ulster Since 1600: Politics, Economy, and Society*, Oxford University Press, Oxford 2013, s. 90.

³² John A. Wagner-Susan Walters Schmid (Ed.), *Encyclopedia of Tudor England*, Vol. 1, California 2012. s. 673.

³³ *Encyclopedia of Irish history and culture*, Vol. 2, s. 369.

benimsemişlerdir. İngilizler Ulster ve çevresini Protestan mezhebini benimseyen kişilere tahsis etmiş, Katolik mezhebine mensup olanların buralarda çalışması yasaklanmıştır. Ulster Plantasyonu olarak da adlandırılan bu kolonileşme sürecinde İngiltere'den İrlanda'ya göç teşvik edilmiş ve göçmenlerin İngiltere'nin güvencesinde olacakları garanti edilmiştir. Protestanlara ait toprakların artması onları hem dini hem de politik konularda güçlü kılmıştır. Bu gücü destekleyen bir başka olay ise Roma Katolik Kilisesi'nin baskılarından kaçan İskoç Presbiteryenlerin Ulster'e göç etmesi olmuştur³⁴.

1.3. Stuartlar Dönemi (1603-1714)

I. Elizabeth'in ölümünden sonra varis bırakamaması nedeniyle İngiltere Parlamentosu, Kraliçenin kuzeni olan İskoçya Kralı James Stuart'ı 24 Mart 1603'te İngiltere tahtına geçirmiştir. I. James'in İngiltere tahtına geçmesi ile Stuartlar dönemi başlamıştır. Kral James'in hükümdarlığı döneminde İrlanda, İskoçya ve İngiltere tek bir hükümdarın kontrolüne geçmiştir. Stuartların hem farklı bir kültürden hem de farklı bir mezhepten gelen yerleşimciler olmaları İrlanda içerisinde bir bölünmenin yaşanmasına neden olmuştur. Protestan ve Katolikler arasında yaşanan bu bölünme ve İngiltere tarafından bunu desteklemek üzere oluşturulan ayrıştırıcı politikalar toplum içerisinde baş gösteren kargaşa ve huzursuzluğun da başlıca nedeni olmuştur³⁵.

Her ne kadar ülkeyi resmen yöneten kişi kral olsa da Parlamento, Kralın isteklerini gerçekleştirme konusunda kısıtlamalar getirmiştir. I. James döneminde Ulster'a, İskoçya'dan Presbiteryenler, İngiltere'den de Anglikanlar yerleştirilerek topraklar genişletilmiştir³⁶. I. James'ın politikalarını olumsuz bulan Katolik Guy Fawkes ve Robert Catesby liderliğindeki bir grup gizlice Westminster Sarayı'nın mahzenlerine yerleştirilen barut fiçilerini patlatmak suretiyle Kasım 1605'te Kralı, prensi ve parlamentoyu havaya uçuracak bir plan yapmıştır. Suikast planı gerçekleştirilmeden suçlular yakalanıp idam edilmiştir. *Barut Komplosu* Katoliklerin şiddetli bir şekilde cezalandırılması ve buna dair yasaların çıkarılması ile sonuçlanmıştır³⁷.

³⁴ T. E. Hachey-L. J. McCaffrey, *The Irish Experience Since...*, s. 7.

³⁵ P. Adelman-R. Pearce, *Access to History: Great...*, s. 4.

³⁶ T. E. Hachey-L. J. McCaffrey, *The Irish Experience Since...*, s. 7.

³⁷ Steven G. Ellis-Christopher Maginn, *The Making of the British Isles: The State of Britain and Ireland, 1450-1660*, Routledge, New York 2013, s. 299.

James'in ölümünde sonra başa geçen Kral I. Charles, Katolik olması nedeniyle aldığı kararlarda Parlamento ile sık sık çatışmıştır³⁸. 1629 yılında I. Charles'ın vergileri yükseltme talebi parlamento tarafından reddedilince parlamentoyu ortadan kaldırmış ve ülkeyi tek başına yönetmeye başlamıştır. I. Charles 1637 yılında Anglikan Kilisesi'nin öğretilerine göre uyarlanmış bir dua kitabını, İskoç Kilisesi'nde okutulmasına yönelik hazırlık yapmıştır³⁹. Kralın bu girişimi İskoç din adamları başta olmak üzere halktan büyük tepki çekmiştir. I. Charles'a karşı bir isyan hareketi başlatılmıştır. I. Charles, isyanı bastırmak için meclisi toplamış ancak meclis savaş maliyetinin yüksek olması nedeniyle bu talebi onaylamamıştır⁴⁰. Savaşın ağır maliyetine rağmen Kral İskoçya üzerine askeri birlikleri göndermiştir ancak başarısız olmuştur. I. Charles'ın askeri kuvvetleri İskoçlar tarafından mağlup edilince ordularını geri çekmek zorunda kalmıştır. Bu dönemde Kralın başarısız politikaları sonucu halk krala karşı Parlamentonun da desteğini alarak isyan hareketi başlatmıştır⁴¹.

Katolik İrlandalılar 1641'de İngiltere'de parlamento yanlıları ve Kral arasında yaşanan iç savaştan yararlanarak Protestan yerleşimcilerin bulunduğu bölgelerdeki toprakları ele geçirmişlerdir⁴². Ardından İngiliz yönetim merkezi Dublin'i ele geçirmeye çalışan İrlandalılar başarısız olmuştur. Ancak başarısızlığına rağmen ayaklanma devam etmiş ve ülke çapına yayılmıştır. Ulster'deki bu isyanda 15 bine yakın Protestan yerleşimci öldürülmüştür. Bu ayaklanma *İrlanda Konfederasyon Savaşları* denilen yeni bir savaş döneminin başlamasına neden olmuş ve tüm İrlanda'da Protestan yerleşimcilere yönelik katliamlar gerçekleştirilmiştir. İngiltere yaşadığı iç savaş sebebiyle İrlanda'ya müdahale edememiştir. İngiltere'deki iç savaş I. Charles'ın bazı parlamento üyelerini tutuklatmasıyla başlamış ve kısa bir süre sonra da önu alınamayan bir iç savaşa dönüşmüştü. İskoçya, İrlanda ve İngiltere'nin dahil olduğu bu savaşa daha sonra *Üç Krallık Savaşı* denilmiştir. I. Charles, İngiltere'yi yönetmede gösterdiği başarısızlık ve eleştirileri ortadan kaldırmak amacıyla İskoçya

---

³⁸ David Hempton, *Religion and Political Culture in Britain and Ireland From the Glorious Revolution to the Decline of Empire*, Cambridge University Press, Cambridge 2003, s. 13.

³⁹ Chris Cook-John Wroughton, *English Historical Facts 1603–1688*, Palgrave Macmillan, London 1980, s. 123.

⁴⁰ George Southcombe, Grant Tapsell, *Restoration Politics, Religion, and Culture: Britain and Ireland, 1660-1714*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2010, s. 102-103.

⁴¹ P. F. State, *A Brief History of Ireland...*, s. 1-2.

⁴² T. E. Hachey, L. J. McCaffrey, *The Irish Experience Since...*, s. 9.

üzerine yaptığı bir seferde yenilgiye uğramış ve esir esir düşmüştür. İskoçlar I. Charles'ın, İngiltere'de yargılanması için teslim etmiştir. I. Charles İngiltere'de iç savaşı körüklediği gerekçesi ile ihanetle suçlanmış ve 1649 yılında idam edilmiştir⁴³.

I. Charles'ın idamı İngiltere'de yönetim şeklinin değişmesine sebep olmuştur. Cumhuriyet rejimine geçen İngiltere'de 1649 yılında iç savaşı sona ermiş, parlamento üyelerinden Oliver Cromwell İngiltere'nin yeni yöneticisi olarak tayin edilmiştir. Oliver Cromwell, İrlanda'da meydana gelen saldırıları durdurmak ve İrlandalılar tarafından alınan toprakları yeniden İngiltere'ye bağlamak için 15 Ağustos 1649 tarihinde 12 bin askerle Dublin'e bir çıkarma yapmıştır⁴⁴. Burada binlerce Katolik İrlandalıyı öldüren Cromwell, yapılan bu askeri müdahale ile öldürülen Protestanların intikamının alındığını ifade etmiştir⁴⁵.

Cromwell'in "ya cehenneme ya da Connaught'a"⁴⁶ olarak tarif edilen politikası sonucu milyonlarca dönümlük verimli arazi sahibi İrlandalı, topraklarından uzaklaştırılmıştır. Cromwell boşalan arazileri askerlerine ödül olarak dağıtmıştır. Cromwell'in İrlanda genelinde yapmış olduğu harekatta 600 bin Katolik öldürülmüş ve binlercesi köle olarak denizaşırı ülkelerde satışa çıkarılmıştır. Katoliklerden alınan ve Portestanlara dağıtılan topraklara *Cromwell Yerleşimleri* adı verilmiştir⁴⁷.

1641 yılına kadar Katolikler İrlanda topraklarının %60'ına sahipken Cromwell'den sonra bu oran %8'e kadar gerilemiştir. Cromwell döneminde İrlanda topraklarının yaklaşık %92'si Protestanların eline geçmiştir. Toprak mülkiyetinde yaşanan bu değişim İrlanda'daki Protestan yükselişinin temelini oluşturmuştur. 1652 yılında İrlanda'da isyan bastırıldıktan sonra İngiltere Parlamentosu tarafından Yerleşim Yasası kabul edilmiştir. Bu yasaya göre Katoliklerin kamuda çalışması yasaklanmış, isyana katıldığı tespit edilen rahipler infaz edilmiş, İrlanda resmi dili Gaelce'nin kullanılması yasaklanmıştır⁴⁸.

⁴³ Peter Ackroyd, *Civil war: A history of England*, 3. Edition, Palgrave Macmillan London 2014, s. 305.

⁴⁴ Toby Barnard, *The Kingdom of Ireland 1641-1760*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2004, s. 732.

⁴⁵ E. Curtis, *A History of Ireland...*, s. 249-250.

⁴⁶ İrlanda'nın Batısında yer alan verimsiz arazilerin olduğu bölge.

⁴⁷ Toby Barnard, *The Kingdom of Ireland...*, s. 739.

⁴⁸ Lukas Dregne, "Just Warfare, or Genocide?: Oliver Cromwell and the Siege of Drogheda", *Undergraduate Theses and Professional Papers*, 2017, s. 6.

Oliver Cromwell her ne kadar özgürlük ve demokrasi mücadelesi için göreve getirilmiş olsa da 1653 yılında parlamentoyu yok saymış ve ülkeyi diktatörlükle yönetmiştir. Cromwell dönemi İrlanda tarihinin en kanlı dönemlerinden birine sahne olmuştur. Oliver Cromwell'in ölümünün ardından meydana gelen krizler İngiltere ve İrlanda'nın cumhuriyet rejiminden uzaklaşmasına neden olmuştur⁴⁹.

1660 yılında Cromwell'in ölümünün ardından parlamento, monarşiyi yeniden oluşturmak için idam edilen I. Charles'ın oğlu II. Charles'ı tahta geçirerek monarşiyi yeniden yürürlüğe koymuştur. II. Charles tahta geçtikten sonra Cromwell'in Katolik karşıtı yasalarını hafifletmiştir. Tutuklu olan birçok İrlandalı da serbest bırakılmıştır. Katoliklere karşı uygulanan baskılar azaltılmıştır ve ibadetlerini yapabilmelerine imkân tanınmıştır. Birçok Katolik İrlandalı, Protestanlardan topraklarını geri almayı başarmıştır. II. Charles'ın 15 Mart 1672 tarihinde yayımlanmış olduğu *Kraliyet Hoşgörü Bildirgesi* ile Katoliklere dini konularda özgürlük tanınmıştır. Ancak İrlanda Parlamentosu'nda yer almalarına izin verilmemiştir⁵⁰.

II. Charles'ın ölümden sonra İngiltere tahtına kardeşi II. James (6 Şubat 1685) geçmiştir. II. James de öncekiler gibi İrlanda ve İskoçya'nın kralı olarak kabul edilmiştir. II. James, 2 yy. aradan sonra İngiltere tahtına geçen ilk ve son Katolik kral olmuştur⁵¹. Tahta çıktıktan sonra Katoliklerin devlet kademelerinde çalışmalarını engelleyen yasaları kaldırmaya çalışmış, ordu içerisinde yüksek rütbeli Protestanları tasfiye ederek yerlerine Katolik askerleri atamıştır. Göreve geldikten 1 yıl sonra rütbeli askerlerin %66'sı, devlet memurlarının da %40'ı Katoliklerden oluşmaktaydı. II. James İrlanda'da Katoliklerin Parlamento'da görev alabilmelerini de sağlamıştır⁵². İrlanda ve İngiltere'deki Protestanlar, hoşgörü politikası ve Katoliklere tanınan haklara tepki göstermişlerdir. Katoliklerin, İrlanda ve İngiltere'de gittikçe güçlenmeye başlaması Protestanları tedirgin etmiştir. 1688 yılında II. James'in oğlu Edward doğduğunda Protestan soylular ve Parlamento destekçileri kalıcı bir Katolik hanedanlığın kurulacağı endişesi ile Hollanda'daki Orange Prensi olan III. William'ı ve eşi Mary'yi İngiltere'de Protestan hanedanlığını yeniden kurmak için davet

⁴⁹ Sean J. Connolly, *Divided Kingdom: Ireland, 1630-1800*, Oxford University Press, Oxford 2008, s. 121.

⁵⁰ C. Cook, J. Wroughton, *English Historical Facts...*, s. 39.

⁵¹ S. J. Connolly, *Divided Kingdom: Ireland...*, s. 173.

⁵² S. J. Connolly, *Divided Kingdom: Ireland...*, s. 173-174.

etmişlerdir. Parlatentonun talebini kabul eden III. William büyük bir ordu toplayarak eşi Mary ile İngiltere'ye doğru hareket etmiştir. Bu haberi alan II. James ülkeyi terk ederek Fransa'ya sığınmıştır. III. William Parlamento tarafından 13 Şubat 1689 yılında kral ilan edilmiştir⁵³.

Fransa'ya kaçan II. James, XIV. Louis'in desteğiyle yeniden İngiltere tahtını ele geçirme planları yapmıştır. Bu dönemde Avrupa'da gücünü arttırıp hızla topraklarını genişleten XIV. Louis olası İngiltere zaferinin kendisini Avrupa'da rakipsiz kılacağını düşünerek II. James'e yardım etmeyi kabul etmiştir. İrlanda'da Katoliklerin desteğini alacağını düşünen II. James, 7 bin kişiyi bulan Fransız kuvvetleriyle İrlanda'ya asker çıkarmıştır. Buradaki Katolik İrlandalılarla birleşen XIV. Louis, Protestan kalelerini tek tek ele geçirmiştir. Katolik İrlandalılar II. James'e, inançlarını özgürce yaşayabileceklerini ve topraklarını geri alabileceklerini düşünerek yardım etmiştir. II. James'in ilerleyişini durdurmak için karşı taarruza geçen III. William 36 bin kişiyi bulan ordusuyla İrlanda'ya hareket etmiştir. 1641 yılında yaşanan isyanda olduğu gibi Katoliklerin saldırılarının tekrarlanmasından endişe duyan Protestan İrlandalılar III. William'ın safında yer almıştır. III. William'ın 36 bin kişilik ordusuna karşı II. James'in komutasında 23 bin kişilik bir ordu vardı. İki ordu Dublin kentinin 40 km güneyinde yer alan Boyne Nehri'nde karşı karşıya gelmiştir. 1 Temmuz 1690 tarihinde Boyne Savaşı'nda iki ordu çarpışmış ve savaş III. William'ın zaferi ile sonuçlanmıştır. Savaştan sonra II. James bir daha dönmemek üzere Fransa'ya kaçmıştır. Bu savaş sonucunda Cromwell döneminde topraklarına el konulan Katolik İrlandalıların topraklarını geri alma umutları da tamamen tükenmiştir⁵⁴.

III. William savaştan sonra farklı dini görüşlere karşı hoşgörülü bir şekilde yaklaşmıştır. Ancak buna karşı çıkan İngiltere ve İrlanda'daki Protestanlar Katoliklerin, Protestanlara karşı saldırılarının cezalandırılmasını talep etmiştir. Bu bağlamda İngiltere Parlamentosu 1695 yılında İrlanda'da "*Penal Laws*" olarak bilinen Ceza Yasalarını yürürlüğe koymuştur. Ceza yasalarına göre; İrlanda'da Katoliklerin oy kullanmaları, parlamentoda bulunmaları, silah satın almaları, devlet memuru

⁵³ T. E. Hachey-L. J. McCaffrey, *The Irish Experience Since...*, s.11; Chris Cook-John Stevenson, *English Historical Facts 1688-1760*, Palgrave Macmillan, London 1988, s. 1.

⁵⁴ Edward O'Boyle, "Classical Economics and The Great Irish Famine: A study in limits", *Forum for Social Economics*, Vol. 35/2, s. 35-36; T. E. Hachey-L. J. McCaffrey, *The Irish Experience Since...*, s. 11.

olmaları, 5 pounddan pahalı ata sahip olmaları, eğitim için Avrupa ülkelerine gitmeleri, avukat veya yargıç olmaları yasaklanmıştır. Ayrıca Katoliklerin, Protestanlardan topraklarını miras olarak almaları, herhangi bir araziyi satın almaları, bir araziyi 31 yıldan daha uzun kiralamaları da yasaklanmıştır. Katolik toprak sahibi ölürse mirası oğulları arasında paylaşıldı ancak en büyük oğlu Protestan olursa tüm toprağa sahip olma hakkı elde etmiştir⁵⁵.

Ceza yasalarının getirmiş olduğu hukuksal baskılar, mülkiyet konularındaki kısıtlamalar Katolik aristokrasininin Protestanlığa geçişine neden olsa da özellikle kırsal kesimde yaşayan Katolik İrlandalı halkın inançları değişmemiştir. Ceza yasaları sadece dini konularda baskı getirmemiş aynı zamanda ekonomik hayatı da derinden etkilemiştir. Katoliklerin toprak mülkiyetlerine sınır getirilmesi ve miras kalan toprakların eşit şekilde bölünmesi büyük toprak sahiplerinin ortaya çıkmasının önüne geçmiştir. Bu durum güçlü bir Katolik burjuvazisinin oluşumunu engellemiştir. Katoliklerin aile birliğini bozmak amacıyla Protestanlığa geçen kişiye babasına ait toprakları elinden alabilme hakkı tanınması Katolik aile birliğini tehdit etmiştir. Ceza yasaları, 1366 yılında çıkarılan Kilkenny Tüzüklerinin güncellenmiş bir yorumuna dönüştürülmüştür. İngilizler ele geçirdikleri topraklarda yaşayan Katolik halkı baskı altına alarak Protestanlığın yükselişine engel olabilecek unsurları ortadan kaldırmıştır. İrlanda'daki Katolikler kendi ülkelerinde ikinci sınıf vatandaş konumuna indirgenmiş ve doğrudan İngiltere tarafından yönetilmiştir. Ceza yasaları sadece Katolikleri değil aynı zamanda İrlanda'nın kuzeyinde yaşayan Presbiteryen mezhebine mensup kişileri de etkilemiştir. Protestanlar tarafından yapılan ayrımcı tutumdan kurtulmak, inançlarını özgürce yaşayabilmek ve iyi bir hayat sürdürebilmek için yaklaşık 250 bin Presbiteryen 1717 ve 1776 yılları arasında Yeni Dünya olarak adlandırılan Amerika'ya göç etmiştir⁵⁶.

Batı Avrupa'da 1741 yılında şiddetli soğukların yaşandığı bir kış yaşanmıştır. Bu soğuklar İrlanda'da tahıl ürünleri ve patates mahsulünde yeterli miktarda hasat elde edilmesine engel olmuştur. İşçilerin beslenmesinde önemli rol oynayan yulaf ve patates hasadının yapılamaması ve depolanan ürünlerin bozulması fiyatların artmasına

---

⁵⁵ Alice Effie Murray, *A History of the Commercial and Financial Relations between England and Ireland from the Period of the Restoration*, P.S. King & Son, London 1907, s. 16-17; T. E. Hachey, L. J. McCaffrey, *The Irish Experience...*, s. 14.

⁵⁶ S. J. Connolly, *Divided Kingdom: Ireland...*, s. 381.

sebepler olmuştur. Yeterli alım gücüne sahip olmayan yaklaşık 400 bin (%16) kişi açlık ve salgın hastalıkların etkisi ile hayatını kaybetmiştir⁵⁷.

1.4. İrlanda Halkının Bağımsızlık Girişimleri

18. yüzyılda İngiltere, savaşların getirmiş olduğu mali yükü hafifletmek için Kuzey Amerika'daki kolonilerinden aldığı vergiyi yükseltme kararı almıştır. Buna tepki gösteren koloni halkı İngiltere'ye karşı isyan etmiş ve 1775 yılında Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nı başlatmıştır. Bu savaşta Presbiteryenler İngiltere'ye karşı savaşmış ve savaşın kazanılmasında önemli rol oynamıştır. Bağımsızlık için savaşan Amerikalı devrimciler Fransa'nın da desteği ile 1783 yılında İngiltere'yi mağlup etmeyi başarmıştır. İngiltere'nin bu yenilgisi İrlanda'da yaşayan Katolikleri ve İrlanda'nın yönetiminde daha fazla güç elde etmek isteyen Protestanları İngiltere'ye karşı harekete geçirmiştir. 1789 yılında Fransa'da yaşanan devrim hareketi sonucu kralın tahttan indirilmesi, İrlanda'da Katoliklerin İngiltere'ye karşı mücadele isteğini artırmıştır⁵⁸.

1775–1783 Amerikan Bağımsızlık Savaşı ve Fransız İhtilali'nden etkilenen İrlandalı Katolik ve Protestanlar, *Birleşik İrlandalılar Cemiyeti*'ni kurarak bağımsız bir İrlanda Cumhuriyeti kurmak için mücadele etmeye karar vermişlerdir. Bu cemiyetin bir isyan başlatıp İngiltere Monarşisini sona erdirmesinden endişelenen İngilizler, Katoliklere daha fazla hak tanınmasına karar vermişlerdir. Bu bağlamda Katoliklerin oy kullanabilmesine ve İrlanda Parlamentosunda milletvekili olarak seçilmesine izin verilmiştir. Bu gelişmenin ardından İrlandalı Katoliklere uygulanan *ceza yasaları* kaldırılmış ve İrlanda kısmen de olsa siyasal bağımsızlığını elde etmiştir⁵⁹.

Elde edilen bu siyasal haklar sonucundan Theobald Wolfe Tone önderliğinde daha fazla hak ve özgürlük elde edilebileceğini düşünen İrlandalılar, yeni bir isyan hareketi planlamışlardır. Wolfe Tone tüm İrlanda halkını birleştirmek, geçmişte yaşanmış olan tüm çekişmelerin hatırasını silmek, Katolik, Protestan ve muhalif

---

⁵⁷ Cathal Póirtéir, *The Great Irish Famine*, Mercier Press, Cork 1995, s. 53-55.

⁵⁸ S. J. Connolly, *Divided Kingdom: Ireland...*, s. 385.

⁵⁹ Chris Gilleard, *Old Age in Nineteenth-Century Ireland: Ageing under The Union*, Palgrave Macmillan, London 2017, s. 3.

mezhepler yerine “İrlandalı” ortak ismini kullanarak bir millet bilinci oluşturmayı amaçlamıştır. Wolfe Tone, Fransa’ya giderek İngiltere’ye karşı başlatacakları bağımsızlık savaşı için askeri destek talebinde bulunmuştur. Bu talebi *Fransız Devrim Hareketi* tarafından kabul edilmiştir. Wolfe Tone daha sonra İrlanda’ya geri dönerek planlarına yönelik hazırlıklara başlamıştır. Katolik İrlandalıların bir isyan hareketi hazırlığı içerisinde olduğunu fark eden İngiltere, Katolik ve Protestanlar arasındaki birliği sona erdirmek için milis birlikler oluşturarak karşı saldırılarda bulunmuş ve isyanı yöneten birçok lideri tutuklatmıştır⁶⁰.

1798 yılında başlayan isyan hareketi; Wexford, Ulster ve Kilkenny gibi yerlerde başarılı sonuçlar elde etmiş olsa da liderleri tutuklanan Katolik İrlandalılar sistemli bir şekilde hareket edememiş ve binlerce kayıp vermiştir. 15 bin kişilik Fransız kuvvetleri, 43 gemiyle İrlanda’ya doğru harekete geçmiş ancak denizdeki kötü hava koşulları nedeniyle İrlanda’ya ulaşmadan ciddi kayıplar verdiklerinden Fransa’ya geri dönmek zorunda kalmışlardır⁶¹. Wolfe Tone önderliğinde yaklaşık 3 ay süren bu isyan hareketi, İngilizler tarafından şiddetli bir şekilde bastırılmıştır. Tutuklanan isyancılar savaş suçlusu olarak yargılanmış ve idam edilmiştir. Bu isyanda yaklaşık 50 bin İrlandalının öldüğü tahmin edilmektedir⁶².

İsyan bastırıldıktan sonra İngiltere Başbakanı William Pitt, İrlanda’da cumhuriyetçilerin sayısının oldukça fazla olduğunu ve olası bir isyan hareketinin önüne geçebilmek için İrlanda’nın yönetim şeklinin değiştirilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Bu doğrultuda 1 Ocak 1801 yılında İrlanda ve İngiltere Parlamentolarının almış olduğu ortak bir karar ile ilan edilen *Birlik Yasası* ile Büyük Britanya ve İrlanda Birleşik Krallığı kurulmuştur. Bu kararın ardından İrlanda Parlamentosu feshedilmiş ve doğrudan İngiltere tarafından yönetilmeye başlanmıştır⁶³. Ayrıca yasaya göre İrlanda Parlamentosu kaldırılmıştır. İrlanda 1801’ yılından itibaren İngiltere’ye bağlanmış ve İngiliz parlamenter sistemine dahil edilmiştir. İngiltere’deki Lordlar Kamarası’na 4 ruhani ve 28 İrlandalı lord, Avam Kamarası’na da illerden 99 ve Dublin Üniversitesi’nden 1 kişi olmak üzere toplam 100 İrlandalı milletvekili seçilmiştir⁶⁴.

⁶⁰ S. J. Connolly, *Divided Kingdom: Ireland...*, s. 494.

⁶¹ R. D. Edwards, B. Hourican, *An Atlas Of Irish History...*, s. 29.

⁶² T. E. Hachey, L. J. McCaffrey, *The Irish Experience Since ...*, s. 25.

⁶³ T. E. Hachey, L. J. McCaffrey, *The Irish Experience Since...*, s. 26.

⁶⁴ Alvin Jackson, *Ireland 1798-1998*, Wiley-Blackwell, Chichester 2010, s. 26.

Katolik İrlandalılar seçimlerde oy kullanma hakkı elde etmişse de milletvekili olarak seçilmeleri yasaklanmıştır⁶⁵. Manevi konularda kararların alındığı İrlanda Kilisesi'nin adı İrlanda ve İngiltere Kilisesi olarak değiştirilmiştir. Seçilmiş olan milletvekilleri kendi partilerini kurabilme ve İngiliz partilerine katılma hakkı elde etmişlerdir. Bu gelişmelerden sonra İrlanda ve İngiltere arasında serbest ticaret anlaşması yapılmış ve eşit ticari haklar tanınmıştır⁶⁶.

Birlik yasasının yürürlüğe girmesi İrlanda halkının ikiye bölünmesine neden olmuştur. Katolik kilisesinin içinde bulunduğu kesim birlik yasasını desteklerken Katoliklerin elde edeceği siyasi haklarla güçleneceğinden endişe duyan Protestanlar ile orta sınıf diyebileceğimiz tüccar ve esnaflardan oluşan cumhuriyetçi kesim ise birlik yasasına karşı çıkmıştır. İngiltere Başbakanı William Pitt'in kendilerine vermiş olduğu siyasi hakların arttırılacağı sözüne güvenen Katolik İrlandalılar arasında tam bir fikir birliği oluşmamış olsa da yasa kabul edilmiştir. Bu yasasının uygulanması İrlanda'nın idari, mali ve dini yapısında köklü değişikliklere neden olmuştur.

---

⁶⁵ Paul Bew, *Ireland: The Politics of Enmity, 1789-2006*, Oxford University Press, Oxford 2007, s. 65.

⁶⁶ P. Adelman-R. Pearce, *Access to History: Great...*, s. 26-27.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Kıtık Öncesi İrlanda'da Bölgesel Ekonomi Modelleri

İrlanda ekonomisi, coğrafi konumuna bağlı olarak tarım ve hayvancılığa dayanmaktaydı. İrlanda'da uzun süre devam eden İngiliz yönetimi ve kolonizasyonunu oluşturan arazi mülkiyet sistemi, toprak hakimiyetinde sorunlu birtakım özelliklere sahipti. Arazi mülkiyetinin büyük bir bölümü tarihsel süreç içerisinde Katoliklerden Protestanlara geçmiş durumdaydı. Katolik İrlandalılar bu arazileri kiralamış ya da işçi olarak çalışabilmişlerdir. Toprak mülkiyetinde eşitsizliğe rağmen İrlanda'da 19. yüzyılın başlarından itibaren tarımsal üretim hızlı bir şekilde artmıştır.

İngiltere'nin Fransa ile 1815 yılında yaptığı *Napolyon Savaşları*'nda, İrlanda tarım işletmeleri zenginleşmiştir. İngiltere pazarından gelen talep arttıkça İrlandalı çiftçiler tarımsal verimliliklerini artırma imkânı bulmuştur. Tahıl, büyükbaş ve domuz ihracatı ve toprak işleme oranındaki artışla birleşince tarım ve hayvancılık İrlanda ekonomisinin temel taşı olmuştur. Bu dönemde hem süt ve toprak işleme sektörleri genişlemiş hem de büyükbaş, domuz ve domuz eti ihracatı belirgin şekilde artmıştır. Napolyon'un İngiltere karşısında Waterloo Savaşı'ndaki yenilgisini takip eden yıllarda İrlanda tarımsal ihracatında gerileme yaşanmış, İngiltere'den İrlanda tahıl ürünlerine olan talep azalmıştır⁶⁷.

Protestan toprak sahipleri bu tarımsal büyümenin sonucunda yüksek kira ücretlerinden kazanç sağlamıştır. Kira ücretleri yüksek olsa da ihracatın büyümesi sayesinde arazileri kiralayan çiftçiler de kazanç sağlamış ve artan kârla birlikte özellikle Munster ve Leinster gibi yerlerde daha yüksek yaşam standartları elde etmişlerdir. Napolyon savaşlarından sonra uluslararası barış durumunun sağlanması İrlanda ekonomisini olumsuz etkilemiştir. 1815 yılına kadar tahıl ürünlerinin ihracatından elde edilen kâr oranını oldukça yüksekken 1815 yılından sonra giderek azalmıştır. Bu duruma ek olarak nüfus artışı ile arazilerin küçük parçalara bölünmesi ve küçük çiftliklerin sayısının artması sonucu tarımsal üretimden elde edilen kârın

⁶⁷ Regina Donlon, *German and Irish Immigrants in the Midwestern United States, 1850-1900*, Palgrave Macmillan, Cham 2018, s. 27.

azalması İrlanda'nın tarımsal ekonomisinin küçülmesine yol açmıştır⁶⁸.

İrlanda 1845 yılına kadar hem demografik hem de politik olarak değişmiş durumdaydı. İrlanda tarımı ve kırsal yerleşim merkezleri, ticaret ve piyasalar tarafından giderek artan bir biçimde metalaşmaya dayalı bir ekonomiye dönüştürülmüştür. Toprak mülkiyetinin büyük çoğunluğu Protestan İrlandalıların ve İngiliz Lordlarının elinde olması nedeniyle 19. yüzyılda İrlanda ekonomisi kiracılar tarafından beslenen büyümenin ana aygıtı haline gelmiştir. Bu süreçte İrlanda nüfusu hızla artmış adanın birçok bölgesinde farklı ekonomi modelleri benimsenmiştir.

2.1.1. Küçük Çiftlikler

Ticarileştirilmiş tarım büyük ölçüde İrlanda'nın Atlantik kıyılarında küçük aile çiftliklerinin yoğunlukta olduğu bölgelerde kurulmuştur. Batıdaki bu çiftlikler kısmen de olsa 18. yüzyıldan 19. yüzyılın ilk yarısına kadar hızla artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamıştır. Bu bölgedeki topraklarda patatesin yetiştirilmesi ile beraber bölge yoğun şekilde göç almıştır. Buraya yerleşen halk kısa sürede küçük akraba toplulukları tarafından tarım arazilerinin kiralandığı *Rundale* adı verilen sisteme göre arazileri paylaşmışlardır. Aile grupları bu arazilerde küçük çiftlikler kurmuş ve geçimlerini ortaklaşa çalışarak ettikleri yulaf ve patatesten sağlamışlardır. 1845 yılına gelindiğinde Rundale sisteminin İrlanda'da 2 milyon dönümlük tarım arazisini kapsadığı tahmin edilmektedir⁶⁹.

İngiltere ihtiyaç duyduğu gıda maddelerini ve kumaş üretimi için gerekli olan çiftlik ürünlerini İrlanda'dan temin etmekteydi. Kumaş yapımında kullanılan keten talebini karşılayabilmek için İrlandalılar üretimi arttırmaya çalışmıştır. Ayrıca İrlandalı çiftçilerin yetiştirdiği buğday, arpa gibi tahıl ürünleri İngilizlerden kiraladıkları topraklar için ödeme aracı olarak kullanmış ya da satılmıştır. *Ceza yasaları* nedeniyle toprak satın alamayan İrlandalıların büyük bölümü ürünlerin yetiştirildiği toprağı sadece kiralayabilmekteydi. Toprak mülkiyetindeki eşitsizlikten

---

⁶⁸ Megan Elizabeth Lorence, *Examining Representations Of The Great Irish Famine; The Contribution Of Rural Household Archaeology*, (The Archaeological Studies Program Department of Sociology and Archaeology, University of Wisconsin), La Crosse 2013, s. 6.

⁶⁹ Kevin Whelan, "The Modern Landscape: From Plantation To Present", *Atlas of the Irish Rural Landscape*, (Ed. F. H. A. Aalen, Kevin Whelan, Matthew Stout), Cork University Press, Cork 1997, s. 80.

dolayı İngilizlerin arazilerden elde ettiği kira gelirleri artırmaya başlamıştır. Kiralar yükseldikçe ve İrlandalıların gelirleri azaldıkça, çoğu İrlandalı için hayatta kalmak zorlaşmıştır. Köylü çiftçilerin sahip olduğu arazi miktarı azalamaya başlamış bunun sonucunda da ekonomik açıdan tarımsal büyümeleri zayıflamıştır⁷⁰.

1841 yılında yapılan nüfus sayımına göre, İrlanda'da 8,2 milyonluk nüfusunun %66'sı tarıma bağlı olarak küçük çiftliklerde yaşamlarını sürdürmekteydiler. 1845 yılına gelindiğinde İrlanda'nın 20 milyon dönümlük arazisinin 15 milyonu işlenmiş durumdaydı. Tahmin edilen rakamlara göre işlenmiş arazinin %40'ı mera, %26,6'sında yulaf, %13,3'ünde buğday, %13,3'ünde patates ve %6,6'sında arpa ekilmiş durumdaydı. Yulaf, buğday ve arpa daha çok kiralari ödemek için ticari ürün olarak kullanılmış, besin ürünü olarak ise ucuz ve verimli olmasından dolayı patates tercih edilmiştir⁷¹.

2.1.2. Süt Üretimi

Adanın güneyinde yer alan Cork ve Münster şehirlerinin bol yağış alması, iklimin elverişli olması ve yıl boyunca sürekli otların yeşermesi sayesinde bu bölgelerde 1690 yılından itibaren süt üretimi için büyük çiftlikler kurulmuştur. Sütün işlenmesi ile elde edilen tereyağı üretimi sayesinde bu bölge Atlantik dünyasında önemli bir ticaret merkezi haline gelmiştir. Bu çiftliklerde çalışan kişilere günlük tüketimini karşılayabilecek kadar patates ekebilmesine olanak sağlayan birkaç dönümlük arazi ve belirli oranda süt verilmiştir. İlerleyen yıllarda bölgenin geniş ovalarında tarım kolonilerinin oluşturulması nedeniyle tarımsal üretimi artmış bunun sonucunda da süt üretimi yapan çiftlikler giderek küçülmeye başlamıştır⁷².

2.1.3. Sığır Besiciliği

İrlanda'nın orta bölümlerindeki arazi yapısı kireç taşı tabanlı olduğu için zengin mera arazilerine sahip durumdaydı. Hayvan besiciliği yapmak isteyen İrlandalıların besicilik masrafları doğal kaynakları sayesinde büyük ölçüde azaltmıştır. Maliyetin diğer Avrupa ülkelerine göre daha az olması sayesinde bu bölgede

⁷⁰ Timothy J. Paulson-Robert Asher, *Irish Immigrants*, Facts On File, New York 2005, s. 28.

⁷¹ K. Whelan, "The Modern Landscape...", s. 94.

⁷² K. Whelan, "The Modern Landscape...", s. 68.

hayvancılığın giderek gelişmesine ve ihracatta önemli bir sektör olmasını sağlamıştır. İrlanda büyükbaş ihracatını büyük ölçüde İngiltere ve ABD'ye yapmıştır. Sığır besiciliğinin yapıldığı bu bölgelerde nüfus diğer bölgelere göre daha az yoğunlaşmıştır⁷³.

2.1.4. Keten Üretimi

Süt üretimi ve sığır besiciliğinin ardından keten İrlanda'nın bir diğer önemli ticari ürünü olmuştur. İrlanda'nın kuzeyinde yer alan Ulster bölgesi 19. yüzyılda keten üretiminde dünyanın önde gelen üretim merkezlerinden biri haline gelmişti. Sanayi devriminden önce bölgedeki üreticiler el tezgahlarında üretim yaparken makineleşme ile beraber keten üretiminde hızlı bir artış sağlanmıştır. Makineleşme ile beraber bölgenin keten üretiminde hızla büyümesi büyük bir endüstri nüfusunun oluşmasına olanak tanımış ve Ulster Bölgesi, Avrupa'nın en yoğun nüfuslu yerlerinden biri haline gelmiştir. Ulster bölgesinin ekonomik olarak gelişmesini sağlayan keten üretimi İrlanda'nın ihracatında önemli bir paya sahip olmuştur⁷⁴.

2.2. Kıtılığa Giden Süreçte Patatesin Ekonomik Rolü

Patates, 1590 yılında İspanyol tüccarlar aracılığıyla Amerika kıtasından Avrupa'ya getirilmiştir. Patates tüm Avrupa ülkelerinde olduğu gibi İrlanda'da yoksul halkın temel besin ihtiyacını karşılamasında büyük bir rol oynamıştır. Patates bir besin kaynağı olarak, ayranla ya da süt ile takviye edildiğinde oldukça besleyici bir öğün olmuştur. Patates üretiminde elde edilen verim tahıl ürünleri ile karşılaştırıldığında oldukça yüksek olmuştur. Bunun sebebi İrlanda'daki iklimsel koşullarının patates üretimine elverişli olmasından kaynaklanmaktadır. Başlangıçta Münster bölgesinde bahçe bitkisi olarak yetiştirilen patatesten zamanla elde edilen verimin ekilen tahıl ürünleri ile karşılaştırıldığında neredeyse iki katı verim alınması sonucunda üretimdeki payı artmıştır. Bu bağlamda İrlanda'nın güneyinde yer alan Cork ve Waterford Bölgelerinde patates diğer tahıl ürünlerinin yerini almıştır. Ayrıca İrlanda'nın kuzeyinde yer alan Ulster Bölgesinde patates, keten üretiminde çalışan insanların da temel gıda maddesi olmuştur. Fabrikada çalışan işçilerin gıda sorununu patates ile

⁷³ K. Whelan, "The Modern Landscape...", s. 73.

⁷⁴ K. Whelan, "The Modern Landscape...", s. 77.

çözen Protestan işverenler bu sayede üretim hacmini arttırmış ve Ulster Bölgesini İrlanda'nın endüstri merkezi olmasında pay sahibi olmuştur.

18. yüzyılın sonlarına doğru patates türlerinde artış gözlemlenmiş ve İrlanda'nın tümünde yaygın şekilde ekilmeye başlanmıştır. Patates bölgede yaşayan halk için önemli bir besin kaynağını oluşturmuş bunun yanında hayvanların beslenmesinde de etkin olmuştur. Öyle ki patatesin üretim maliyetinin düşük olması sığır ve domuz çiftliklerinde mahsulün %30'u yem olarak kullanılmıştır. Buna bağlı olarak ilerleyen süreçte kırmızı et üretiminde hızlı bir artış sağlanmıştır⁷⁵.

Patatesin yaygın ve sık tüketilen bir gıda olmasının bir diğer sebebi de tahıllardan farklı olarak yenilebilir hale gelmesi için herhangi bir işleme gerek duymaması ve bu sayede üreticinin geçim kaynağı olan besini doğrudan kontrol edebilme özelliğine sahip olmasıdır. İrlandalı çiftçiler patates öğününe sütü de eklediğinde ihtiyaç duydukları karbonhidrat, mineral ve proteinleri içeren zengin bir diyet oluşturmuştur. Patatesin içerisinde barındırdığı enerji ve düşük yağ oranı İrlandalılar için sağlıklı bir besin kaynağı olmuştur.

Patates üretiminin İrlanda'da hızlıca benimsenmesinin bir diğer sebebi de Katolik İrlandalıların emekleri karşılığında Protestan toprak sahiplerinden almış oldukları 0,4 dönüm araziye patates ekerek kendi gıda ihtiyaçlarını karşılayabilmesinden kaynaklanmaktaydı. Ayrıca tahıl ürünlerinin üretim maliyeti ve verimi patates ile karşılaştırıldığında düşük olması nedeniyle Katolik İrlandalılar bu arazilere patates ekerek daha yüksek verim elde etmiştir.

19. yüzyılın ortalarında yetişkin bir kişinin günde ortalama 6 ile 8 kilo arasında patates tükettiği tahmin edilmektedir⁷⁶. Patatesi kahvaltı, öğle ve akşam öğünlerinde tüketen kişi tek bir besin maddesi ile yaşamını sürdürebilmekteydi. Avrupa'da patatesin yaygınlaşması ile beraber farklı patates türleri de ortaya çıkmıştır. İrlanda'da 1830'lardan itibaren Lumper türü patates tercih edilmiştir. Diğer patates türleri ile karşılaştırıldığında Lumper türünden daha fazla verim elde edilmesi, hemen hemen her

---

⁷⁵ Christine Kinealy-Gerard Mac Atasney , *The Hidden Famine : Poverty, Hunger, and Sectarianism In Belfast, 1840-50*, Pluto Press, Londra 2000, s. 21.

⁷⁶ Eric John Hobsbawm, *Age of Revolution 1789-1848*, Weidenfeld & Nicolson, London 1962, s. 166; C. Ó Gráda, *The Great Irish Famine*, Macmilian, Dublin 1989, s. 18.

türlü toprakta yetiştirilebilmesi ve gübreye çok az ihtiyaç duymasından dolayı İrlanda’da bu tür giderek yaygınlaşmıştır. 1845 yılına gelindiğinde 2 milyon dönümlük tarım arazisinde Lumper patates ekilmiş durumdaydı⁷⁷. Bu arazilerden geçimini sağlayan 3 milyon Katolik çiftçi ve işçi bulunmaktaydı. Bu büyüklükte bir nüfusun patates ürününe bağlı olarak yaşamasının dezavantajları da bulunmaktaydı. Patates mahsulünde olası bir olumsuzluk yaşanması durumunda nüfusun gıda ihtiyacı açısından tehlike arz etmekteydi⁷⁸.

Tablo 1

1845-1846 Yılları Arası Patates Üretim, Tüketim ve Düşününün Yıllara Göre Karşılaştırılması⁷⁹.

Ülkeler	Mantar Hastalığından (Phytophthora İnfestans) önce ekilen patates oranı	Mantardan Hastalığından önce kişi başına günlük patates tüketimi	1845’te patates veriminin düşüşü	1846’te patates veriminin düşüşü	1846’da yulaf/buğday Veriminin düşüşü
İrlanda	32%	2,1 kg	30%	88%	33%
Danimarka	3%	0,2/0,3 kg	50%	50%	20%
İsviçre	5%	0,5/0,6 kg	20%	25%	10%
Belçika	14%	0,5/0,6 kg	87%	43%	50%
Hollanda	11%	0,7 kg	71%	56%	47%
Fransa	6%	0,5 kg	20%	25%	25%

Yukarıdaki tablo incelendiğinde Avrupa ülkeleri ile İrlanda’daki patatesin ekili tarım arazisine oranı görülmektedir. Tabloya göre İrlanda tarım arazilerinin neredeyse 3’te 1’inde patates ekildiği ve kişi başına tüketimin Avrupa ülkelerine kıyasla neredeyse 1,5 kat daha fazla olduğunu görülmektedir⁸⁰.

19. yüzyılın ortalarında neredeyse tüm Avrupa ülkelerinde patates mahsulünde kayıp meydana geldiği görülmektedir. Ancak patates ürününe olan bağlılığı nedeniyle İrlanda’da diğer ülkelere nazaran daha vahim sonuçlar ortaya çıkmıştır. Nüfusun

⁷⁷ C. Ó Gráda, *The Great Irish Famine...*, s. 21.

⁷⁸ K. Whelan, “The Modern Landscape...”, s. 82-85; C. Ó Gráda, *The Great Irish Famine...*, s. 22-26.

⁷⁹ Eric Vanhaute-Richard Paping-Cormac Ó Gráda, “The European subsistence crisis of 1845-1850: a comparative perspective” University College Dublin Center For Economics Research, Working Papers Series, October 2006, s. 10.

⁸⁰ E. Vanhaute-R. Paping-C. Ó Gráda, “The European subsistence ...”, s. 11.

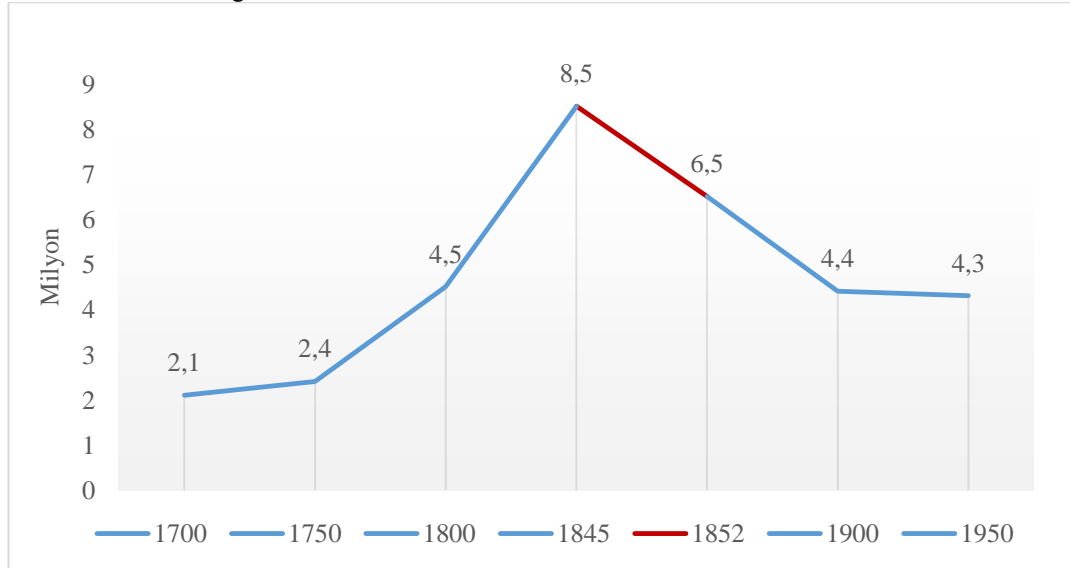

büyük bir bölümünün tek bir gıda ürününe bağlı olarak hayatını sürdürmesi sonucu başarısız bir hasat döneminde kıtlık ve açlık yaşanması kaçınılmaz bir sonuç olmuştur. Bu olumsuzluklara rağmen İrlanda'da açlık nedenli ölümlerin yaşanması sadece patates noksanlığı ilişkilendirmek yeterli değildir. İngiltere ile olan ticaret anlaşmaları gereği ihracatın devam ettirilmesi ve çiftçilerin kiralalarını tahıl ve hayvansal ürün olarak ödemesi sonucu ülke içerisinde gıda ürününe ulaşım zorlaşmıştır. Mevcut ürünlere talebin yüksek oluşu beraberinde fiyatların artmasına sebep olmuştur. Alım gücü olmayan fakir insanlar açlıktan ve hastalıklardan dolayı hayatlarını kaybetmişlerdir.

2.3. Kıtlık ve Öncesi İrlanda'nın Demografik Yapısı

İrlanda nüfusu hakkında elde edilen ilk veriler 1780 yılına ait olup yaklaşık 5 milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bu sayı 1845 yılına gelindiğinde yaklaşık 8 milyona ulaşmıştır. Yaşanan bu nüfus artışının sebebi erken evliliklere bağlı olarak yaşanan yüksek doğum oranları ve erken yaştaki çocuk ölümlerinin azalmasının etkili olduğu ileri sürülmektedir. Bir diğer etken de 18. yüzyılın İrlanda için nispeten daha verimli geçtiği, sağlık ve beslenme koşullarındaki genel iyileşmelerin hızlı nüfus artışına katkı sağlamıştır.

Tablo 2
İrlanda Nüfusu Grafiği⁸¹

⁸¹ James S. Donnelly (Ed.), Encyclopedia of Irish History and Culture, Vol. II, Tomson Gale, USA 2004, s. 565.

Yukarıda İrlanda'ya ait nüfus grafiği incelendiğinde 1700'lü yılların sonlarına doğru nüfusun yaklaşık 3 milyona ulaştığı görülmektedir. Giderek artan nüfusun 1800'lü yılların başında 4 milyona, 1845 yılında 8,5 milyona ulaştığı görülmektedir. Kenneth Connell'a göre Avrupa ülkeleri arasında yalnızca İngiltere, Finlandiya ve Macaristan'ın İrlanda nüfus artışına rakip olduğu belirtilmektedir⁸². 1750 ile 1845 yılları arasındaki dönemde İrlanda'nın nüfusu birçok Avrupa ülkesinde olduğu gibi hızla artmıştır. Bu artışın nedeni olarak erken yaşta evliliklerin artması, çocuk ölümlerinin azalması ve sağlık koşullarının iyileşmesi gibi etkenlerden kaynaklandığı ileri sürülmektedir⁸³.

Nüfusun artmasına bağlı olarak gıda ihtiyacı da artmıştır. İnsan veya hayvan popülasyonunda gıda kaynakları ile nüfus artışı arasında bir denge bulunmaktadır. Nüfus artış hızının tarımsal üretim hızını aşması durumunda yaşam standartlarının düşmesi muhtemeldir. Bu konu ile ilgili Thomas Robert Malthus, 1798 yılında yayımladığı "*An Essay on the Principle of Population*" adlı eserinde gıda – nüfus ilişkisi üzerine bir teori ortaya koymuştur. Bu teoriye göre; gıda üretiminin yalnızca aritmetik olarak (1-2-4-6-8...) artabilmesine karşın, nüfusun bileşik veya geometrik (1-2-4-8-16...) olarak büyüme gösterebileceğini belirtmiştir. Bu nedenle, zaman içinde, nüfus artış hızlarının tarımsal üretimdeki artış oranını aşması durumunda yaşam standartlarının düşmesini kaçınılmaz kılacaktır⁸⁴. Bu bağlamda nüfusun ve gıda kaynaklarının dengede tutulmasının yolu olarak göç, açlık, hastalık ve ölümlerle sonuçlanacağını öne sürmüştür. Gıda maddelerinin artan nüfusa yetemeyeceği konusundaki görüşlerini doğa yasalarından kaynaklandığını öne süren Malthus, verimli topraklar, kullanılan ürün çeşidi ve yeni üretim teknikleri ile beraber gıda ürünlerindeki artış belli bir noktaya kadar arttırılabilsede de ihtiyaç duyulan miktarı karşılayamayacağını savunmuştur.

Nüfusun ihtiyaç duyduğu gıda ürünlerinin temin edilememesi beraberinde birçok sorun meydana getirmiştir. İrlanda tarihinde bu sorunlardan en önemli olanı

---

⁸² K. H. Connell, *The Population of Ireland, 1750-1845*, Greenwood Press, Westport Connecticut 1975, s. 80.

⁸³ Robert A. Houston, *The Population History of Britain and Ireland 1500-1750*, Macmillan Education, London 1992, s. 66-67.

⁸⁴ Tomas R. Malthus- D. Winch- P. James, "Malthus: An Essay on the Principle of Population", Cambridge University Press, London 1992, s.19; Gunilla Bexar, *The great Irish famine in history-writing and prose fiction: "the mutual interplay of two narrative genres"*, Åbo Akademi University Press, Finland 2016, s. 30.

şüphesiz ki patates kıtlığı olmuştur⁸⁵. 1845 yılında meydana gelen patates kıtlığı ve sonrasında yaşanan göç hareketi Tablo 2’de görüldüğü gibi İrlanda nüfusunun giderek azalmasına yol açmıştır. 19. yüzyılın sonlarına doğru kırsal alandan şehre yoğun bir şekilde göç hareketliliği yaşanmıştır. Bu nedenle Avrupa’daki birçok ülkenin kırsal nüfusunda da bir düşüş yaşamıştır. Ancak İrlanda’daki göç hareketliliği kırsaldan İngiliz ve Amerikan şehirlerine yönelik bir şekil almıştır.

2.4. İrlanda Patates Kıtlığı (An Gorta Mór) (1845-1852)

2.4.1. Patates Mantarının Ortaya Çıkışı

*Phytophthora Infestans*⁸⁶ olarak bilinen patates mantarı ilk olarak 1843 yılında, Amerika Birleşik Devletleri’nde ortaya çıkmıştır. Avrupa’da ise ilk defa 1845 yılında Belçika’da bir kent olan Kortrijk’te ortaya çıkmıştır. Mantar daha sonra Fransa’ya, Almanya’ya, İsviçre’ye, İngiltere’ye sonunda da İskoçya ve İrlanda’ya ulaşarak neredeyse tüm Avrupa’ya yayılmıştır. Tablo 1’de görüldüğü gibi mantar 1845 yılında neredeyse tüm Avrupa genelinde patates mahsulünün büyük bir bölümünün çürümesine neden olmuştur. Patateslerin çürümesine eşeysiz olarak üreyebilen ve zoosporları yeniden oluşturma yeteneğine sahip olan *Phytophthora infestans* mantarı neden olmuştur. Bu sporlar, patates bitkisinin yaprakları, sapları veya yaprağın çevresindeki toprağın üzerinde filizlenir. Yapraklar hastalanırken koyu lekeler gösterir, bu aşamada yumru üretim hızı yavaşlar ve yaprakların neredeyse tamamı çürüdüğünde yumru üretimi sonlanır. Patates yumruları üç yolla enfeksiyona uğrar. İlk olarak mantarların sporları, yanmış yapraklardan toprağın içinden yumrulara doğru yağmur suyuyla yayılabilir. İkincisi, sporlar hasat zamanında toprak kazıldığında yumrulara bulaşabilir. Yaprakların tamamen tahrip olmadığı ve hasat zamanında hala sporların üremesinden dolayı mevsim sonlarında başlayan mantar saldırılarının ortaya çıkma olasılığı yüksektir. Üçüncü olarak hastalıklı patatesler depolarda tutulduklarında sağlam patateslere mantarı bulaştırabilir. Mantarın bulaştığı yapraklar ve saplar siyahlaşır ve solar. Yumrular solar ve siyah bir hamur haline dönüşür. Buna çürüyen bitkilerin kötü kokusu eşlik eder. Nakledilen görgü tanıklarının ifadelerine göre oldukça hızlı yayılan bu mantarın bir gecede depolardaki patateslerin tamamının çürümesine sebep olduğu belirtilmektedir⁸⁷.

⁸⁵ R. A. Houston, *The Population History...*, s. 66-67.

⁸⁶ Patates ve domates yanmasına neden olan bir mikro-organizmadır.

⁸⁷ Laura Brennan, *There was none died around here with hunger in the Famine: oral traditions of the*

1845 yılı Sonbaharı başlarında *Phytophthora Infestans* Kuzey ve Orta Avrupa'nın geniş bir bölgesinde yayılmış durumdaydı. Avrupa'da ortalama ögünlerde küçük bir paya sahip olması nedeniyle, patates mahsulünün 1845 yılındaki çürümesi, zorluğa yol açsa da kıta Batı Avrupa'da kolayca aşılabılmıştır. Ancak İrlanda'da patatese olan bağımlılığın yüksek olması nedeniyle ekilen patates miktarı da Avrupa' ortalamasının üzerinde olmuştur. Dolayısıyla mahsulün çürümesi İrlanda'nın daha fazla etkilenmesine yol açmıştır.

Mantarın hızla yayılması ve verdiği hasarın büyüklüğü İrlanda'daki hava koşullarının etkisi ile artmıştır. Zira söz konusu mantar, patates bitkisinde olgunlaştıktan sonra rüzgarın etkisiyle veya karışmış olduğu akar sular aracılığıyla hızla yayılabilme özelliğine sahipti. İrlanda'da 1845 yılının ortalarına kadar mantarın etkisi fazla yayılmamış durumdaydı ancak olumsuz hava koşulları mantarın yayılmasını hızlandırmıştır. İrlanda'nın iklimi genellikle bulutlu ve yağmurluydu. Bu koşullar salgının yayılmasını hızlandıran önemli etkenlerden biri olmuştur⁸⁸.

Phytophthora Infestans 1845 yılının Eylül ayında İrlanda'daki patates ekinlerini tahrip etmeye başlamıştır. 10 Eylül 1845'te bu konu ile ilgili ilk defa *Belfast Vindicator* gazetesi, İrlanda'nın sahile yakın kesimlerinde patateslerin bir bölümünün mantardan etkilendiğini açıklamıştır. Gazete, bu olumsuzluğa rağmen patates tarlalarının genel olarak iyi durumda olduğunu ve bol bir hasat döneminin gerçekleşeceğini öngörmüştür⁸⁹. Fakat bu haberden bir hafta sonra ise tüm Belfast gazeteleri, Avrupa ve İrlanda'da patates virüsü hakkında "endişe verici ilerleme" başlığı altında haberler yapmıştır. *The Belfast News-Letter* gazetesi mahsulün beklenenin çok altında olacağına yönelik açıklama yapmıştır⁹⁰.

Salgının hızla yayılması sonucunda *Vindicator* gazetesi yaşanan bu olaya müdahale etmek için çözüm önerileri hakkında haberler yapmıştır. Buna göre; büyük şehirlerde yaşayan zengin bireyler öncülüğünde, -kıtlığın ciddi şekilde hissedileceği yaz aylarında- gıda yardımının yapılabilmesi için yardım kuruluşları oluşturulması

Great Irish Famine, Trinity College Department of History, Ph.D. Thesis, Dublin 2003, s. 99.

⁸⁸ James S. Donnelly, *The Great Irish Potato Famine*, Sutton Publishing Limited, Mill 2001, s. 42.

⁸⁹ *Vindicator*, 10 September 1845.

⁹⁰ *News-Letter*, 12 September 1845.

önerisinde bulunmuştur⁹¹. İrlanda'nın kuzeyinde yer alan Belfast'taki işletme sınıflarının bir kısmı, patates mantarının gıda üzerindeki etkilerini önlemek için derhal harekete geçilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Kentin önde gelen bireyleri, Ekim ayının sonunda bir dilekçe ile Belediye Başkanı Andrew Mulholland'dan söz konusu durumu tartışmak üzere bir halk toplantısı talep etmiştir. Toplantıda nüfusun gıda ihtiyacı için önlem amaçlı alkol üretiminde tahıl kullanılmasının yasaklanmasını ve alkol içmeye devam etmek isteyenler için ise çözüm olarak şarabın tüketilmesi önerilmiştir. Bu sayede alkol tesislerinde kullanılan tahıl, ihtiyaç sahiplerine dağıtılarak kıtlığın etkilerinin azaltılması amaçlanmıştır⁹².

İngiltere hükümeti, İrlanda'daki olası bir patates kıtlığıyla başa çıkmak için eski yıllara göre daha iyi bir durumdaydı. 1820'lerde buharlı trenlerle nakliyatın geliştirilmesi İngiltere ve İrlanda arasında daha hızlı ulaşım sağlamıştır, 1831'de İrlanda'nın ekonomik kalkınmasını teşvik etmek amacıyla kamu işleri projeleriyle bir çalışma kurulu *work-house* kurulmuştur ve en önemlisi, 1838'de İrlanda'yı her biri kendi çalışma alanına göre seçilmiş 130 kişilik bir çalışma heyeti oluşturulmuştur. 1825 ile 1841 arasında her yolu, evi ve tarlayı haritalayan ve nüfusun yaşam standartları hakkında eklettik bilgiler içeren ayrıntılı bir ilçe müfettişliği raporları oluşturulmuştur. Sonuç olarak, 1845'te İngilizler tarafından İrlanda genelinde önemli bir idari ağ sağlanmıştır⁹³.

2.4.2. İngiltere'nin Kıtlık Politikası

2.4.2.1. Sir Robert Peel Hükümeti (1834-35, 1841-46)

Salgının yayılmasının önlenmesi ve hangi patateslerin etkilenmediğini tespit etme konusunda büyük bir endişe yaşanmıştır. İrlandalılar patatesleri kurtarmak için bireysel çabaları ile bazı ilaçlar yapmışsalar da mantarın yayılmasını engelleyememişlerdir. İrlanda Kraliyet temsilcisi Lord Heytesbury İrlanda'daki durumun ciddi olduğunu ve hükümetin derhal bu durum ile ilgilenmesi gerektiğini İngiltere'ye bildirmiştir. İngiltere Başbakanı Robert Peel, mahsul kaybının gerçek derecesini belirlemek için akademik bir komisyon görevlendirmiştir. Komisyon, Dr.

---

⁹¹ *Vindicator*, 15 October 1845.

⁹² C. Kinealy-G.M. Atasney , *The Hidden Famine : Poverty...*, s. 43.

⁹³ Christine Kinealy, *The Great Irish Famine: Impact, Ideology and Rebellion*, Palgrave, Basingstoke 2002, s. 33.

Lyon Playfair, kimyager ve botanikçi olan Dr. John Lidnley ve Prof. Robert Kane'den oluşuyordu. Komisyon yaptığı araştırma sonucunda şu üç soruna dikkatleri çekmiştir: ilk olarak sağlıklı patateslerin nasıl korunacağı, ikinci olarak yanmış patateslerle ne yapılması gerektiği ve son olarak da 1846'da patatesler için yeterli tohum olup olmadığının saptanması gerektiğine vurgu yapmıştır. Komisyon'un Robert Peel'e gönderdiği raporda İrlanda'nın sahip olduğu patates mahsulünün yarısının çoktan tahrip olduğunu, kalanların da çürümesinin önüne geçilemeyeceğini iletmışlerdir. Dr. Lyon Playfair daha sonra Peel'e bir mektup göndererek incelemelerin abartılmadığını, durumun kamuoyunun beklentisinden çok daha kötü bir durumda olduğunu vurgulamıştır. Playfair mektubunda; "*Size bu kadar umutsuz bir mektup yazdığım için özür dilerim, ancak durumun halkın düşündüğünden daha kötü olduğunu kendimizden gizleyemiyoruz.*" sözleri ile durumun ciddiyetini ifade etmiştir⁹⁴.

İrlanda hükümet yetkilileri Peel'i yardım sağlaması için bazı önemli değişiklikler yapmaya davet etmiştir. Peel'e gümrüksüz tahıl ithalatı yapılması önünde engel olan Mısır Kanunlarını (*Corn Laws*) yürürlükten kaldırması önerilmiştir. Mısır Kanunları 1815 yılında İngiltere ve İrlanda'ya ithal edilen tahıl ürünlerine vergi uygulayarak İngiliz toprak sahiplerini ucuz yabancı tahıl ithalatından korumak için çıkarılmış bir yasaydı. Bu yasa tahıl fiyatlarının yerli üreticilerin lehine artmasını sağlamıştır. İrlandalı yetkililerin bir diğer önerisi de yulaf ihracatına yönelik olmuştur. Yulafın çok fazla ihraç edildiğini ve hükümetin bunu durdurarak belirli bir program çerçevesinde ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması önerilmiştir. Peel'in öneriyi kabul etmesi ile İrlanda'dan yulaf ihracatı yasaklanmış ve kamu ambarları kurularak yoksullara istihdam sağlamak için 1,5 milyon sterlinlik bir kredi verilmiştir⁹⁵. Ayrıca Peel, yükselen piyasa fiyatlarını dengede tutabilmek ve nüfusun beslenme ihtiyacını karşılamak amacıyla Amerika'dan gizlice 100.000£⁹⁶luk mısır alınması talimatını vererek yaklaşık 1 milyon insanın gıda ihtiyacını karşılamıştır⁹⁷. Mısır, ucuz bir tahıl olduğu için ikame yiyecek olarak seçilmiş ve İrlandalıları geleneksel patates diyetinden uzaklaştırmak için yararlı bir araç olarak kabul edilmiştir. Ek olarak mısırın ülkenin batısında yaygın olan conacre sistemlerinin⁹⁸ azalmasına katkıda bulunacağı

⁹⁴ John Reader, *Potato: A History of the Propitious Esculent*, Yale University Press, Conn 2009, s. 179.

⁹⁵ J. S. Donnelly, *The Great Irish Potato...*, s. 54

⁹⁶ Pound: İngiltere para birimi.

⁹⁷ C. Ó Gráda, *The Great Irish Famine...*, s. 40.

⁹⁸ Çalışana işgücü karşılığında patates yetiştirmek için küçük bir arazi verilmesi.

öngörülmüştür⁹⁹.

Mısır ithalatının yanı sıra Robert Peel Kasım 1845'te *Yoksulluk Yasası* ile geçici bir Yardım Komisyonu kurmuştur. Komisyonun temel işlevi fakirlere yiyecek sağlamak ve sınırlı bir kamu işçiliği sistemi oluşturarak yardım komitelerini denetlemektir. İrlanda'da kıyı bölgelerinde mevcut balıkçılık sektörünün geliştirilmesi için İngiliz hükümeti tarafından iskele ve liman inşasına yönelik mevzuatlar oluşturulmuştur. Oluşturulan bu mevzuatlara göre balıkçılığın bayındırlık ofisine dahil edilmesi ve bu amaçla liman ve iskele inşası için kredi verilmesi kararlaştırılmıştır. Sağlanan kredilerin kullanımı ve geri ödemesi için kapsamlı hükümler eklenerek karara bağlanmıştır. Bayındırlık bürosu (*Office of Public Works*), hazine kredileriyle birlikte iskele, liman, köprü, yol yapım ve onarımı gibi kamu işlerinde çalıştırılmak üzere yaklaşık 120 bin kişiyi istihdam ederek maddi sıkıntı çeken kişiler için geçici olarak iş imkânı sağlanmıştır¹⁰⁰.

Peel'in kıtlık ile mücadelesi tarihçiler tarafından genellikle takdir edilmiştir. 1845-1846 yılları arasında açlıktan kaynaklanan ölümler tespit edilmemiştir. Bunun iki nedeni vardır. Birincisi, ilk yıl mantarın ülkedeki patates mahsulünün tamamını etkilememiş olmasıydı. İkincisi ise kıtlığın ilk yılında depolarda yeterli gıda stokunun olması sayesinde ihtiyaç bu şekilde karşılanmıştır. Mısır Yasalarının kaldırılması nedeniyle İrlandalı üretici sınıfından ve İngiliz Bürokrasisinden büyük tepki toplayan Robert Peel 29 Haziran 1846 tarihinde başbakanlık görevinden istifa etmek zorunda kalmıştır.

2.4.2.2. Lord John Russell Hükümeti (1846-1852)

30 Haziran 1846 yılında Lord John Russell başbakanlık görevine getirilmiştir. Yeni gelen John Russell hükümetinin karşılaştığı kıtlığın boyutu Peel hükümetine nazaran çok daha büyük olmuştur. 1846 yılında patates mahsulünün neredeyse %90'ı mantardan etkilendiği için çürümüştü. Tahıl depolarının boşalması, Amerika ve İngiltere'den ithal edilen gıda maddelerinin tükenmesi sonucu açlık etkisini daha şiddetli bir şekilde göstermeye başlamış ve ölümler meydana gelmiştir. 1846 yılında patatesteki verimin düşük olması ve salgının etkisini devam ettirmesi sonucu İrlanda

⁹⁹ C. Kinealy, *The Great Irish Famine...*, s. 34.

¹⁰⁰ Nicholas R Dunn-Nicholas Roger, *The Castle, the Custom House and the Cabinet*, University of Oxford, Oxford 2007, s. 110.

genelinde “Büyük Kıtık” (*Great Famine*)’ın başlangıcını haber vermiştir¹⁰¹.

Kıtlığın şiddetinin gün geçtikçe ağırlaşması ve gıda talebinin artması sonucu 1846 yılında patatesin fiyatı bir önceki yıla göre 16 kat artmıştır. Bu artış sonucunda bir tarım işçisinin günlük kazancı, günlük yemek ihtiyacını karşılayamaz duruma gelmiştir¹⁰². İrlanda’nın bütününe kapsayan bir çalışma ağına sahip olmasına rağmen, İngiliz hükümeti bu ağıdan yeterince faydalanmamış ve geçici önlemler alarak sorunu ötelemiştir¹⁰³. Birçok İngiliz politikacı tarafından kıtlık, İrlanda nüfusunun aşırı doğurganlığı ve patatese aşırı bağımlılığı için doğal bir düzeltici olarak görülmüştür¹⁰⁴.

Avrupa’daki bazı hükümetlerin 1845-1847 yıllarında gıda ihracatına kısıtlamalar getirmesine rağmen İngiliz Hazine Bakanı Charles Trevelyan, hükümetin ticaret meselelerine mümkün olduğunca az müdahale etmesi gerektiğine inanıyordu. *Laissez-Faire* politikası gereğince minimum devlet müdahalesinin gerçekleştirilmesini, böylelikle serbest piyasada tüccarlar aracılığıyla gıda krizinin çözülebileceğine inanılmıştır. Yine Trevelyan yaşanan bu krizin İrlandalıların sorunu olduğunu ve kendilerinin buna çözüm bulmaları gerektiğini savunmuştur. İrlanda’dan yapılan ihracatın durdurulması ülke ekonomisine zarar verebileceğini öne sürerek reddetmiştir. Ancak özel sektörün elinde yeterince para olmaması ve öte yandan tüccarların kıtlığı fırsat olarak değerlendirmesi gıda fiyatlarının artmasına yol açmıştır¹⁰⁵. İhtiyaç duyulan gıda maddelerinin temin edilmesindeki başarısız politikalar nedeniyle yeterli besin maddesi tüketemeyen İrlandalılar arasında yüksek ateş, tifüs, dizanteri, çiçek hastalığı gibi ölümcül hastalıklar yayılmıştır¹⁰⁶.

İrlandalılar patates ile gıda ihtiyacını karşılayabildikleri için hayvansal ürünleri ve tahılı ticari ürün olarak yetiştirmişlerdir. İrlandalılar, kira ücretlerini yapamazlar ise kira sözleşmeleri arazi sahipleri tarafından tek taraflı bir şekilde feshedilmekteydi. Bu bağlamda yulaf, buğday ve arpa İngiltere’deki toprak sahiplerine kira ödemeleri olarak gönderilmiştir. İhracatın devam etmesi iç piyasada fiyatların yükselmesine neden olmuştur. Bu da İngiliz toprak sahipleri ve tüccarlarının daha fazla kâr elde etmelerine

¹⁰¹ C. Kinealy, *The Great Irish Famine ...*, s. 38.

¹⁰² C. Ó Gráda, *The Great Irish Famine ...*, s. 41.

¹⁰³ C. Kinealy, *The Great Irish Famine ...*, s. 34.

¹⁰⁴ E. O’Boyle, “Classical economics and...”, s. 23.

¹⁰⁵ *The Times*, 15 April 1846.

¹⁰⁶ Jonny Geber - Clark Spencer Larsen. *Victims of Ireland’s Great Famine: The Bioarchaeology of Mass Burials at Kilkenny Union Workhouse*, University Press of Florida, Gainesville 2015 s. 39.

olanak sağlamıştır. Fiyatların giderek artması yeterli alım gücü olmayan yoksul insanların daha da yoksullaşmasına yol açmıştır. Artan yoksulluk ve sefalet sonucunda tahıl ambarlarına saldırı girişimleri meydana gelmiştir. Bu saldırı girişimlerini önlemek için İrlanda'dan İngiltere'ye yapılan ihracat İngiliz askerlerinin eşliğinde gerçekleşmiştir. Örneğin, 1846 yılının Nisan ayında İrlanda'nın Conmel kentinden İngiltere'ye giden bir gemi 80 piyade ve 50 süvarinin koruması eşliğinde sevk edilmiştir¹⁰⁷.

İngiltere Parlamentosu tarafından 8 Haziran 1847 tarihinde İrlanda Yoksul Yasası, Avam Kamarası vekili William Henry Gregory'nin önerisi ile güncellenerek uzatılmıştır. Güncellenen yasa uyarınca İrlanda'daki yoksullara yardım programlarının İrlandalı mülk sahipleri tarafından üstleneceği kararı alınmıştır. Ayrıca yeni güncelleme ile çeyrek dönümden fazla araziye sahip olan arazi sahibi ve kiracıların kamu yardımı alması yasaklanmıştır. Yardım alabilmek için arazi sahibi veya kiracıların arazileri ellerinden çıkarmaları zorunlu kılınmıştır. Kiraladıkları arazileri teslim eden ancak evlerinde yaşamaya devam eden kiracılara fiziksel güç ve ağır baskı uygulanarak tahliye edilmiş ve evleri yıkılmıştır. Tahliye işlemleri askerler ve polisler tarafından desteklenmiştir. Tahliye edilen insanlar geçici sığınaklar inşa ederek yaşamlarını sürdürmeye çalışmıştır¹⁰⁸. Tahliyelerin nedeni genellikle arazi sahiplerini ekonomik sıkıntılara sokan İngiliz Hükümetinin yeni yardım politikalarının bir sonucuydu. 1845-1852 yılları arasında yaklaşık 1 milyon kişinin tahliye edildiği tahmin edilmektedir¹⁰⁹.

İrlandalıların artan fiyatlar karşısında alım gücünün gün geçtikçe azalması İrlandalıların yetersiz beslenmelerine yol açmıştır. Bu durum açlık nedenli hastalıkların artmasına yol açmıştır¹¹⁰.

Kıtlık dönemi boyunca İrlanda'dan, İngiltere'ye büyük miktarlarda tarımsal ve hayvansal ürün ihraç ediyordu. İrlanda'da, Patates mahsulü çürümüş olmasına rağmen

---

¹⁰⁷ E. O'Boyle, "Classical economics and...", s. 23.

¹⁰⁸ Nicholas Woodward, "Transportation Convictions during the Great Irish Famine", *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 37/1 (2006), s. 70.

¹⁰⁹ David Nally, "That Coming Storm": The Irish Poor Law, Colonial Biopolitics, and the Great Famine" *Annals of the Association of American Geographers*, Vol. 98/3 (2008), s. 730.

¹¹⁰ J. S. Donnelly, *The Great Irish Potato...*, s. 69.

ülkede hala nüfusu beslemek için yeterli miktarda et ve tahıl ürünü üretilmekteydi. Ancak ürettiği bu mamullerin fiyatı iç piyasada aşırı artmış olmasından dolayı alıcı bulamamıştır. Buna ek olarak İrlanda, İngiltere ile yapılan anlaşma gereği gıda ürünlerini ihraç etmek zorunda bırakılmıştır¹¹¹. İrlanda, İngiltere'nin en büyük buğday, yulaf ve arpa tedarikçisi durumundaydı. Tarihçilere göre İngiltere'de yaklaşık 2 milyon insan İrlanda'dan ithal edilen yiyeceklerle besleniyordu. Açlığın önüne geçebilecek yeterli gıda ürünleri olmasına rağmen gıda ürünlerini İngiltere'ye ihracatının devam edilmesi İrlandalıların, İngilizlere karşı öfke ve kızgınlığına sebep olmuştur¹¹².

Kıtlık döneminde İrlanda'da ekilebilir 15 milyon dönümlük arazinin yaklaşık yüzde %86'sı tahıl ürünü yetiştirmek için kullanılıyordu ve bu ürünlerin neredeyse tamamı İngiltere'ye kira ödemesi olarak gönderilmiş veya satılmıştır. Tahıl ürünlerine ek olarak çoğunlukla, İrlanda'da yetiştirilen domuz, sığır ve koyun gibi hayvanlar da İngiltere'ye ihraç edilmekteydi¹¹³. İrlanda'dan gelen bu gıda ihracat akışı, kıtlıktan sonraki tarihlerden sonra da aynı hızla devam etmiştir¹¹⁴.

---

¹¹¹ Cecil Woodham Smith, *The Great Hunger: Ireland 1845-1849*, Old Town Books, New York, 1962, s. 76; Christine Kinealy, *This Great Calamity: The Great Irish Famine: 1845-52*, Gill Books, Dublin 2006, s.161.

¹¹² E. O'Boyle, "Classical economics and...", s.35.

¹¹³ Carole S. Gallagher, *The Irish Potato Famine*, Chelsea House Publishers, Philadelphia 2001, s. 20.

¹¹⁴ Cecil Woodham Smith, *The Great Hunger: Ireland 1845-1849*, Old Town Books, New York 1962, s. 76.

Tablo 31844-1846 Yılları Arası İngiltere'ye İhraç Edilen Tarımsal Ürünler¹¹⁵

Ürün	1844	1845	1846
Mısır	2.801.206	3.251.901	1.825.394
Buğday unu	839.567	1.422.879	723.562
Yulaf	1.150.976	1.059.185	553.147

Tablo 41846 Yılında İrlanda'dan İngiltere'ye İhraç Edilen Hayvan Türlerinin Miktarı¹¹⁶

Aylar	Öküz	Buzağı	Koyun	Domuz	Toplam
Ocak	4.828	68	5.074	43,429	53,399
Şubat	3,235	23	3,245	47,693	54,198
Mart	6,786	90	2,802	61709	71,387
Nisan	8,064	60	4,112	54,939	67,175
Mayıs	11,490	1,003	15,682	39,815	67,990
Haziran	14,296	860	36,875	30,008	82,039
Temmuz	18,197	766	36,804	33,582	89,349
Ağustos	20,087	755	43,272	27,821	91,935
Eylül	33,444	1388	43,296	28,545	106,673
Ekim	23,389	543	26,554	34,626	85,112
Kasım	28,739	654	27,758	46,644	103,793
Aralık	13,918	151	13,783	32,006	85,858
Toplam	186,473	6,363	239,237	480,817	732,910

Kayıtlar, kıtlığın şiddetli şekilde hissedildiği yıllarda bile İrlanda'dan İngiltere'ye gıda ihracatının devam ettiğini göstermektedir. Yukarıda Tablo 3 ve Tablo 4'te verilen ürünlere ek olarak İrlanda'dan İngiltere'ye bezelye, fasulye, soğan, tavşan, somon, istiridye, ringa balığı, domuz yağı, bal, hayvan derileri ve tohum dahil olmak üzere birçok ürünün kıtlık yılları boyunca ihracatına devam edilmiştir. İngiltere'ye yapılan ihracat ürünleri ve miktarları incelendiğinde İrlanda'da patates mahsulünün noksanlığından dolayı açlık çeken insanların aslında mevcut gıda ürünleri ile hayatlarını devam edebilecekleri anlaşılmaktadır. Bu bağlamda John Mitchel gibi İrlandalı milliyetçiler, İrlandalıların açlıktan ölmelerine neden olan etkenin gıda noksanlığı olmadığını aksine mevcut gıda ürünlerinin İngilizlerin ihracatı durdurmayıp İrlandalıların açlıktan dolayı ölümlerine yol açtığını ileri

¹¹⁵ C. Kinealy, *The Great Irish Famine...*, s. 105; *The Times* 3 February 1847.

¹¹⁶ C. Kinealy, *The Great Irish Famine...* s. 111.

sürmektedirler¹¹⁷.

1846-1847 yılları arasında kışların sert geçmesi ve mantarın patates mahsulünü yok etmesi özellikle İrlanda'nın kuzey batısında yer alan Connacht ve Munster gibi kırsal bölgelerinde hastalık, göç ve ölüm oranlarındaki keskin artış önceki yıllarda yaşanan bölgesel sıkıntıların ulusal bir açlığa dönüşmesine neden olmuştur¹¹⁸. İrlandalılar bu dönemde sıklıkla hükümete karşı isyan hareketlerinde bulunmuşlardır. Bu döneme ait suç istatistikleri, yaşanan kıtlığın etkilerinin anlaşılması açısından önemli ipuçları barındırmaktadır. Örneğin, yargılanmasına karar verilenlerin sayısı 1842-1846 yılları arasında ortalama 20.000 iken 1847 yılında bu sayı 31.209'a, 1848'de 38.522'ye ve 1849'da ise 41.989'a yükseldiği görülmektedir. 1846 yılından 1849 yılına gelindiğinde suç oranında %109.945'lik bir artış yaşanmıştır. Suçların genellikle toprak sahiplerine karşı işlendiği gözlemlenirken, kişiye yönelik; cinayet, yaralama ve cinsel suçlarda neredeyse artış yaşanmamıştır. 1852 yılına kadar suç oranlarında ciddi bir artış görülürken bu tarihten sonra kıtlığın sona ermesiyle söz konusu suçlarda keskin bir şekilde azalma görülmektedir¹¹⁹.

İrlandalılar için açlıktan kurtulmanın tek kaynağı bayındırlık programlarına katılarak devletin kendilerine vermiş olduğu günlük ücret ile hayatta kalma mücadelesiydi. Trevelyan'a gönderilen günlük raporlarda bayındırlık işlerinde çalışanların almış olduğu günlük ücretin yeterli olamamasına bağlı olarak insanların açlıktan ölmelerinden bahsedilmesine rağmen Trevelyan, ödenen ücretlerin yeterli olduğunu söylemiştir. 1847 yılının mart ayında yaklaşık 714.000 kişi zor koşullar altında yol, köprü vb. kamu işlerinde çalışmak zorunda kalmıştır¹²⁰. Sınırlı çalışma imkânı olan bu bayındırlık işlerinde iş imkânı bulamayan ve açlıktan kırılan insanların yol kenarlarında cesetlerinin görüldüğü raporlara yansımıştır. Cesetlerin gömülmediği ve köpekler tarafından yendiğine dair haberler İngiliz basınında yer almıştır. Bayındırlık işlerinde, ağır koşullar altında çalışan yoksul insanların aldıkları ücret yeterince beslenememelerine sebep olmuş ve gittikçe zayıflamışlardır. Bu durum karşısında yöneticiler projenin sonlandırılıp ücretsiz yemek vermenin daha makul olduğunu Charles Trevelyan'a iletmışlerdir. Durumun farkında olan Charles

¹¹⁷ Nick Pelling, *Anglo-Irish Relations, 1798-1922* Routledge, London; New York 2002, s. 32.

¹¹⁸ C. Kinealy-G. M. Atasney, *The Hidden Famine: Poverty...*, s. 39.

¹¹⁹ C. Ó Gráda, *The Great Irish Famine...*, s. 44.

¹²⁰ Hilary Larkin, *A History of Ireland, 1800-1922: Theatres of Disorder?*, Anthem Press, New York 2014, s. 97.

Trevelyan, hükümetin yardım politikalarındaki başarısızlığını bir meslektaşına yazdığı mektupta; kıtlığın şiddetli bir şekilde arttığını ve bu durumun önüne geçebilmek için yapılan tüm çalışmaların sonuçsuz kaldığını ifade ederek durumun ciddiyetini belirtmiştir¹²¹.

Büyük kıtlık esnasında yaşanan ölümlerin nedeni açlıktan daha çok hastalıklardan kaynaklanmaktaydı. Hükümetin ucuz mısır dağıtma politikası da aynı zamanda ölümlere neden olan bir diğer faktör olmuştur. Mısır diyetine alışık olmayan İrlandalıların kötü veya yetersiz pişmiş yiyeceklerden dolayı mide hastalıklarının ölümlere yol açtığı rapor edilmiştir¹²².

Yaşanan olumsuz gelişmelerin ardından Lord John Russell politikasını değiştirerek ölümlerin önüne geçebilmek için 1847 Şubat tarihli Geçici Yardım Yasası ile çorba mutfaklarından oluşan bir ağ aracılığıyla ücretsiz yiyecek dağıtımını projesini hayata geçirmiştir. Çorba ve yiyecek dağıtımını hem devletin oluşturduğu birimler tarafından hem de özel ve gönüllü kuruluşlar tarafından gerçekleştirilmiştir¹²³.

Çorba mutfakları projesi sayesinde yoksul insanlar gıda ihtiyacını ücretsiz olarak buralardan sağlamıştır. Bayındırlık işlerinde çalışan İrlandalılar, ağır iş yükü ve kısıtlı yiyecek imkanlarından dolayı zor şartlar altında hayatta kalmaya çalışmışlardır. Ancak çorba mutfaklarının kurulmasındaki gecikmeler, önceki yardım sistemlerinin sona ermesi ve çorba mutfaklarının açılması arasında geçen süredeki gecikmeler, yeni düzenlemelerin onaylanmasındaki bürokratik gecikmeler gibi olumsuz etkenlerin tümü 1847 yılındaki Kıtlığın en karanlık yıl olmasına neden olmuştur¹²⁴.

İrlanda genelinde çorba mutfaklarının sayısının 2000 civarında olduğu tahmin edilmektedir. 1847 yılında Russell hükümeti patates mahsulünün verimli olacağını belirterek çorba mutfaklarını ve tüm özel kıtlık yardım planlarını sonlandırmıştır. Ağustos 1847 yılına kadar çorba mutfaklarında günde yaklaşık 3 milyon kişiye

---

¹²¹ John Carey, *Eyewitness to History*, Perennial, New York 2003, s. 320.

¹²² C. Kinealy, *The Great Irish Famine...*, s 41.

¹²³ P. Adelman-R. Pearce, *Access to History: Great...*, s. 60.

¹²⁴ Chris Gilleard, *Old Age in Nineteenth-Century Ireland: Ageing Under the Union*, Palgrave Macmillan, London 2017, s. 58.

ücretsiz yemek dağıtılmıştır¹²⁵. Çorba mutfakları projesi Russell Hükümetinin en önemli yardım programı olmuştur. Hükümetin geniş çaplı bir yardımı yönetme konusundaki lojistik kabiliyetini göstermiştir. Ayrıca önceki yardım programlarına göre maliyeti daha ucuz olmuştur. Toplam maliyetin 4 Milyon £ olacağı tahmin edilmiş ancak 2 Milyon £'dan daha ucuza mal olmuştur¹²⁶.

1847 yılında önceki yıllara göre ülke genelinde patates mahsulünde daha az çürüme meydana gelmiştir. Ancak insanların kamu işlerinde istihdam edilmesi nedeniyle tarımsal faaliyetler çok az kişi tarafından sürdürülmekteydi. Bu gelişmelere rağmen hasadın yeterli ve olumlu olduğunu düşünen İngiliz Hükümeti yardım politikalarını durdurarak İrlandalı toprak sahiplerinin yardım sorumluluğunu üstlenmesi gerektiğini bildirmiştir. Yetkililer kıtlığın sona erdiğini, bu nedenle İrlanda için yeni bir yardım yasasının çıkarılmasına gerek kalmadığına ilişkin görüş belirtmiştir. Ancak bu dönemde patates ve mısır mahsulü az miktarda ekildiğinden dolayı nüfusun ihtiyaç duyduğu gıda talebi karşılanamamıştır¹²⁷.

Çorba Mutfaklarının kapanması sonucu yiyecek bulmakta zorluk çeken yoksul insanlar İngilizlerin öncülüğünde kurulan çalışma evlerine (*workhouse*) yerleşerek hayatlarını idame ettirmeye çalışmışlardır. Burada çalışan İrlandalılar, emekleri karşılığında kira ve yiyecek masraflarından muaf tutulmuşlardır. İşçiler genellikle çalışma evlerinde taş kırmak, mısır öğütmek, kıyafet tamir etmek, çamaşır yıkamak, çocuklara ve hastalara bakmak gibi işlerde çalışmışlardır. Yaklaşık 200.000 yoksul İrlandalı bu işyerlerine kabul edilmiştir. Ancak 1 dönümden fazla bir araziye sahip olan kişilerin çalışma evlerine alınması yasaklanmıştır. Bu nedenle birçok İrlandalı çiftçi çalışma evlerine yerleşebilmek için arazilerini satmak zorunda kalmıştır. Satışa çıkarılan bu araziler İngiliz aristokrat ve sigorta şirketleri tarafından satın alınmıştır. Çalışma evlerine yerleşen ailelerin bir arada yaşaması yasaklanmış yalnızca 3 yaşından küçük çocukların anneleri ile yaşamasına izin verilmiştir. Ayrıca İngilizler, Katolik İrlandalıların ibadetlerini yapabilmeleri için buldukları çalışma evlerine Katolik rahip gönderilmesini engellemişlerdir. Çalışma evleri, kapasitesinden fazla kişiyi barındırdığından dolayı yaşam koşulları zor şartlar altında gerçekleşmiştir. Yetersiz

---

¹²⁵ N. Pelling, *Anglo-Irish Relations...*, s. 31; C. Kinealy-G. M. Atasney, *The Hidden Famine: Poverty...*, s. 110.

¹²⁶ C. Kinealy, *The Great Irish Famine...*, s. 41.

¹²⁷ C. Kinealy, *The Great Irish Famine...*, s. 45.

beslenme ve hijyen yoksunluğundan kaynaklanan salgın hastalıklar hızla yayılmış ve birçok çalışma evinde ölümler meydana gelmiştir. Tüm olumsuz gelişmelere rağmen 1849 yılına kadar yaklaşık 800.000 kıtlık mağduru İrlandalı çalışma evlerinde hayatta kalmaya çalışmıştır¹²⁸.

Bu dönemde sağlık hizmetleri ve yiyecek tedariki büyük bir endişe kaynağı olmuştur. Tifüs, anemi, çiçek hastalığı, kalp yetmezliği, ateş ve dizanteri gibi hastalıklar oldukça yaygındı. Ölümlerin çoğu, hastalıkların tedavisindeki imkanların yetersizliği ve gecikmesinden kaynaklanmıştır. Çetin geçen bir kıştan sonra hükümet, sağlık kurulları oluşturarak hastaları tedavi etmeye çalışmıştır. Bu amaçla İrlanda'da geçici hastaneler kurulmuştur. Bu dönemde yaklaşık 40 normal, 60'da salgın hastalıklarla mücadele etmek için seyyar hastaneler kurulmuştur. Yüzbinlerce kişi tedavi olabilmek için bu hastanelere müracaat etmiş ancak yeterli kapasite olmadığı için büyük bir kısmına hizmet verilememiştir¹²⁹.

1848 yılında patates mantarı İrlanda'da yeniden ortaya çıkmış ve 1846 yılında olduğu gibi ülkenin batısındaki patates mahsulünün çürümesine neden olmuştur. İngiltere'deki politikacılar ve yöneticiler, kıtlığın sona erdiğini ileri sürerek bölgeye özel yardımların gönderilmesine gerek duyulmadığını belirtmiştir. İrlanda'da tekrarlanan patates yetmezliğinden korkan Russell hükümeti kamu işleri sağlamak ve göç etmeyi teşvik etmek için bir kredi sistemi önerisinde bulunmuş ancak bu teklif parlamento tarafından reddedilmiştir. İngiliz Hazinesi, kararlaştırılan politikadan sapmayı reddederek harcamaların arttırılmayacağı konusunda kesin bir tutum sergilemiştir¹³⁰.

Açlık ve yoksulluğun etkisini devam ettirdiği 1849 yılında İrlanda'da kolera salgını etkisini arttırmıştır. İrlanda'da koleraya ait ilk vaka 1847'de ortaya çıkmış ve salgına karşı önlem alınması gerektiğini öne sürülmüştü. Ancak yetkililer tarafından bu öneri dikkate alınmadığından sonraki yıllarda birçok insanın ölümüne neden olmuştur. Bağırsak enfeksiyonuna yol açan kolera hastalığı hijyen koşullarının elverişsiz olduğu yerlerde etkisini arttırmış ve ölüm oranlarının artmasında yol

---

¹²⁸ H. Larkin, *A History of Ireland...*, s. 101.

¹²⁹ H. Larkin, *A History of Ireland...*, s. 100.

¹³⁰ C. Kinealy, *The Great Irish Famine...*, s. 52.

açmıştır. Salgının yayılmasında yardım programlarının azaltılması, tıbbi ilaçların da eksikliği nedeniyle hastalığın önüne geçilmesi zorlaşmıştır¹³¹.

2.4.3 Genç İrlanda İsyanı

Genç İrlanda hareketi, 1841 yılının sonbaharında Thomas Davis, John Blake Dillon, William Smith O'Brien ve Charles Gavan Duffy gibi isimlerin öncülük ettiği bir grup entelektüel İrlandalı milliyetçi tarafından Dublin'de ortaya çıkmıştır. Genç İrlandalılar, İrlanda milliyetçiliğine dair yeni bir yaklaşım benimsemiş ve görüşlerini ifade edebilmek için *The Nation* adlı bir gazetede kurmuşlardır. Gazetenin ilk sayısı 15 Ekim 1842 tarihinde yayımlanmıştır. Genç İrlandalılar bu gazetede, İrlanda halkını yoksulluktan kurtarıp Protestan, Katolik ve diğer dini inançları kapsayan bir millet yaratma hedeflerinin olduğunu açıklamışlardır¹³². Ayrıca, İrlanda tarihinin incelenmesi ve İrlanda milliyetçiliğinin gelişmesi ve bağımsızlığın sağlanması için bir araç olarak İrlanda (*Gaelce*) dilinin yeniden canlandırılması gerektiğini savunmuşlardır. Bu hareket kısa süre içerisinde İrlandalılar tarafından benimsenmiş ve gazete bir yıl içinde haftada 10.000 baskı satmaya başlamıştır. *The Nation* gazetesinde ulusal ve uluslararası etkinliklerin haberlerini vermenin yanı sıra, İrlanda tarihi, edebiyatı, dili ve sanat alanları ile ilgili yazılar da yayımlanmıştır. Genç İrlandalılar hareketi, İrlanda'nın yenilenmesinin anahtarının eğitimli bir halk olduğuna inanmışlardır bu nedenle, ülke çapındaki kasaba ve köylerde okuma evlerinin kurulmasını teşvik etmişlerdir.

Hareketin önde gelen isimleri İngiliz hükümetini *Büyük Kıtıktan* sorumlu tutmuş ve silahlı isyan fikrini ortaya atarak halkı İngilizlere karşı birlikte hareket etmeye davet etmişlerdir. John Mitchel'in büyük kıtlık ile ilgili "*Mantarı tanrı gönderdi ancak kıtlığa İngilizler sebep oldu*" sözleri İrlanda milliyetçilerinin İngiltere'ye karşı isyan hareketine başlamasında büyük pay sahibi olmuştur. John Mitchel, İrlanda'nın özgürlüğüne ulaşması için İngiltere'ye karşı bir intikam savaşı çağrısı yaparak isyan hareketinin öncülüğü yapmıştır. Mitchel'in yanı sıra James Fintan Lalor, İrlanda toprak sisteminin sorunlu olduğuna dikkat çekerek toprağın İrlanda halkına ait olduğunu ve İrlanda halkının kendi toprakları üzerindeki tam

¹³¹ C. Kinealy, *The Great Irish Famine...*, s. 53.

¹³² *The Nation*, October 1842; E. Curtis, *A History of Ireland...*, s. 366.

mülkiyet hakkı elde etmesi gerektiğini savunmuştur¹³³.

Genç İrlanda hareketinin faaliyetlerini ulusal bütünlüğü tehdit ettiği gerekçesiyle John Mitchel tutuklanmıştır. 1848 yılında Genç İrlandalıların önderlik ettiği bir avuç köylü ile hükümet güçleri arasında bir savaş çıkmıştır. Yarı aç ve demoralize edilmiş köylülerin kitlesel desteğinin olmayışı, Roma Katolik Kilisesi'nin bu isyan hareketine karşı çıkması isyan hareketinin başarıya ulaşmasını engellemiştir. İsyân bastırıldıktan sonra Genç İrlanda hareketi liderlerinin tutuklanmasına karar verilmiştir. Genç İrlanda hareketi her ne kadar amaçlarını gerçekleştirmekte başarısız olsa da İrlanda milliyetçiliği bağlamında ortaya koymuş olduğu fikirler İrlanda'nın bağımsızlık hareketi için bir sembol olarak kabul edilmiştir¹³⁴.

---

¹³³ Kevin Kenny (Ed.), *Ireland and the British Empire*, Oxford University Press, New York 2004, s. 134.

¹³⁴ C. Kinealy, *The Great Irish Famine ...*, s. 144.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. Kıtık Esnasında Yapılan Yardımlar

Patates mantarının 1845 yılından itibaren İrlanda'da yaygın bir şekilde görüldüğü tespit edilebilmektedir. Patateslerin çürümesine yol açan bu mantar, insanların temel besin kaynağının yok olmasına ve açlıktan kaynaklanan hastalıkların yayılmasına neden olmuştur. 1845 yılının sonlarına doğru ortaya çıkan bu salgının gazetelerde haber yapılması sonucu, dünyanın dört bir yanındaki insanlar İrlanda'daki kıtıktan haberdar olmuş ve İrlanda'ya para ve gıda yardımı göndermişlerdir. Başta Osmanlı Devleti olmak üzere Karayiplerden, Amerika'daki Kızılderili Choctawlar, Cherokee gibi fakir kesimler, Avrupa ve İngiltere'de bulunan hapishanelerdeki tutsaklardan dahi insanlar bu yardımlara katkıda bulunmuşlardır. Bu yardım kampanyalarına bizzat İrlanda toplumunun ileri gelenleri de büyük katkı vermiştir. Birçok arazi sahibinin ilgisizliğine rağmen, kıtlık nedeniyle kiralarını ödeyemeyen İrlandalılar'ın kira borçları ertelenmiş ya da silinmiştir. Ayrıca birçok İrlandalı toprak sahibi, kıtlık mağdurlarına yaptığı yardımlardan dolayı ekonomik olarak zayıfladığı için ya iflas etmiş ya da ekonomik krizin kurbanı olmuşlardır¹³⁵.

Kıtlık mağdurlarına yönelik ülke dışından yapılan ilk yardım girişimi 1845 yılının sonuna doğru Hindistan'ın Kalküta bölgesinde görevli İngiliz-İrlandalı askeri birlikleri tarafından yapılmıştır. Bu yardımlar 1846 yılında da devam etmiş olup özellikle Hintli Prens ve memurların yer aldığı çeşitli gruplar tarafından desteklenmiş ve yaklaşık 14.000 poundluk yardım seviyesine ulaşılmıştır. Yapılan bu yardımlar öncelikle İrlanda'nın batısında yer alan ve kıtlığın yoğun olarak kendini gösterdiği Connaught bölgesine gönderilmiştir.

Kalküta'da toplanan parayı dağıtmak için, Dublin'deki Hindistan komitesinin emriyle hem Katolikler hem de Protestanları içeren bir kardeşlik komitesi kurulmuştur. Dublin Katolik Başpiskoposu Dennis Murray ve Anglikan Başpiskoposu Richard Whately'in de yer aldığı bu komite, yardımların ihtiyaç sahiplerine dağıtılmasını sağlamıştır. Yapılan yardımlar sebebiyle İrlanda gazetelerinin birçoğunda minnettarlık ifadelerine yer verilmiştir. Birçok İrlandalı kıtlığın ilk

¹³⁵ C. Kinealy, *The Great Irish Famine ...*, s. 80.

yıllarında yapılan bu yardımlar sayesinde hayatta kalmayı başarmıştır¹³⁶.

Kıtık yıllarında İrlanda'ya en büyük bağışlar Amerika kıtasından yapılmıştır. ABD'de İrlandalı göçmenlerin öncülüğünde oluşturulan *Boston Yardım Komitesi*, çoğunlukla göçmenlerden gelen bireysel bağışlar sayesinde yüksek miktarlarda para toplamayı başarmıştır. 1847 yılında kıtlığın şiddetinin artması ABD'deki bu yardım kuruluşlarının daha büyük bağış kampanyaları düzenlemelerine sebep olmuştur. Düzenlenen toplantılarda, İngiliz Hükümeti doğrudan eleştiri konusu olmuştur. Yardım bekleyen İrlandalılar hükümetin kendi sorunları ile yeterince ilgilenmediğini öne sürerek İngiltere aleyhine açıktan protestolar yaptıkları kayıtlara geçmiştir¹³⁷.

Yardım organizasyonları, New York, Philadelphia ve Baltimore gibi kentlerde yoğunlaşmıştır. Gönüllüler nakit yardımlarına ek olarak tekstil ve gıda ürünleri de göndermişlerdir. İngiltere'nin en zengin ailelerinden birine mensup olan Lionel de Rothschild, 1847 yılında İrlanda'daki kıtlık mağduru insanlara yardım etmek için *İngiliz Yardımlaşma Derneği*'ni kurmuştur. Derneğin uluslararası bağış toplama faaliyetleri sayesinde Osmanlı Devleti, Venezüella, Avustralya, Güney Afrika, Meksika, Rusya ve İtalya gibi farklı ülkelerden 15.000'den fazla bireysel bağış alınmış ve yaklaşık 400.000 pound toplanmıştır. Dernek, bağışlarla İrlanda'da çocuklara ücretsiz yiyecek verilen okullar kurmuş ve her gün 200.000 çocuğun beslemesine yardımcı olmuştur¹³⁸.

1845-1849 yılları arasında ABD Başkan Yardımcısı George Dallas, İrlanda'ya para toplamak için Washington'da bir toplantı düzenlemiş ve ABD vatandaşlarının yardımda bulunmasını tavsiye etmiştir. Toplantıya Abraham Lincoln olmak üzere birçok senatör katılmıştır. Sınır ihlalleri sebebiyle Meksika ile savaşın eşiğinde olan ABD, İrlanda'ya Boston Yardım Komitesi vasıtasıyla gönderilecek yardımlar için *Jamestown* ve *Macedonian* adlı savaş gemilerinin kullanılmasına izin vermiştir. Komite tarafından toplanan yardım malzemeleri, 17 Mart 1847 tarihinde Atlantik

¹³⁶ *Freeman's Journal*, 9 July 1846.

¹³⁷ Christine Kinealy, *Charity and the Great Hunger in Ireland: The Kindness of Strangers*, Bloomsbury Academic, London 2014, s. 41.

¹³⁸; Dennis Brindell Fradin, *The Irish Potato Famine*, Marshall Cavendish Benchmark, New York 2012, s. 32; C. Kinealy, *Charity and the Great Hunger...*, s. 287

üzerinden 15 gün süren bir yolculuk sonrasında İrlanda'ya ulaştırmıştır¹³⁹.

New York'tan yola çıkan yardım bağışlarını koordine eden Jacob Harvey, İrlandalı işçi ve hizmetçilerin 1846 yılının Ocak ve Şubat aylarında İrlanda'ya 326.410 dolar gönderdiklerini bildirmektedir. Bu bağışlar Ocak 1847 yılına kadar devam etmiştir. New York (808.000 dolar), Philadelphia (120.150 dolar) ve Baltimore (23.500 dolar)'dan olmak üzere toplamda 1.000.000 dolardan fazla para toplandığı anlaşılmaktadır¹⁴⁰.

Choctaw Kızılderilileri de dahil olmak üzere bir takım yerli kabilelerden de İrlandalı fakirlere 174 dolar para göndermiştir. Fakir ve mülksüz olan bu insanlar tarafından İrlanda'ya gönderilen miktar nispeten az olsa da gerçek anlamda bağışçılar adına muazzam bir fedakarlığı temsil etmektedir¹⁴¹.

Güney Afrika'nın en uç sınırında yer alan Grahamstown'dan, Arjantin Buenos Aires'ten, Hindistan Delhi'den, Meksika, St. Petersburg, Amsterdam ve Malta gibi İrlanda'ya coğrafi açıdan uzak olan yerlerden de gelmiştir. Coğrafi yelpazesi oldukça geniş olan bir yardımlaşma ağının desteği, kıtlığın İrlanda ve İngiltere'nin ötesine yayıldığını ve böylece uluslararası öneme sahip bir olay haline geldiğini göstermiştir¹⁴². Bağışçıların dünyanın dört bir yanına dağılmış olan dini mezheplerden, sosyal ve ekonomik sınıflardan bireyleri içeriyor olması yardımlaşmanın milliyet ve etnik farklılıkların ötesinde bir olay olduğunu göstermektedir. Devlet ve hükümetler bazında yapılan doğrudan hibe yardımları arasında İngiltere'den sonra en önemli yardımın Osmanlı Devleti tarafından gönderildiği anlaşılmaktadır¹⁴³.

3.1.1. Osmanlı Devleti Tarafından Yapılan Yardımlar

İrlanda'daki kıtlığı haber alan Sultan Abdülmecid 1 Nisan 1847 tarihinde İngiliz elçisi Mösyö Wellesley'i Bab-ı Ali'ye davet etmiş ve İrlanda'daki kıtlık

---

¹³⁹ T. J. Paulson-R. Asher, *Irish Immigrants...*, s. 32.

¹⁴⁰ C. Kinealy, *Charity and the Great Hunger...*, s. 76.

¹⁴¹ Christine Kinealy, "The Widow's Mite: Private Relief during the Great Famine", *History Ireland*, Vol.16/2 (2008), s. 44.

¹⁴² C. Kinealy, *The Great Irish Famine...*, s. 67.

¹⁴³ C. Kinealy, "The Widow's Mite: Private..." , s. 45.

hakkında bilgi almıştır¹⁴⁴. Kıtlığın halk üzerindeki etkisinin ciddiyetini anlayan Sultan Abdülmecid, 10.000 pound nakit ve gemilerle gıda yardımı göndermek istediğini bildirmiştir. İngiliz elçisi bu yardımın İngiltere kraliçesi başta olmak üzere İrlanda ve İngiltere halkı tarafından büyük bir memnuniyetle karşılanacağını ifade etmiştir. Ancak İngiliz elçisi tarafından Kraliçe Viktorya'nın İrlanda için 2.000 pound yardım yaptığı ve İngiliz Kraliyet protokolü gereği kraliçeden daha fazla yardım yapılmasının Kraliçeyi küçük düşürebileceği endişesiyle yardım miktarının azaltılması istenmiştir¹⁴⁵. Sultan Abdülmecid bu cevap karşısında memnun kalmamış olsa da yardım miktarını 1.000 pounda indirerek İngiliz elçisine teslim etmiştir¹⁴⁶. Sultan Abdülmecid'in yardımına ek olarak İstanbul'daki Katolik Vincent de Paul Cemaati önderliğinde bir yardım organizasyonu düzenlenmiştir. Müslüman, Hristiyan ve Musevilerin de içinde bulunduğu birçok farklı millete mensup kişinin katılımıyla 620 pound yardım toplanmıştır. Cemaatlerden toplanan yardımlar dahil edildiğinde Osmanlı Devleti'nden İrlanda'ya toplamda 1620 pound gönderildiği anlaşılmaktadır¹⁴⁷. 1847 ile 2019 yılları arasındaki enflasyon farkı göz önü alındığında yaklaşık 1.250.000 Türk Lirası değerinde bir yardım yapıldığını söylemek mümkündür¹⁴⁸.

Osmanlı Devleti'nden gelen yardımlar İrlanda halkı başta olmak üzere, İngiltere Kraliçesi Viktorya tarafından da memnuniyetle karşılanmıştır. Kraliçe Viktorya, 25 Mayıs 1847 tarihinde Sultan Abdülmecid'e göndermiş olduğu bir teşekkür mektubunda memnuniyetini dile getirerek iki ülke arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi arzusunda olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda İngiltere ve Osmanlı Devleti arasında ticaret faaliyetlerinin geliştirilmesi ve Osmanlı bandıralı gemilerin

---

¹⁴⁴ BOA. İ.HR. 39/1847

¹⁴⁵ *The Albion*, 18 April 1847; C. Kinealy, *Charity and the Great Hunger...*, s. 115.

¹⁴⁶ BOA. İ.HR. 39/1847; Charles E. Trevelyan, *The Irish Crisis*, Brown, Green & Longmans, London 1848, s. 117-118.; C. Kinealy, *The Great Irish Famine...*, s. 115. Nakit yardımına ek olarak İrlandalılar tarafından Sultan Abdülmecid'in erzak dolu 3 gemi de gönderdiği ifade edilmektedir. Drogheda Limanına demirleyen Osmanlı gemilerinin erzakları halka dağıttıkları ve belediye binasında konakladıkları ifade edilmektedir. Türkiye'deki arşivlerde yapılan araştırmalarda gemilerin gönderildiğine dair bir belge henüz bulunamamıştır. Ancak İrlandalıların böyle bir yardımdan haberdar olması, söz konusu tarihlerde bazı yerel gazetelerde Drogheda Limanında erzak taşıyan yabancı gemilerden bahsedilmesi ve İrlandalıların Osmanlı Devleti'nin yapmış olduğu yardımları her platformda ifade etmesi, söz konusu belgelerin araştırılmaya devam edilmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ayrıntılı bilgi için Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'nın web sayfasına Bkz: <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-irlanda-siyasi-iliskileri-.tr.mfa> (Erişim:02.05.2018;15:12);

¹⁴⁷ *Catholic Telegraph*, 3 June 1847.

¹⁴⁸ <https://www.bankofengland.co.uk/monetary-policy/inflation/inflation-calculator> (Erişim: 20.01.2019; 20:15)

İngiltere'ye ait limanlarda hürmetle karşılanacağı ifade edilmiştir. Ayrıca Basra Körfezinde köle ticaretinin sonlandırılması için de Osmanlı Devleti ile beraber hareket edileceği belirtilmiştir¹⁴⁹. Kraliçenin teşekküründen 2 yıl sonra 26 Mayıs 1849 tarihinde Mösyö O'Brien tarafından İrlanda'nın ileri gelenlerine ait teşekkür mektubu padişaha sunulmuştur¹⁵⁰.

Osmanlı Devleti'nin yapmış olduğu yardımlar İngiliz ve İrlanda basınında ve dünyanın birçok ülkesinde olumlu neticeleri olan geniş bir yankı uyandırmıştır. Özellikle bir Avusturya gazetesi Sultan Abdülmecid'in doğulu ve batılı devletler arasında İrlandalılar için samimi bir şekilde yardım gönderen ilk kişi olduğuna vurgu yapmıştır¹⁵¹. Sultan Abdülmecid'in kıtlıktan hemen sonra yardım göndermesi Hristiyan kamuoyundan da olumlu tepkiler alınmasını sağlamıştır. Hristiyan dünyasının ileri gelenleri mektuplar yazarak Osmanlı Devleti'ni yapmış olduğu yardımdan dolayı tebrik ederek, teşekkürlerini ifade etmişlerdir¹⁵².

Osmanlı Devleti'nin göndermiş olduğu yardım yabancı tarihçilerin de övgüsüne mazhar olmuştur. Bu tarihçilerden bazıları, söz konusu yardımları Osmanlı Devleti'nin İngiltere ile politik yakınlık kurmak ve böylece Rus tehdidine karşı yeni bir müttefik kazanmak amacına yönelik olduğu şeklinde yorumladıkları tespit edilebilmektedir. Nitekim İngiltere de Kırım Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ne hem asker hem de para yardımında bulunmuştur. Kırım Savaşı sırasında Osmanlı topraklarına müttefik olarak gönderilen yaklaşık 100 bin kişilik İngiliz birliklerinin %30-35'ini İrlandalı askerlerin oluşturması, bu yardımların etkisini göstermesi açısından önemlidir. Bu savaş sırasında Osmanlı saflarında 30.000 İrlandalı askerin savaştığı ve 7.000'inin hayatını kaybettiği ileri sürülmektedir¹⁵³.

İrlanda'ya gönderilen yardımların Osmanlı ve İngiltere ilişkileri açısından olumlu sonuçlar doğurduğu yukarıda verilen bilgilerden anlaşılmaktadır. Ancak

---

¹⁴⁹ BOA. İ. HR. 40/1888; Mehmet Temel, "Osmanlı Arşivi Belgelerinde İrlanda İhtilali", *Sutad*, Bahar 2018, s. 345; C. Kinealy, *Charity and the Great Hunger...*, s. 116; *Bell's New Weekly Messenger*, 18 April 1847.

¹⁵⁰ BOA. İ. HR. 54/2538.

¹⁵¹ *The Sydney Morning Herald*, 24 February 1849.

¹⁵² *Bell's New Weekly Messenger*, 18 April 1847; *Church And State Gazette*, 23 April 1847; *Times*, 17 April 1847; *Nation Era*, 20 May 1847; *The Nation*, 13 October 1849.

¹⁵³ C. Kinealy, *Charity and the Great Hunger...*, s. 119.

İrlandalılar, İngiltere'nin Kırım Savaşı'nda (1853-1856) 74.000.000 pound harcama yapmasına büyük tepki göstermişlerdir. Bu tepki doğrudan Osmanlı Devleti'ne yapılan yardımlar sebebiyle değil, İngiltere hükümetlerinin kıtlık yılları (1845-1852) boyunca İrlandalılar için sarf ettikleri 10.000.000¹⁵⁴ poundu yetersiz bulmalarından kaynaklanmaktaydı¹⁵⁵.

3.2. Göç: Tabut Gemilerde Umut Arayışı

Kıtlığın yıkıcı etkisinden kurtulamayacağını düşünen yüzbinlerce İrlandalı, ülkelerinden ayrılıp göç etmeye karar vermiştir. İrlandalılar bu sayede hem kendi hayatlarını kurtaracaklarını hem de geride kalanlara yardım gönderebileceklerini düşünmekteydiler. Birçok göçmenin seyahat ücreti Amerika'da bulunan akrabaları tarafından ödenmiştir. Bilet parasını denkleştirebilenler için göç hayatta kalmanın umudu olmuştur. Para bulamayanlar ise kıtlıktan kaçmak için "ulaşım cezası" olarak bilinen bir cezaya çarptırılmayı dahi göze alabilmekteydiler. Söz konusu ceza sisteminde suçlu kişi denizaşırı ülkelere sürgün edilmekteydi¹⁵⁶. Mahkeme kayıtları incelendiğinde, halat çalmakla suçlanan 17 yaşındaki bir kişinin 7 yıl Avustralya'da sürgünde kalmasına karar verilmiştir. Bu kararın ardından suçlu görülen kişinin karardan dolayı bir üzüntü duymadığı, aksine İrlanda'da hüküm süren kıtlık sebebiyle ölmeyeceği için mutlu olduğu ifade edilmiştir¹⁵⁷.

İrlandalılar, kıtlığın yarattığı çetin koşullar sebebiyle daha iyi yaşam koşullarına kavuşabileceklerini umut ederek ABD, Kanada gibi deniz aşırı ülkelere göç etmişlerdir. Kıtlıktan önceki yıllarda İrlandalılar Kuzey Amerika'ya yerleşmiş ve Amerikan kolonilerinin İngiltere'den bağımsızlığını kazanmalarına yardımcı olmuştur. Tarihsel olarak aralarında etkileşimin yüksek olmasından dolayı da İrlandalı göçmenlerin büyük çoğunluğu için ABD önemli bir hedef haline gelmiştir. Dublin, Derry ve Belfast gibi İrlanda'nın önemli şehirlerinden insanlar önce İngiltere'nin Liverpool kentine, oradan da New York, Philadelphia ve Boston gibi ABD'nin büyük

---

¹⁵⁴ John Crowley-William J. Smyth-Michael Murphy-Charlie Roche, *Atlas of the Great Irish Famine*, New York University Press, New York 2012, s. 53. "Crimean War. Section II. Loss Of Money", *Advocate of Peace (1847-1884)*, New Series, 1/ 8 (1869) s. 117-121.

¹⁵⁵ James H. Murphy, *Ireland: A Social, Cultural and Literary History, 1791-1891*, Four Courts, Dublin 2003, s. 100.

¹⁵⁶ Ölüm cezasına göre daha merhametli olduğu düşünülen bu cezaya göre suçlular ABD'ye, Avustralya'ya ya da diğer İngiliz kolonilerine gönderilmiştir.

¹⁵⁷ D. B. Fradin, *The Irish Potato Famine...*, s. 37.

şehirlerine doğru hareket etmişlerdir¹⁵⁸.

Kıtlıktan kaçan İrlandalıların yaşam mücadelesi ülkelerini terk ettikten sonra da devam etmiştir. Amerika ya da Avustralya'ya yapılan uzun yolculuklar esnasında yaşanan olumsuz hadiseler sonucu binlerce kişinin hayatını kaybettiğine dair kayıtlar bulunmaktadır¹⁵⁹. Bu seferlerde kullanılan gemilerin çoğu uzun deniz seferleri için tasarlanmamışlardı. Buna ek olarak birçok gemi kaptanının kapasiteden fazla yolcu olarak kâr etme düşüncesi yolcuların gemi kamaralarında insanlık dışı şartlara maruz kalmalarına yol açmıştır¹⁶⁰. Yolcuların çoğu hijyen koşullarının yetersizliği ve ihtiyaç duyulan temiz suyun kısıtlı olması nedeniyle sefer sırasında hastalanarak varış noktasına ulaşmadan hayatını kaybetmiştir. Tüm bu olumsuz koşullara rağmen İrlandalılar kıtlıktan kaçmak için seferlerde ölüm riskini göz almışlardır. Artan talebi karşılayabilmek için kullanımdan düşmüş birçok gemi onararak yeniden faaliyete geçirilmiştir. Çürümeye yüz tutmuş bu eski gemilerin birçoğu çetin okyanus koşullarına karşı koyamadığından binlerce insan hayatını kaybetmekteydi. İrlanda'nın kuzeybatısında yer alan Sligo'dan Liverpool'a 174 yolcunun yanı sıra büyük baş hayvanları da taşıyan bir gemi fırtınaya yakalanmış ve gemide bulunanlardan 72 kişi boğularak öldüğü belirtilmektedir. İrlanda'dan Amerika kıtasına yapılan seferlerde bu gemilerden yaklaşık 50'sinin fırtınalara karşı koyamayarak gövdelerinde meydana gelen hasarlar sebebiyle battıkları tahmin edilmektedir¹⁶¹. Seyahatlerde kullanılan gemiler, sahip oldukları görüntü ve sıklıkla meydana gelen ölüm hadiseleri sebebiyle halk tarafından *tabut gemiler* olarak adlandırılmışlardır¹⁶².

Yolculuğun ağır koşullarından kaynaklanan sağlık sorunları sebebiyle İlk nesil göçmenler arasında ölüm vakalarının çok fazla olduğuna dair kayıtlar mevcuttur. Bu kayıtlardan birinde Temmuz 1849 yılında yola çıkan bir geminin 49 gün sonra New York'a ulaştığı belirtilmektedir. New York'a inen yolculardan 33'ünün sefer sırasında yakalandıkları kolera vakasından dolayı öldükleri ifade edilmiştir. Bu gibi vakaların sık görülmesi nedeniyle göçmenler vardıkları ülkelerde uzun karantina süreçlerine tabi tutulmuşlardır. Karantina süreci göçmelerin bulaşıcı hastalıkları taşımadıkları kanaati

¹⁵⁸ T. J. Paulson-R. Asher, *Irish Immigrants...*, s. 33.

¹⁵⁹ H. Larkin, *A History of Ireland...*, s. 109.

¹⁶⁰ T. J. Paulson-R. Asher, *Irish Immigrant...s*, s. 34.

¹⁶¹ C. Kinealy, *The Great Irish Famine...*, s. 59

¹⁶² E. O'Boyle, "Classical Economics and ...", s. 27.

oluşana kadar devam etmekteydi¹⁶³.

İrlanda nüfusu diğer ülkelere yapılan göçler sebebiyle oldukça azalmıştır. Özellikle kıtlığın ikinci yılı olan 1846'da göç hareketliliği belirgin şekilde yükselmiştir. Takip eden yıllarda hükümetin uyguladığı politikaların olumsuzlukla sonuçlanması göç hareketini hızlandırmıştır. İrlanda'dan ayrılan göçmenler İrlanda Denizi'ni geçerek Liverpool limanına vardıktan sonra yeni bir umut arayışı için ABD'ye doğru yola çıkmaktaydı. Kıtlığın sürdüğü 1845-1852 yılları arasında 1.749.663 kişi İrlanda'dan ayrılarak çeşitli ülkelere gittikleri tahmin edilmektedir¹⁶⁴.

Tablo 5
Liverpool Limanına Gelen Göçmen Sayısı¹⁶⁵

Yıllar	Göçmen Sayısı
1845	86,900
1846	106.000
1847	296,231
1848	252,772
1849	240,925
1850	251,001
1851	283,503
1852	232,331
Toplam	1.749.663

Tabut gemilerden sağ kurtulup Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'ya sığınan İrlandalı göçmenlerin maruz kaldıkları problemlerin başında yiyecek temini, barınma ve iş bulmak gelmekteydi. Göçmenler, buldukları işten kazandıkları paraları biriktirerek anavatanlarına göndermeyi ve buldukları ülkeye uyum sağladıktan sonra da ailelerinin geri kalan kısmını yanlarına almayı amaç edinmişlerdi. Göçmenlerin büyük çoğunluğu okuma yazma imkanlarından yoksun, sadece tarım alanlarında çalışabilen kişilerden oluşuyordu. Vardıkları ülkelerde kendi işlerine sahip olabilmeleri ise arazi fiyatlarının yüksekliği sebebiyle mümkün olmadığından şehirlerde inşaat ve yol yapımı gibi ağır işlerde çalışmak zorunda kalmaktaydılar¹⁶⁶.

¹⁶³ C. Kinealy, *The Great Irish Famine...*, s. 59; *Freeman's Journal*, 12 July 1849

¹⁶⁴ Helen Litton, *The Irish Famine*, Wolfhound Press, Dublin 1984, s. 8.

¹⁶⁵ Frank Neal, "Lancashire, The Famine Irish and The Poor Laws: A Study in Crisis Management." *Irish Economic And Social History* Vol. 22 (1995), s. 26-48; Helen Litton, *The Irish Famine*, Wolfhound Press, Dublin 1984, s. 8.

¹⁶⁶ D. B. Fradin, *The Irish Potato Famine...*, s. 30.

19. Yüzyıl boyunca ABD’de yaşam mücadelesi veren göçmenler için şartlar oldukça zor olmuştur. Ancak İrlandalılar, diğer göçmen gruplarından daha kötü muamele görmüştür. Birçok Amerikalı, İrlandalı göçmenleri hastalıklı ve yoksul olarak nitelendirdiklerinden, onları ülkelerinde istemediklerini bildiren sloganlar ürettikleri anlaşılmaktadır. Bu sloganlar iş yerlerinin vitrinlerde ve gazete reklamlarında yer almıştır. Bunun nedeni sadece fakir ve yabancı olmaları değil aynı zamanda Katolik olmalarından da kaynaklanmaktaydı. ABD Anayasası’nda dini ayrımcılık yasaklanmış olsa da birçok Amerikalı, Katolıklere karşı sert tutum sergilemiştir. 19. yüzyılın ortalarına kadar ABD’de Katolik olmak sosyal ve ekonomik alanlarda ilerlemenin önünde bir engel oluşturmuştur. Çünkü Amerika’daki güçlü ailelerin çoğu İngiltere’den gelen Protestan mezhebine mensup yerleşimcilerden oluşmaktaydı. Protestanlık veya Protestanlığa fikren yakın mezheplere mensup insanlar için çoğu zaman daha iyi eğitim ve daha iyi iş bulma fırsatı olmuştur. Ancak Katolikler için bu fırsatlardan yararlanma fırsatının aynı olmadığı anlaşılmaktadır.

Amerikalıların bu bakış açısı sebebiyle İrlandalı erkekler genel olarak fabrikalarda, yük gemilerinde, kanalizasyon inşaatında, ahır ve temizlik işleri gibi vasıfsız işlerde çalışırken, kadınları daha ziyade hizmetçi veya aşçı olarak çalışmaktaydılar. Bu işlerden elde edilen gelirlerin yetersizliği sebebiyle İrlandalı göçmenler çoğu zaman en fakir mahallelerdeki küçük evlerde bir arada yaşamak zorunda kalmışlardır. Kiraların yüksek olması birçok kişinin eski fabrika binalarından dönüştürülmüş küçük odalarda ve evlerde kalarak masrafları paylaşmak zorunda kalabilmekteydiler. Bu ücretleri karşılayamayan pek çok İrlandalı, çöp yığınlarından topladıkları odun parçalarıyla boş arazilerde inşa ettikleri kulübelerde yaşam mücadelesi vermişlerdi. New York sokakları, 1852 yılına kadar göçmenler tarafından inşa edilen bu ve benzeri binlerce kulübeye ev sahipliği yapmıştır¹⁶⁷.

İrlandalı göçmenler Amerika’ya gelmeden önce de bu tür bir yaşama alışık olmaları sebebiyle söz konusu evlerde yaşam konusuna pek yabancı sayılmazlardı. Bu yüzden bu küçük evlerde ataerkil bir yaşam sürmek onlar için oldukça tanıdık. Ancak, apartmanlardaki yaşam birçok İrlandalı için aşına oldukları köy yaşamından

---

¹⁶⁷ T. J. Paulson-R. Asher, *Irish Immigrants...*, s. 40.

oldukça farklı idi. İrlanda kırsalının sahip olduğu sessizliğinin yerini Tramvay tekerleklerinin gıcirtısı, sokak satıcılarının çığlıkları, yayaların sınırsız konuşması ve atlı trafik gürültüsü onlar için alışık olunmayan yeni problemlerdi. İrlanda'daki küçük arazilerini nadiren terk eden çiftçiler artık sokakları diğer göçmenlerle paylaşmış ve her gün düzinelerce farklı dilden konuşmalar duymuşlardır. Göçmenlerin çalışma günleri de artık tarımda olduğu gibi hava koşullarına veya mevsimlere göre değil, fabrikaların buhar ısıklıklarına ve iş saatlerine göre belirlenmekteydi¹⁶⁸.

ABD'ye gelen İrlandalı göçmenler, kendi vatandaşları tarafından da ayrımcılığa maruz kalmışlardır. 1840'lı yıllardan önce Amerika'ya gelen Protestan İrlandalı göçmenlerin oluşturduğu orta sınıf ile kıtlıktan kaçan fakir İrlandalılar arasında keskin bir ayrım yaşanmıştır. Protestan İrlandalıların bu tutumu kıtlıktan kaçan Katolik İrlandalıları birbirleriyle daha sıkı ilişkiler kurmalarına ve yoksullukla mücadelede daha kapsamlı adımlar atmalarına sebep olmuştur¹⁶⁹.

Göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı mahallelerde sağlık koşullarının kötü durumda olması onları ölümcül hastalıklara maruz bırakabilmekteydi. Kalabalıktan kaynaklanan sağlıksız koşullar insanları kolera, dizanteri, tifüs, tifo gibi salgın hastalıklara yakalanmalarına neden olmaktaydı. Bu sebeple 1840'lı yıllarda ABD'de doğan İrlandalı çocukların %62'si 5 yaşını doldurmadan ölebilmekteydi¹⁷⁰. Bu mahallelerde doğan çocuklar için halk tarafından "ölmek için doğmuş" tabiri kullanılmaktaydı¹⁷¹.

Bebek ölüm oranının yüksek olmasına rağmen Amerika'da İrlandalıların sayısı arttıkça kendilerine karşı uygulanan ayrımcılığın boyutu da bir o kadar artmıştır. Boston, New York ve Philadelphia gibi yoğun İrlandalı nüfus barındıran yerlerde bazı insanlar göçmenlerin, Amerikalıların hakkı olan işleri ellerinden aldıklarına dair protesto yürüyüşleri tertip etmişlerdir. Doğuştan gelen haklarının kendilerinden alındığını düşünen Amerikalılar arasında nativist¹⁷² düşünce hızla yayılmıştır.

---

¹⁶⁸ T. J. Paulson-R. Asher, *Irish Immigrants...*, s. 41

¹⁶⁹ D. B. Fradin, *The Irish Potato Famine...*, s. 51.

¹⁷⁰ Oscar Handlin, *The Uprooted, the Epic Story of the Great Migrations That Made the American People*, II. Ed. Little, Brown and Company, Boston 1951, s. 134.

¹⁷¹ D. B. Fradin, *The Irish Potato Famine...*, s. 37.

¹⁷² Nativizm, bir ulusun yerleşik vatandaşının doğuştan gelen haklarının, o ülkeye göç edenler üzerinde tercih edilmesi gerektiği inancıdır.

İşyerlerinin camlarında, gazete ilanlarında nativizm'in izlerini görmek mümkündür. İrlandalı göçmenler, iş aradıklarında sık sık “*İrlandalıya İhtiyaç Yok*” yanıtıyla karşı karşıya gelmekteydiler¹⁷³.

İrlandalı göçmenler, Amerika'daki ikinci sınıf vatandaşlar gibi muamele görmekten nefret eder hale gelmişlerdi. Politik ve ekonomik olarak zayıf durumda olmaları onları iş bulma ve siyasi güç kazanma yolunda şiddete başvurmaya yöneltmiştir. Bu yönelme birçok İrlanda çetesinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bireysel olarak istediklerini elde edemeyenler, bu imkanları çeteler vasıtasıyla zorla almaya çalışmıştır. Dükkan kiralama ya da sokakta mallarını satma talepleri reddedilen İrlandalılar, hedeflerine bu çeteler aracılığıyla ulaşmayı bir alışkanlık haline getirmişlerdir. Şayet dükkan sahipleri çeteler tarafından yapılan tehditlere kulak vermezlerse yaralanabilir, malları imha edilebilir veya öldürülebilirlerdi. ABD'deki en büyük İrlanda çetelerden biri olan *Dead Rabbits* ile nativist ve göçmen karşıtı Amerikalılar arasında sık sık çatışmalar meydana gelmiştir. Çeteler İrlandalı fakirlere güç ve destek olmuştur. Ancak bu gibi yasa dışı ve şiddet içeren yöntemler İrlanda karşıtlığı fikrilerin hızlı bir şekilde yayılmasına sebep olmuştur¹⁷⁴.

1845 yılında meydana gelen patates kıtlığından önce de İrlanda'dan Avrupa ve Amerika'ya göç yüksek olmasına rağmen kıtlık yılları 1845-1852 arasında bu sayı daha da yükselerek 2 milyonu aşmıştır¹⁷⁵.

3.3. Kıtlık Sonrası İrlanda'daki Durum

Nüfusun azalması İrlanda'nın ekonomisini olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Tablo 6'te görüldüğü gibi dolaşımdaki para miktarındaki sürekli düşüş, İrlanda ekonomisinin giderek gerilediğinin bir göstergesidir¹⁷⁶.

---

¹⁷³ T. J. Paulson-R. Asher, *Irish Immigrants...*, s. 44.

¹⁷⁴ T. J. Paulson-R. Asher, *Irish Immigrants...*, s. 58.

¹⁷⁵ C. Kinealy, *The Great Irish Famine...*, s. 58.

¹⁷⁶ C. Ó Gráda, *The Great Irish Famine...*, s. 46.

Tablo 6
İrlanda'da Kıtık Yıllarındaki Dolaşımdaki Para Miktarı¹⁷⁷

Tarih	5£ ve üstü Banknot	5£'dan az Banknot	Dolaşımdaki toplam Banknot	Bankalardaki toplam banknot miktarı
3 Ocak 1846	3,039,855	4,364,509	7,404,366	2,489,254
2 Ocak 1847	3,151,117	4,464,295	7,515,414	2,608,012
1 Ocak 1848	2,505,756	2,693,357	5,196,116	1,618,760
27 Ocak 1849	2,303,587	2,371,148	4,674,739	1,645,463
11 Ağustos 1849	2,109,704	1,723,367	3,933,072	1,687,778
10 Ağustos 1850	2,128,956	1,949,296	4,078,255	1,423,349

19. yüzyılda artan şehirleşme oranı ile birlikte üretimin artması kişi başına düşen gelirin artmasını sağlamıştır. Sanayileşme ile birlikte insanlar düşük verimli tarımdan yüksek verimli sanayi ve hizmet sektörlerine geçmeye başlamışlardır. Sanayi ve hizmet sektörlerinin iş gücü girdilerindeki artan payı, bu tür sektörlerin hızlı bir şekilde büyümesine olanak sağlamıştır. Tüm bu olumlu gelişmelere rağmen, 19. yüzyılın ilk yarısında Batı Avrupa hala Malthus Tuzağının etkisindedir. Öyle ki kişi başına düşen gıda miktarı bir sorun olarak kalmıştır. Üretim rakamları tüm Avrupa'da sabit oranda yükseliyorken nüfusu besleyecek gıdanın temini konusunda bazı sıkıntıların devam ettiği söylenebilir¹⁷⁸.

1845 ve 1852 yılları arasındaki ekonomik durum İrlanda toplumunun tüm kesimleri üzerinde uzun vadeli olumsuz değişikliklerin yaşanmasına neden olmuştur. İngiliz hükümetinin mülk satmayı kolaylaştıran 1849 tarihli *Encumbered Estates* mevzuatıyla arazi sahiplerinin atıl durumdaki toprakları ve kredi ile alınmış olan arazilerin satılmasını kolaylaştırmıştır. Bu şekilde birçok İngiliz, İrlandalıların topraklarını satın almaya başlatmıştır. Kıtık sonrası İrlanda, topraksız emekçilerin ve kredi borcu olan toprak sahiplerinin ortadan kaybolmasına, onların yerini yeni bir orta sınıfı oluşturan güçlü çiftçiler ve zengin tüccarlar almıştır¹⁷⁹.

1852 yılına gelindiğinde Amerika'dan İrlanda'ya taşınan *Phytophthora Infestans* denilen patates virüsünün etkisi neredeyse ortadan kalmıştır. Nüfusunun çeyreğini

¹⁷⁷ C. Ó Gráda, *The Great Irish Famine...*, s. 47.

¹⁷⁸ E. Vanhaute-R. Paping-C. Ó Gráda, "The European subsistence ...", s. 4.

¹⁷⁹ Peter Gray, "Famine and Land in Ireland and India, 1845-1880: James Caird and the Political Economy of Hunger" *The Historical Journal*, Vol. 49/1 (2006), s. 196.

kaybeden İrlanda da hayatta kalanların yaralarını sarmaları uzun yılları almıştır. İrlandalı gençler arasında evlenme yaşı yükselmiş bunun sonucunda da doğurganlık azalmıştır.

Büyük kıtlığın en çarpıcı sonucu kuşkusuz İrlanda nüfusunun şiddetli bir şekilde azalması olmuştur. Kaynaklar kıtlık yıllarında 800.000 ile 1.200.000 arasında İrlandalının açlık ya da hastalık sonucu hayatını kaybettiğini ve 1.749.663 kişinin de denizaşırı ülkelere göç ettiğini belirtmektedir. Kıtlık öncesi 1841 yılında yapılan nüfus sayımına göre İrlanda nüfusu 8.175.000 iken, kıtlık sonrasında bu nüfusun ¼'ünden fazlasını kaybedilmiştir. Kıtlığın sona erdiği 1852 yılından sonra da bu düşüş eğilimi devam etmiştir. Bunun temel nedeni kıtlıktan sonraki dönemde evlilik yaşının yükselmesi ve buna bağlı olarak doğum oranının azalmasıdır¹⁸⁰.

Nüfusun azalmasında rol oynayan bir başka etken ise İrlandalı göçmenlerin gittikleri ülkelere ailelerine gönderdikleri mektuplarda yaşam koşullarının daha iyi olduğunu ifade etmeleri ve geride kalan aile üyelerini yanlarına almaları etkili olmuştur. Bu durum İrlanda'dan denizaşırı göç hareketinin hızlanmasına ve nüfusunun giderek azalmasına yol açmıştır. Buna bağlı olarak kıtlık yıllarında ölümden kaçıp hayatta kalmak arzusu kitlesel göçün nedenleri arasında sayılabilir¹⁸¹. Bu göç hadisesi sonucunda 2.100.000 yetişkin ve çocuk İrlanda'dan ayrılmıştır¹⁸². Göç hareketliliği İrlanda'nın hem demografisinde hem de tarımsal ekonomisinde önemli değişikliklere yol açmıştır. Nüfusun giderek azalması küçük çiftliklerin sayısında da bir düşüş yaşanmasına neden olmuştur¹⁸³.

1841 ile 1852 arasında, 5 dönümden küçük çiftliklerin tüm çiftliklere oranı %45'iken, kıtlıktan sonra %15'e düşmüştür, aynı zamanda 15 dönümden büyük çiftliklerin, tüm işletmelere göre oranı %19'dan %51'e yükselmiştir. 1848 tarihli Mülkiyet Yasası, İrlandalı toprak sahiplerinin mülklerini satmayı ya da devretmeyi çok daha kolaylaştırmıştır. Kıtlıktan sonraki yıllarda İrlanda'da ekilebilir ¼'ünü temsil

¹⁸⁰ Kevin O'Neill, *Family and Farm in Pre-Famine Ireland: The Parish of Killashandra*. University of Wisconsin Press, Madison 2003, s. 180.

¹⁸¹ C. Ó Gráda, *The Great Irish Famine...*, s. 55.

¹⁸² H. Larkin, *A History of Ireland...*, s. 109.

¹⁸³ P. F. State, *A Brief History of Ireland*, s. 189; H. Larkin, *A History of Ireland...*, s. 109.

eden 5.000.000 dönüm arazinin el değiştirdiği tespit edilmiştir¹⁸⁴.

Göç İrlanda (*Gaelce*) dilini konuşanların sayısında da büyük azalmaların yaşanmasına sebep olmuştur. Kıtlığın başlangıcından önce de İrlanda dilini konuşanların sayısında büyük azalmaların olduğu ifade edilmekle beraber, kıtlık süreci ve sonrası dönemde bu eğilimin devam ettiği anlaşılmaktadır. 1800'lü yılların başlarında, nüfusun yaklaşık %40'ı, bu dili konuşurken 1845 yılında bu oran %30'lara kadar inmiştir. Kıtıktan sonraki yıllarda oranın daha da aşağılara indiği tespit edilebilmektedir¹⁸⁵.

Hayatını kaybeden İrlandalıların çoğu patates yetiştiricisi olan sosyal tabakanın en alt kısmını oluşturan yoksul kesimlerdi. Ölenlerin büyük çoğunluğu Katolik mezhebine ve İrlanda dilini konuşan kesime mensuptu. Göç eden kişiler genellikle genç yetişkinlerdi ve nispeten toplumun sağlıklı ve girişimci bireyleri arasındaydılar. Kıtık, İrlanda'yı genç nüfusunun enerjisinden mahrum bırakmıştır¹⁸⁶.

Kıtlığın en önemli etkilerinden biri, İrlandalıların mezhebini değiştirmesi için yardım faaliyetlerinde bulunan Protestan misyonerlerin Katolik ve Protestan kiliseleri arasında güvensizlik yaratan *proselitizm* korkusunu yaratması olmuştur¹⁸⁷. Birçok işyeri, çalışma haklarının devam edebilmesi için Katolik İrlandalıları Protestan olmaya zorlamıştır. Bu misyoner faaliyetin etkileri Osmanlı Devleti ile kurulan ilişkilere de yansımıştır. 1855 yılında Kırım Savaşına katılan İrlandalı askerler ile Katolik rahiplere nazaran daha çok Protestan rahiplerin gönderilmesi bu iki kilise arasında tartışma yaratmıştır. Bu tartışma sonraki yıllarda dini gerilimlere ve İrlanda Katoliklerinin yalnızca Protestanlığa değil, İngiltere'ye yönelik tepkilerini de arttırmıştır¹⁸⁸.

---

¹⁸⁴ E. O'Boyle, "Classical economics and...", s.8.

¹⁸⁵ 1861 yılında %24'e kadar düştüğü belirtilmektedir. Günümüzde Kuzey İrlanda nüfusunun %88'inin İrlandaca konuşmadığı, akıcı İrlandaca konuşanların sayısının akıcı şekilde Çince konuşanlardan daha az olduğu dikkat çekmektedir (H. Larkin, *A History of Ireland*, s. 110)

¹⁸⁶ C. Kinealy, *The Great Irish Famine...*, s. 212.

¹⁸⁷ C. Kinealy, *The Great Irish Famine...*, s. 149.

¹⁸⁸ *Freeman's*, 30 December 1854.

SONUÇ VE TARTIŞMA

İngiltere 12. yüzyıldan itibaren İrlanda topraklarında kolonizasyon faaliyetlerine başlamıştır. Bu kolonizasyon faaliyetleri dönemin Papa'sı olan IV. Adrian'ın İrlanda halkının dinden saptığını ileri sürerek İngiltere Kralı II. Henry'ye hem dini hem de siyasi olarak müdahale etmenin önünü açmıştır.

II. Henry döneminde İrlanda halkından bölgesel tepkiler gelmiş olsa da İngilizlerle aynı mezhepten oldukları için genel anlamda bir tepki oluşmamıştır. 16. yy. gelindiğinde VIII. Henry Roma Kilisesinden ayrılarak Anglikan Kilisesini kurmuş ve Katolik Kilisesi'ne ait toprakları zimmetine geçirerek destek alabilmek için himayesindeki soylulara dağıtmıştır. İngilizler, Katolik İrlandalıların bu gelişmelere tepki göstermesi sonucu İrlandalıların mezheplerini değiştirmeye yönelik ceza yasaları çıkartarak Roma Kilisesine olan bağlılıklarını koparmaya çalışmıştır. Ancak bu girişimler sonuç vermeyince İngilizler, İrlanda üzerinde hakimiyet kurabilmek için şiddete başvurmuştur. Söz konusu girişimlerden itibaren İrlanda ve İngiltere arasında siyasi problemlerin seyri mezhepsel sorunlardan kaynaklanmaya başlamıştır.

İrlandalıların İngiliz tahakkümüne karşı koymaları sonucu birtakım isyanlar ortaya çıkmıştır. İngilizler, İrlanda'da Katoliklerin başlatmış olduğu bu isyanları bastırılmış ve İrlanda topraklarına Protestanları yerleştirerek Katolik nüfusunu bastırmıştır. Ayrıca Katoliklerin sahip oldukları toprakları ceza yasalarıyla sınırlandıran İngilizler Protestanların İrlanda'da sahip oldukları toprakların sürekli olarak artmasını sağlamışlardır.

19. yy. ortalarına gelindiğinde İrlanda'da toprak mülkiyetinde Protestanların lehine değişikliklerin yaşanması sonucu Katolik İrlandalıların büyük çoğunluğu gıda ihtiyaçlarını temin edebilmek için kiraladıkları 1 dönümden küçük topraklarda patates ekerek hayatta kalmaya çalışmıştır. Toprakları işlemedeki bu kısıtlı durum 1845 yılında yaşanan patates kıtlığının İrlandalılar üzerinde yıkıcı etkilerle sonuçlanmasının en büyük nedenlerinden biri olmuştur. İrlanda'da mantar hastalığı sonucu patates mahsulünün neredeyse tamamı çürümüştür. Meydana gelen patates kıtlığına rağmen İrlanda, halkını besleyecek miktarda tahıl ve hayvansal ürüne sahip durumdaydı. Fakir İrlandalıların ucuz olduğu için tercih ettiği patates çürüyünce diğer ürünlere yönelmiş

durumdaydı. Ancak artan gıda talebi beraberinde fiyatların yükselmesine sebep olmuştur. Alım gücü oldukça düşük olan İrlandalılar yeterince besin alamadıkları için açlık ve salgın hastalıklardan dolayı hayatını kaybetmiştir.

İngiliz hükümetleri tarafında çeşitli yardım politikalarıyla kıtlığın olumsuz etkileri azaltılmaya çalışılsa da öngörülen fayda sağlanamamıştır. Çorba mutfaklarının kurulması nispeten kıtlık döneminde açlıktan kaynaklanan ölümlerin azalmasına yardımcı olmuşsa da kısa süre içerisinde bu yardım organizasyonunun sonlandırılması ölüm oranını daha da artmasına yol açmıştır. Politika oluşturma kusurları ve hükümetlerin belirli kilit zamanlarda -gıda ihracatını kısıtlamak gibi- müdahale etmeyi reddetmesi İrlanda patates kıtlığının şiddetli bir şekilde hissedilmesine neden olmuştur.

Kıtlığın her aşamasında yardım politikaları hem parlamento içinde hem de basında sıkça tartışılmıştır. Dünyanın birçok yerinden İrlanda'daki kıtlık mağduru insanlara yardımlar gönderilmiştir. Osmanlı Devleti de açlık çeken insanlara yardımda bulunmak için nakit yardım göndermiştir. İrlandalılar tarafından söz konusu nakit yardıma ek olarak birçok 3 gemi ile erzak gönderildiği de iddia edilmektedir. Arşivlerde yapılan araştırmalarda gemilerin gönderildiğine dair belgelere ulaşılamamıştır. Ancak İrlandalıların nesiller boyunca bu yardımdan bahsetmeleri ve İrlanda'ya giden Türklere kıtlık döneminde erzak yardımı yapıldığı için minnettarlıklarını göstermeleri çok sık görülmektedir. Henüz iddiaları ispatlamak için gerekli kaynaklar bulunmamış olsa da ilerleyen yıllarda erzak yardımların gönderildiğini belgeleyen kaynaklara ulaşılmasının mümkün olabileceği kanaati oluşmuştur.

Kıtlığın doğrudan bir sonucu olarak İrlanda'nın demografisinde derin bir değişim gerçekleşmiştir. Kaynaklar kıtlık yıllarında 800.000 ile 1.200.000 arasında İrlandalının hayatını kaybettiğini ifade ederken 1.749.663 kişinin de geri dönmeyecek şekilde İrlanda'yı terk edip denizaşırı ülkelere gittikleri belirtmektedir. Kıtlık öncesinde 1841 yılında yapılan nüfus sayımına göre İrlanda nüfusu 8.175.000 iken, kıtlık sonrasında nüfusunun ¼'ünden fazlasını kaybetmiştir. Kıtlığın sona erdiği 1852 yılından sonra da bu düşüş eğilimi göç ve hastalıkların etkisi ile devam etmiştir.

Kıtlığın İrlanda üzerinde yarattığı bir diğer değişiklik de toprak mülkiyetindeki değişim olmuştur. Kıtlıktan önce 1841 yılında 5 dönümden küçük çiftliklerin tüm çiftliklere oranı %45'iken, kıtlığın sona erdiği 1852 yılından sonra %15'e düşmüştür, 15 dönümden büyük çiftliklerin, tüm işletmelere göre oranı %19'dan %51'e yükselmiştir. 1848 tarihli Mülkiyet Yasası, İrlandalı toprak sahiplerinin mülklerini satmayı ya da devretmeyi çok daha kolaylaştırmıştır. Bu durum büyük çiftliklerin oluşmasına olanak sağlamıştır. Kıtlıktan sonraki yıllarda İrlanda'da ekilebilir arazinin dörtte birini temsil eden 5.000.000 dönüm arazinin el değiştirdiği tespit edilmiştir. Bu arazilerin büyük çoğunluğu Protestan İrlandalılar ve İngiliz sigorta şirketleri tarafından satın alınmıştır.

Sonuç olarak patatesin çürümesi modern tarihin en ölümcül kıtlıklarından birine dönüşmüştür. İngiltere nüfusunun, özellikle de ticari sektörün taleplerine karşı İrlandalı fakirlerin ihtiyaçları ikinci plana atılmıştır. Başarısız hükümetler, Katolik karşıtı fikirler, İrlanda karşıtı duygular, müdahale etmek için geç alınmış kararlar İrlanda patates kıtlığının dramatik şekilde sonuçlanmasına yol açmıştır. Patates kıtlığı, İrlanda ve İngiltere tarihinde sadece politik olarak değil aynı zamanda kültür, din, demografi, tarım ve sanayi gibi alanları da etkilemiştir. Kıtlığın etkileri, gerçekleştiği 1845 yılından 174 yıl sonra dahi bilim adamlarının üzerinde durmayı önemsedikleri bir alan olmaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

1. Arşiv

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA. İ.HR. 39/1847.

BOA. İ. HR. 40/1888.

BOA. İ. HR. 54/2538.

BOA, Milli Evraktan Devralınan Belgeler, No. 12.

2. Araştırma-İncelemeler

“Crimean War. Section II. Loss of Money”, *Advocate of Peace (1847-1884)*, New Series, 1/8 (1869), pp. 117-121.

Ackroyd, Peter, *Civil war: A history of England*, 3. Edition, Palgrave Macmillan London 2014.

Adelman, Paul-Pearce, Robert, *Access to History: Great Britain and the Irish Question 1798-1921*, 3. Edition, Hodder Education, Londra 2010.

Barnard, Toby, *The Kingdom of Ireland 1641-1760*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2004.

Bew, Paul, *Ireland: The Politics of Enmity, 1789-2006*, Oxford University Press, Oxford 2007.

Bexar, Gunilla, *The great Irish famine in history-writing and prose fiction: “the mutual interplay of two narrative genres”*, Åbo Akademi University Press, Finland 2016.

Brennan, Laura, *There was none died around here with hunger in the Famine: oral traditions of the Great Irish Famine*, Trinity College Department of History, Ph.D. Thesis, Dublin 2003.

Carey, John, *Eyewitness to History*, Perennial, New York 2003.

Connell, K. H., *The Population of Ireland, 1750-1845*, Greenwood Press, Westport Connecticut 1975.

Connolly, Sean J., *Divided Kingdom: Ireland, 1630-1800*, Oxford University Press, Oxford 2008, s. 121.

Cook, Chris-Stevenson, John, *English Historical Facts 1688–1760*, Palgrave

- Macmillan, London 1988.
- Cook, Chris-Wroughton, John, *English Historical Facts 1603–1688*, Palgrave Macmillan, London 1980.
- Crowley, John – Smyth, William J. – Murphy, Michael-Roche, Charlie, *Atlas of the Great Irish Famine*, New York University Press, New York 2012.
- Curtis, Edmund, *A History of Ireland: From the Earliest Times to 1922*, Routledge, Londra 2002.
- Davies, R. R., *Lords and lordship in the British Isles in the late Middle Ages*, (Ed. Brendan Smith), Oxford University Press, New York 2009.
- Donlon, Regina, *German and Irish Immigrants in the Midwestern United States, 1850-1900*, Palgrave Macmillan, Cham 2018.
- Donnelly, James S. (Ed.), *Encyclopedia of Irish History and Culture*, Vol. 1, Farmington Hills, USA 2004.
- Donnelly, James S. (Ed.), *Encyclopedia of Irish History and Culture*, Vol. 2, Gale, Detroit 2004.
- Donnelly, James S., *The Great Irish Potato Famine*. Sutton Press, Stroud-Gloucestershire 2001.
- Dregne, Lukas, “Just Warfare, or Genocide?: Oliver Cromwell and the Siege of Drogheda”, *Undergraduate Theses and Professional Papers*, 2017.
- Duffy, Sean, *Ireland in the Middle Ages*, St. Martin’s Press, New York 1997.
- Dunn, Nicholas R-Roger, Nicholas, *The Castle, the Custom House and the Cabinet*, University of Oxford, Oxford 2007.
- Ellis, Steven G. – Maginn, Christopher, *The Making of the British Isles: The State of Britain and Ireland, 1450-1660*, Routledge, New York 2013.
- Fradin, Dennis Brindell, *The Irish Potato Famine*, Marshall Cavendish Benchmark, New York 2012.
- Frame, Robin, *Ireland and Britain 1170-1450*, Hambledon Press, Londra 1998.
- Fry, Plantagenet Somerset, *A history of Ireland*, Routledge, London 1988.
- Gallagher, Carole S., *The Irish Potato Famine*, Chelsea House Publishers, Philadelphia 2001.
- Geber, Jonny-Larsen, Clark Spencer, *Victims of Ireland’s Great Famine: The Bioarchaeology of Mass Burials at Kilkenny Union Workhouse*, University Press of Florida, Gainesville 2015.
- Gilleard, Chris, *Old Age in Nineteenth-Century Ireland: Ageing Under the Union*,

- Palgrave Macmillan, London 2017.
- Gillingham, John, *Conquests, Catastrophe and Recovery: Britain and Ireland 1066-1485*, Vintage Books, Londra 2014.
- Gray, Peter, "Famine and Land in Ireland and India, 1845-1880: James Caird and the Political Economy of Hunger", *The Historical Journal* Vol. 49/1 (2006), pp. 193-215.
- Hachey, Thomas E.- McCaffrey, Lawrence J., *The Irish Experience Since 1800: A Concise History*, 3. Edition, M.E. Sharpe, New York 2010.
- Handlin, Oscar, *The Uprooted, the Epic Story of the Great Migrations That Made the American People*, II. Ed. Little, Brown and Company, Boston 1951.
- Hempton, David, *Religion and Political Culture in Britain and Ireland From the Glorious Revolution to the Decline of Empire*, Cambridge University Press, Cambridge 2003.
- Hobsbawm, Eric John, *Age of Revolution 1789-1848*, Weidenfeld & Nicolson, London 1962.
- Holdridge, Jefferson, "Great Hunger, Unspeakable Home: Landscape, Nature and Original Sin in Lady Morgan's *The Wild Irish Girl* and William Carleton's *The Black Prophet*", *Ireland's Great Hunger Relief, Representation, and Remembrance*, (Ed. David A. Valone), 2. Edition, University Press of America, New York 2010, pp. 39-57.
- Houston, R. A., *The Population History of Britain and Ireland 1500-1750*, Macmillan Education, London 1992.
- Howe, S. R., *Ireland and Empire: Colonial Legacies in Irish History and Culture*, Oxford University Press, Oxford 2005.
- Hudson, Benjamin T., "The Changing Economy of the Irish Sea Province: AD. 900-1300", *Britain and Ireland, 900-1300 Insular Responses to Medieval European Change*, (Ed. Brendan Smith), Cambridge University Press, Cambridge 2004, pp. 39-66.
- Jackson, Alvin, *Ireland 1798-1998*, Wiley-Blackwell, Chichester 2010.
- Jones, Clyve (Ed.), *A Short History of Parliament: England, Great Britain, the United Kingdom, Ireland & Scotland*, The Boydell Press, Woodbridge 2009.
- Kennedy, Liam, *Ulster Since 1600: Politics, Economy, and Society*, Oxford University Press, Oxford 2013.
- Kenny, Kevin (Ed.), *Ireland and the British Empire*, Oxford University Press, New

- York 2004, s. 134.
- Kinealy, Christine, “‘The Widow’s Mite’: Private Relief during the Great Famine”, *History Ireland*, Vol. 16/2 (2008), pp. 40-45.
- Kinealy, Christine, *Charity and the Great Hunger in Ireland: The Kindness of Strangers*, Bloomsbury Academic, London 2014.
- Kinealy, Christine, *The Great Irish Famine: Impact, Ideology and Rebellion*, Palgrave, Basingstoke 2002.
- Kinealy, Christine, *This Great Calamity: The Great Irish Famine: 1845-52*, Gill Books, Dublin 2006.
- Kinealy, Christine-Mac Atasney, Gerard, *The Hidden Famine: Poverty, Hunger, And Sectarianism in Belfast, 1840–50*, Pluto Press, London 2000.
- Larkin, Hilary, *A History of Ireland, 1800-1922: Theatres of Disorder?*, Anthem Press, New York 2014.
- Lorence, Megan Elizabeth, *Examining Representations Of The Great Irish Famine; The Contribution Of Rural Household Archaeology*, (The Archaeological Studies Program Department of Sociology and Archaeology, University of Wisconsin), La Crosse 2013.
- Malthus, T. R.-Winch, D.-James, P., “Malthus: An Essay on the Principle of Population”, Cambridge University Press, London 1992.
- Montanno, John Patrick, *The Roots of English Colonialism in Ireland*, Cambridge University Press, New York 2011.
- Morillo, Stephen, *Warfare Under the Anglo-Norman Kings, 1066-1135*, Boydell Press, Woodbridge 1997.
- Mullett, Michael A., *Catholics in Britain and Ireland, 1558-1829*, Macmillan Press, London 1998.
- Murphy, James H., *Ireland: A Social, Cultural and Literary History, 1791-1891*, Four Courts, Dublin 2003.
- Murray, Alice Effie, *A History of the Commercial and Financial Relations between England and Ireland from the Period of the Restoration*, P.S. King & Son, London 1907.
- Nally, David, “‘That Coming Storm’: The Irish Poor Law, Colonial Biopolitics, and the Great Famine” *Annals of the Association of American Geographers*, Vol. 98/3 (2008), pp.
- Ó Gráda, Cormac, *The Great Irish Famine*, Macmilian, Dublin 1989.

- O'Boyle, Edward, "Classical economics and the Great Irish Famine: A study in limits", *Forum for Social Economics*, Vol. 35/2 (September 2006), pp. 21-53.
- O'Neill, Kevin, *Family and Farm in Pre-Famine Ireland: The Parish of Killashandra*. University of Wisconsin Press, Madison 2003.
- O'Regan, Philip, "'A dense mass of petty accountability': Accounting in the service of cultural imperialism during the Irish Famine, 1846-1847", *Accounting, Organizations and Society*, Vol. 35/4 (2010), pp. 416-430
- Paulson, Timothy J. – Asher, Robert, *Irish Immigrants*, Facts On File, New York 2005.
- Pelling, Nick, *Anglo-Irish Relations, 1798-1922* Routledge, London; New York 2002.
- Póirtéir, Cathal, *The Great Irish Famine*, Mercier Press, Cork 1995.
- Reader, John, *Potato: A History of the Propitious Esculent*, Yale University Press, Conn 2009.
- Ruth Dudley, Edwards- Hourican, Bridget, *An Atlas Of Irish History*, 3. Edition, Routledge, New York 2005.
- Smith, Cecil Woodham, *The Great Hunger: Ireland 1845-1849*, Old Town Books, New York, 1962.
- Smith, Cecil Woodham, *The Great Hunger: Ireland 1845-1849*, Old Town Books, New York 1962.
- Southcombe, George, Grant Tapsell, *Restoration Politics, Religion, and Culture: Britain and Ireland, 1660-1714*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2010.
- State, Paul F., *A Brief History of Ireland*, Facts On File, New York 2009.
- Şöhret, Mesut, "Etno-Dinsel Milliyetçilik Bağlamında İrlanda Sorunu" *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, C. 2/4 (2013), ss. 39-76.
- Temel, Mehmet, "Osmanlı Arşivi Belgelerinde İrlanda İhtilali", *Sutad*, Bahar 2018; (43). ss. 341-354
- Trevelyan, Charles E., *The Irish Crisis*, Brown, Green & Longmans, London 1848
- Turner, Sharon, *The History of the Anglo-Saxons From the Earliest Period to the Norman Conquest*, Longmans, London 1852.
- Vanhaute, Eric - Paping, Richard - Ó Gráda, Cormac, "The European subsistence crisis of 1845-1850: a comparative perspective", *When the Potato Failed. Causes and Effects of the Last European Subsistence Crisis, 1845-1850*, Brepols Publishers, January 2007, pp. 15-40.
- Wagner, John A.- Schmid, Susan Walters (Edl.), *Encyclopedia of Tudor England*, Vol. 1, California 2012.

Whelan, Kevin, “The Modern Landscape: From Plantation To Present”, *Atlas of the Irish Rural Landscape*, (Ed. F. H. A. Aalen, Kevin Whelan, Matthew Stout), Cork University Press, Cork 1997, pp. 79-89.

Wiesner-Hanks, Merry E. *Early Modern Europe 1450-1789*, 2. Edition, Cambridge University Press, Cambridge 2013.

Woodward, Nicholas, “Transportation Convictions during the Great Irish Famine”, *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 37/1 (2006), pp. 59-87.

3. Gazeteler

Bell's New Weekly Messenger, 18 April 1847.

Catholic Telegraph, 3 June 1847.

Church And State Gazette, 23 April 1847.

Freeman's Journal, 12 July 1849

Freeman's Journal, 9 July 1846.

Nation Era, 20 May 1847.

News-Letter, 12 September 1845.

The Albion, 18 April 1847.

The Nation, 13 October 1849.

The Nation, October 1842.

The Sydney Morning Herald, 24 February 1849.

The Times, 15 April 1846.

Times, 17 April 1847.

Vindicator, 10 September 1845.

Vindicator, 15 October 1845.

4. Web

<https://www.bankofengland.co.uk/monetary-policy/inflation/inflation-calculator>
(Erişim: 20.01.2019; 20:15)

<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-irlanda-siyasi-iliskileri-.tr.mfa> (Erişim:02.05.2018;
15:12)

<https://www.independent.ie/regionals/droghedaindependent/news/ottoman-ships-on-the-boyne-27166980.html> (Erişim: 16.09.2018; 19:12)

(BOŞ SAYFA)

